Opera hactenus inedita Rogeri Baconi
Fasc. III

LIBER PRIMUS

COMMUNIUM NATURALIUM FRATRIS ROGERI

PARTES TERTIA ET QUARTA

EDIDIT

ROBERT STEELE

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MCMXI

HENRY FROWDE, M.A.
PUBLISHER TO THE UNIVERSITY OF OXFORD
LONDON, EDINBURGH, NEW YORK
TORONTO AND MELBOURNE

NOTE

The completion of the first book of the *Communia Naturalium* permits us to consider its relationship to three other works of Bacon, the *Opus Tertium* (B), the first treatise in B.M. 8786 (S)—which is the first part of the *Compendium Philosophie*, *Def. IV*—and that in Digby 190, the '*de principiis nature*' (P).

S and P were undoubtedly written before any part of the *Communia Naturalium* was in existence. They both contain much that is not included in it, and show, in those parts that cover the same ground, earlier forms of the argument and different conclusions. S seems the earlier, it coincides with M in pp. 54–9, 69–75, 78–86, and 239–67 of this edition, going on with other matter, and finishing with pp. 142–98 of the *Opus Tertium* (Brewer). P begins at p. 50, l. 11, and goes on generally to pp. 59, 66–9, 74, 75, 78–86, and 239–67, where it stops. It will be remembered that some of these passages occur only in M, not in F or D. Yet the note in D (p. 57, l. 3) refers to P, and that to l. 7 quoted from F to a MS. of the S type. The passages common to the *Opus Tertium* and the *Communia Naturalium* are pp. 173–9 (189–97 Brewer), 225–39 (168–84 Brewer) and some part which has yet to be determined of pp. 275–308. Of these the second and the third were plainly written for the *Opus Tertium*, and afterwards incorporated in the *Communia Naturalium*. The first, I incline to believe, had a common source in S.

It has been pointed out in the notes of the first part that the *Communia Naturalium*, or some part of it, was written before the *Opus Majus*, and that it was subsequently revised; the two editions being represented by F and M. F is much nearer to S and P in the common passages than M. F itself was evidently corrected early in the fourteenth century (say 1320) and pp. 224–39 inserted, the insertion being a little longer than the passage borrowed from the *Opus Tertium*. A very remarkable fact in the history of M (which dates from the middle of the fifteenth century) is that the copyist, after transcribing the chapters on pp. 92–107 from some source at present unknown to us, went on with 'Pars quarta Communium Naturalium.

Hiis habitis de parte materie . . .' instead of 'Distinccio quarta' &c. Having finished the leaf he found out his mistake, marked it for erasure, and began again correctly. This form is not that with which the fourth part does begin, but it is found in S and P. It would almost seem as if the present form of this fourth part were due to a late editor. It is to be hoped that some happy chance may disclose another MS. which will throw light on the question.

I may be allowed, while disagreeing entirely with M. Duhem's proposed reconstruction of the *Opus Tertium*, to add a tribute to the insight, amounting to genius, which discovered the important fragment he has given to the world, and to point out that it also includes the 'tractatus alkimisticus' sent with boy John to the pope—(pp. 181–90, Duhem, *Opus Tertium*)—a work of the first importance for the understanding of mediaeval alchemy. I desire to renew my expression of thanks to those who have helped in the preparation of this edition.

ROBERT STEELE.

SAVAGE CLUB, LONDON.

SUMMARY OF CONTENTS

PARS TERCIA

PAGE

de motu et concomitantibus motum.

⟨Distinccio prima.⟩

Cap. 1. de motu quid est secundum descripcionem Aristotelis et quid secundum suam essenciam 138

Cap. 2. de motu in quo sit, sicut in subjecto, et in quo differt ab accione et passione 145

Cap. 3. in quo, excusacione facta de infinito loco et vacuo, prosequitur statim post motum de tempore, per comparacionem ad alias species mensure duracionum, que sunt eternitas creata et increata 149

Cap. 4. de diffinicione temporis secundum Aristotelem, et quid sit tempus secundum genus et differenciam, et quomodo habet esse 153

Cap. 5. ⟨de quiete⟩ 156

Cap. 6. in quo declaratur quod anima non est subjectum temporis nec aliquis motus dictus precise 158

Cap. 7. de instanti 168

Cap. 8. de evo 173

Distinccio secunda de loco et vacuo, habens capitula octo.

Cap. 1. de distinccione modorum loci 182

Cap. 2. de essencia loci secundum quod est quantitas . . . 189

Cap. 3. de loco ut est res naturalis conservans locatum . . 200

Cap. 4. de vacuo quantum ad ejus necessitatem propter locata et propter motum augmenti et nutrimenti, et propter motum localem 206

Cap. 5. de necessitate vacui propter grave et leve, rarum et densum 210

Cap. 6. de existencia vacui secundum se 216

Cap. 7. de loco et motu spiritualium substanciarum . . . 224

Cap. 8. de loco substanciarum spiritualium 228

PARS QUARTA

de produccione rerum in generali.

⟨Distinccio prima de generacione.⟩

⟨Cap. 1. de alteracione et generacione rerum⟩ 240

Cap. 2. de intencione et remissione forme substancialis . . 242

Cap. 3. de successione generacionis forme substancialis . . 245

PAGE

Cap. 4. de mensura ultimi esse termini a quo 250
Cap. 5. de differencia produccionis permanencium et successivorum 261
Cap. 6. de reprobacione opinionis tercie circa exitum rerum in esse 264
Cap. 7. de ipso generato, quid est quod generatur 266
⟨Distinccio secunda de generacione rerum in speciali.⟩
⟨Cap. 1. de generacione elementorum⟩ 268
⟨Cap. 2. de generacione mixtorum et plantarum⟩ 274
⟨Cap. 3. de generacione brutorum animalium⟩ 278
⟨Cap. 4. de generacione hominis⟩ 279
⟨Distinccio tercia de anima.⟩
⟨Cap. 1. de produccione parcium anime⟩ 281
⟨Cap. 2. de anima sensitiva⟩ 284
⟨Cap. 3. de unitate et pluralitate anime intellective⟩ 286
⟨Cap. 4. de composicione anime racionalis⟩ 291
⟨Cap. 5. de virtutibus, utrum sint partes anime⟩ 294
⟨Cap. 6. de partibus vegetative virtutis⟩ 297
⟨Cap. 7. de partibus intellective virtutis⟩ 298
⟨Distinccio quarta de generacione non recta.⟩
⟨Cap. 1. de monstruosa generacione⟩ 302
⟨Cap. 2. de generacione per divisionem⟩ 305
⟨Cap. 3. de generatis ex putrefaccione⟩ 308

tatem. Set finis cogit materiam ad hoc, ut elevet humores aqueos ad locum frigidum in aere, et graventur ibi propter frigiditatem congelantem, quia locus ille est frigidissimus. Et licet sit sic in naturalibus, quod finis imponit necessitatem eis que sunt in finem, non tamen sic est in doctrinis et sciencialibus, nam conclusio, que est finis, non inponit necessitatem principiis, set e converso et necessitatem communem ut in omni silogismo, et necessitatem essendi ut in demonstrativa sillogismo, propter enim ea que posita sunt in premissis, necesse est aliud evenire in conclusione. Et in artificialibus, ultimum est semper primum, hoc est ipsum artificiale est propter agens, omne enim agens per intellectum est finis suarum operacionum quia propter se facit non propter aliud, ut Deus est finis creature, et homo finis omnium que facit, quia propter se facit, licet Deus propter gloriam nominis sui, scilicet, ut ostendat divicias bonitatis sue, ad quam participandam fecit omnem creaturam, secundum cujuslibet possibilitatem, homo facit omnia propter utilitatem suam, et ideo homo facit virtutem moralem propter se, scilicet, ut adquirat suam felicitatem, que quia non fit ab eo, nec eam per se adquiret, set gratis datur ei a Deo, ideo illa videtur necessitatem imponere homini, ut ideo habeat animam racionalem, que est nata cognoscere Deum et venerari perfecte, in quibus tribus consistit fe|licitas eterna. 38 b 1.

1 materiam] naturam *D* ut] quod *D* 3 ille] ibi *D* 4 quod] quia *F* 5 in] ad *F* sciencialibus] seminalibus *D* 13 facit *om. M* 20 suam] futuram *FD* 22 habeat *om. D*

F. 95 b 1.

Pars Tercia primi libri Philosophie Naturalis, in qua docetur de motu et concomitantibus motum, habens distincciones et capitula.

Capitulum primum de motu quid est secundum descripcionem Aristotelis et quid secundum suam essenciam.

Postquam in prima parte hujus libri primi de Communibus Naturalium determinatum est de efficiente naturali, et in secunda parte de materia et universaliter de causis naturalibus, nunc in hac parte tercia dicendum est de motu, et hiis que pertinent ad ipsum, nam cum determinatum sit de causis naturalibus, et natura est principium motus, consequens est ut fiat sermo de motu et eis que ipsum comitantur.

Et primo, volo exponere quid sit motus. Aristoteles vero dicit quod sit actus inperfectus. Nam dum aliquid movetur tendit ad aliquid perfectivum sui motus, et in illo fine habetur actualitas completa, et actus et actualitas idem sunt hic, propter quod motus dicitur quidam actus inperfectus, et actualitas mobilis inperfecta que tendit in terminum motus, sicut in perfeccionem, ut in motu secundum locum, cum grave movetur in medio deorsum, habet actualitatem aliquam et actum tendentem in suum ubi, sive locum qui est deorsum, et cum venerit ibi, habet illud quod desiderat, scilicet, locum proprium in quo habet actualitatem sui esse, que est completiva motus sui, et sic est de omni alio motu. Et Aristoteles premittit aliam descripcionem motus, dicens quod 'motus est actus existentis in potencia secundum quod hujusmodi', id est, secundum quod est in potencia ad aliud, non secundum quod aliquid est in actu proprie, verbi gracia, quando fit statua de

13 Aristoteles] *Phys.* iii. 8–11.

1 naturalis] de communibus *add. F* 3–5 habens . . . essenciam *om. D* 5 essenciam] quantum ad genus predicamenti *add. F* 13 exponere] componere *D* 14 sit] est *FD* 15 tendit] intendit *F* aliquid] aliquem finem *FD* 16 idem] id *M* 17 quidam] quidem *M* 20 actualitatem] actualitatem modicam *F* 24 alio motu] moto *D* 26 existentis] existens *F*: entis *D*

ere, fit quidam motus ad esse statue per artificem | set motus 38 b 2. non est in actu eris absolute, secundum materiam eris actualem, quia sic quiescit, et non alteratur nec movetur; unde non est motus in eo nisi quando incipit artifex operari in descripcione eris ad formam statue, tunc est es in potencia ad statuam, id est, ordinatum ad hoc, ut fiat statua, et non est actu statua et ideo in potencia est statua, scilicet, in potencia propinqua non remota; nam jam recepit es aliquam alteracionem | et disposi- F. 95 b 2. cionem respectu forme, et ideo habet jam aliam actualitatem respectu istius quam prius non habuit. Unde hoc esse in potencia inportat aliquam actualitatem et aliquem actum, licet inperfectum, et ideo non est pura potencia et remota, set propinqua. Nam es, antequam artifex agit in illud, est in pura potencia remota, sine omni actualitate ad formam statue, quia non magis ordinatur ad eam, quam ad formam vasis, vel alterius rei cujuscunque fiende de ere, et ideo non habet tunc aliquam actualitatem nec actum respectu statue, et ideo caret potencia propinqua, de qua loquitur hic Aristoteles, que est actus quidam inperfectus, ut expositum est in prima diffinicione. Additur eciam in diffinicione hac hec particula, secundum quod est hujusmodi, id est, secundum quod est in potencia, quod duobus modis potest intelligi; uno modo, per privacionem actus completi statue, ut dicamus quod motus non est actus eris existentis in potencia ad statuam secundum quod est in actu completo, set incompleto, ut expositum est in prima diffinicione. Qui actus incompletus habet secum potenciam, nam est in potencia ad completum actum, et ideo additur, 'secundum quod est in potencia'. Aut exponitur respectu actualitatis ipsius eris, secundum quod est es, nam motus non est actus eris existentis in potencia, secundum | quod est in 39 a 1. actu, scilicet, es, et sub forma eris, sed, secundum quod est in potencia ad formam statue. Aliqua enim proposicio est vera per se uno modo, et vera per accidens alio modo, ut 'album disgregat visum'; hec est vera per se, quantum ad racionem

2 materiam] naturam *D* 4 in descripcione eris] et disposiciones *F*: et disponere *D* 5 tunc . . . potencia] sive *D* 6 et ideo in potencia *iter. M* 9 forme] forme statue *F* aliam] aliquam *F* 10 istius] illius *FD* 18 que] et *F*: qui *M* 26 qui] et *F*: illius *D* 28–29 quod est . . . eris *iter. D*

albedinis. De proprietate vero albedinis est ut disgreget visum, secundum communem posicionem philosophorum, set racione subjecti est vera per accidens. Et hec est vera per se, 'album currit' respectu subjecti, et per accidens respectu albedinis. Similiter, postquam artifex incepit operari, hec proposicio 'es existens in potencia ad statuam est in actu es' est vera, set per accidens racione eris per se vero racione, qua jam subicitur alteracioni et accioni agentis. Set si dicatur 'es in potencia ad statuam est in actu eris, secundum quod est in potencia', falsa est, quia hec terminacio, secundum quod est in potencia ad statuam, non debetur eri, ut est in actu es: sicut hec est falsa, 'album racione subjecti disgregat in quantum hujusmodi,' vel 'album currit in quantum hujusmodi racione albedinis'; et ideo voluit, quod motus sit actus eris existentis in potencia, et hoc, secundum quod est in potencia ad statuam, non secundum quod est es in actu. Sic enim falsa esset sua proposicio. Deinde sciendum est, quid est motus secundum esse predicamentale, scilicet, in quo predicamento sit: et licet multa verba fiant de hoc, et multe opiniones, tamen dicendum est, quod est in tercia specie qualitatis. Est enim passio; illa enim species tercia dicitur passio et passibilis qualitas. Passibilis vero qualitas est, ut rubedo in auro vel alio, que est qualitas nata permanere in suo subjecto. Passio vero est, ut rubor ex verecundia, et pallor ex timore, quia subjectum patitur et alteratur per ea, set non durant naturaliter quantum
39 a 2 est de se. Hoc dico, quod in tantum possit homo | affici verecundia, et tam diu, et tam fortiter, quod semper remaneret ei rubedo, et similiter de pallore per timorem, et fierent passibiles qualitates. Set hoc non est de proprietate ipsius passionis, nec de ejus virtute, set quia fortiter obedit natura cogitacionibus anime et affeccionibus ejus, et ideo multa que diu durant fiunt ab anima in propriis corporibus, sicut Avicenna docet quarto *De Anima*, et octavo *De Animalibus*, et alibi, ut inferius exponetur.

32 **Avicenna**] *De Anima* iv. 2, 4; *De Animalibus* viii. 2.

1 vero] enim *FD* 6 *pr.* es] ens *D* 10 terminacio] determinacio *F* 25 durant] duratur D 26 tantum] quantum *F* 32 corporibus] temporibus *D*

Dico igitur, quod motus est passio, quia non est nata ex sua proprietate durare, quoniam adveniente secunda parte corrumpitur prima, et hoc ex sua natura non aliunde. Nec obstat quod motus durat diu, ut motus celi, quoniam in natura sua continue corrumpitur et deficit, licet alie partes ejus renoventur continue. Set et ille deficiunt et nove fiunt non manende, set statim corrumpende. Nec tamen propter hoc, quod adveniente secunda parte temporis corrumpitur prima, erit tempus passio, set quantitas. Nec motus est quantitas propter similitudinem temporis quoniam quantitas dicitur cujus proprium est, ut secundum eam dicatur aliquid equale vel inequale alii, et tempus est hujusmodi et non motus, nam secundum tempus dicuntur motus equales vel inequales, et non e converso. Item, quantitas continua est, cujus partes copulantur ad communem terminum, ut partes linee ad punctum, et partes temporis ad instans, | set non est hoc per se et primo in motu, F. 96 a 1. sicut nec in substancia, licet quantitas et substancia habeant hujusmodi partes copulatas. Essencia, igitur, motus passio est, et non est quantitas set quanta, sicut substancia. Set hic sunt dubitaciones grandes, primo | quia quod Aristoteles dicit 39 b 1. quinto *Methaphisice* quod motus est quantitas per se, multum turbare potest multos. Set considerandum est diligenter quod, sicut vult in *Predicamentis*, motus non est quantitas, sed quantus. Et sermo ejus in quinto non est ad literam intelligendus, quoniam ibi dicit quod tempus est quantitas per accidens, et motus per se. Manifestum est enim quod tempus est vera species quantitatis, et ideo est quantitas per se.

Set dicendum est, quod Aristoteles in quinto *Methaphisice* loquitur de quantitate et quanto magis secundum modos famosos et veros, quam per assignacionem specierum quantitatis, quod manifestum est ex proprietate illius libri, quoniam distinguit vocabula famosa omnibus scienciis communia et rebus, quia illa sciencia est communis omnibus. Et patet quod multa vocabula ibi distinguit, que non sunt generalissima nec

---

21 **Methaphisice**] v. 13, 18; vi. 5, 6 (3, 4).

---

2 quoniam] quando *F* 4 durat] duret *F* 17 substancia] substancia quantitas *F* et substancia] substancie *F* 27 vera] una *D*

faciencia predicamentum, licet in alico genere predicamentali quodlibet constituatur, ut est causa, et principium, et ens, et natura, et per se, et potencia, et finitum, et bonum, et falsum, et multa que ibi distinguit. Similiter, licet vocabula generum generalissimorum distinguat, non tamen omnium, non enim distinguit accionem, nec ubi. Et iterum, quamvis vocabula predicamentorum aliqua distinguat, tamen aliquando non distinguit species, set equivocaciones vocabuli et modos famosos, ut patet in capitulo *de substancia*, volens quod unus modus substancie est secundum quod accipitur substancia in predicamento substancie, ut terra aqua et hujusmodi, et licet ista sint species substancie, tamen ponit hec exempla pro modo uno substancie, et non ut dividat substanciam in species; quod patet |
39 b 2. quia alii modi quos ponit nichil faciunt ad species substancie accipiendas, et sic est de omnibus fere vocabulis predicamentorum. Maxime enim proprie distinguit species qualitatis, ponens illa quatuor genera que in *Predicamentis* posita sunt, et licet ponat species aliquas in distinguendo predicamenta, tamen ponit semper alios modos qui non sunt species, ut est primus modus qualitatis, que est differencia specifica cujuslibet, secundum quod dicitur prius in quale, non in quid. Et propter hoc dicendum est quod ibi distinguit species quantitatis secundum modos famosos, quorum aliqui sunt in predicamento quantitatis, sicut species, alii non sunt; et ideo, dico quod motus non ponitur ibi pro specie quantitatis, quia nomen quantitatis non accipitur ibi pro genere generalissimo dividendo in species, set pro nomine equivoco dividendo in sua significata et modos famosos; et ideo sumitur ibi quantitas communiter ad quantum et ad quantitatem. Et quia omnis quantitas est quanta, et non omne quantum est quantitas, ideo potest dici quod nomen quantitatis sumitur ibi pro quanto, sive sit

9 de substancia] i.e. *Met.* v. 15 sqq. 17 Predicamentis] ii. c. i, iv.

5, 7 distinguat] distinguit *F* 6 ubi] verbi *F* 7 aliqua] alico *M* 8 equivocaciones] evocaciones *F* 10 substancia *om. F* 11, 12 ut . . . substancie *om. F* 13 ut dividat] dividit *D* 13–15 quod patet . . . accipiendas *om. D* 14 quia] quod *F* 16 distinguit] distingunt *F* 21 dicitur prius] dicimus quod differencia predicatur *FD* quale] qua *D* 22 ibi] non *F* 25 quia] set *F*

quantitas vera, sive quantum quod est subjectum quantitatis; et istud est certum.

Et sic dico, quod unus modus quanti et quantitatis est motus, quia vere quantus est, sicut subjectum quantitatis est quantum, et non est quantitatis proprie sumpta, ut est nomen generalissimi. Et per hoc potest salvari quod Aristoteles dicit in quinto *Methaphisice*, quod motus est quantitas per se, et tempus per accidens; nam secundum Aristotelem, quarto *Phisicorum*, motus recipit prius et posterius et continuacionem sue essencie a magnitudine super quam est motus, ut in motu locali patet evidenter; nam in spacio pedali fit motus pedalis, et in spacio bipedali fit modus bipedalis, et tempus re|cipit 40 a 1.
prius et posterius a motu, et sic motus magnitudinem sue essencie habet a magnitudine spacii, et tempus a motu, sicut accidens a subjecto; et sic motus est quantum per se et primo, respectu temporis, et spacium respectu motus est primo et per se quantum, et sic intendit Aristoteles in quinto *Methaphisice*. Set tamen si consideremus veram naturam quantitatis, et tempus, in quantum est mensura motus, reddens ipsum equalem vel inequalem, et motum non secundum suam substanciam sed secundum quod est durabile, et ita mensurandum tempore, sic certe tempus est quantitas per se, et motus dicitur ab eo quantus, et non est quantitas nec in genere quantitatis: set, ut dictum est, erit in tercio genere qualitatis.

Set grandis dubitacio oritur hic, ex dictis Commentatoris Averoys; nam sicut in quinto *Methaphisice* | vult quod motus F. 96 a 2.
sit vera species quantitatis, sic vult hic quod motus est ejusdem essencie et nature cum termino ad quem est, ut motus in substancia est substancia, motus in quantitate quantitas. Set sicut inpossibile est dictum suum in quinto *Methaphisice*, sic hic, et magis inpossibile; et hec duo sunt de erroribus suis magnis, licet enim in multis dicat optime, tamen

---

9 **Phisicorum**] iv. 99 sqq. 27 **Averoys**] com. sup. loc. cit.

---

1 vera *om. F* 4 quantus] quantum *F* 10 super] semper *D* 11 fit] sit *F* 13 motus *om. F* 21 quod est] esse *D* 24 tercio genere] tercia specie *F* 29 et nature] ne *F*

in quibusdam turpiter errat, ut patet de unitate intellectus in omnibus, et in quibusdam aliis; sicut ubique noto hoc ubi fuerit oportunum. Per eum scire possumus quod nichil est perfectum in humanis invencionibus; et credendum est quod ea que bene scripsit, accepit ab aliis propter pingues errores quos ex sensu proprio interserit. Nam nunquam homo sic fundatus, ut scripta sua demonstrant, posset ita turpiter errare, si ex suo sensu tam nobilia scripta emanarent. Dico |
40 a 2. igitur quod hic, et in quinto *Methaphisice*, errat in predictis articulis. Set aliquis posset estimare se bene confirmare verba sua per hoc, quod Aristoteles dixit in quinto *Phisicorum*, quod motus habet unitatem a termino suo; nam motus unus secundum numerum est qui vadit in unum terminum numero, et motus unus secundum speciem qui vadit in unum specie, et motus unus secundum genus qui vadit in rem unius generis, ut coloracio vadit in genus unum, quod est color, et est unus motus genere, sicut dealbacio vadit in unam speciem coloris, et est unus motus specie, et hec dealbacio est unus motus numero, sicut vadit in hanc albedinem, que est una numero. Et ideo, cum motus in substanciam et quantitatem et qualitatem et ubi vadant in diversos terminos secundum genus, motus erit in diversis generibus secundum eorum diversitatem, et ita motus erit in predicamento substancie qui vadit in substanciam, ut generacio et corrupcio et augmentum in quantitate, alteracio in qualitate, loci mutacio in ubi, eciam sic sequetur dictum Comentatoris.

Set dicendum est, quod verum est quod motus unus numero habet unum terminum numero, et unus specie habet unum terminum secundum speciem, et unus genere habet unum terminum genere: set tamen motus non est in eodem predicamento cum illis terminis, nisi per accidens, nam verum est, quod albedo individua et albedo in specie et color sunt in tercia specie qualitatis, sicut motus; non tamen propter hoc est ad ea motus in genere coloris, nec calefaccio in genere caloris, nec

---

9 **Methaphisice**] v. 18. 11 **Phisicorum**] v. 34.

---

3 oportunum] optimum *D* 7 scripta] scriptura *M* 8 tam] ita *D* 20 cum *om. D* 21 vadant] vadunt *D* 25 sequetur] sequitur *D* 26 quod verum est *om. D* 27 numero] secundum numerum *D* 30 per] secundum *D*

frigefaccio in genere frigoris, id est, non est in essencia coloris nec caloris nec frigoris; et ideo, nec motus in substanciam est substancia, nec in quantitatem est quantitas, nec in ubi est in predi|camento ubi, nec per consequens motus in qualitatem 40 b 1. erit qualitas, propter conveniencia motus cum suo termino. Si enim motus in hanc albedinem esset ejusdem nature cum hac albedine, et motus in albedinem cum albedine, et in colorem cum colore, tunc sequeretur argumentum, set non est, et ideo non valet. Multa enim que concomitantur se non sunt ejusdem nature, ut risibile et homo. Risibile enim significat accidens, et homo substanciam, et ideo non valet quod licet, hec duo, scilicet, quod motus unus secundum genus et terminus ejus unus genere concomitentur se, quod propter hoc motus iste et terminus sunt unius nature. Set de hoc inferius adhuc dicetur.

Capitulum 2^m^. *de motu in quo sit, sicut in subjecto, et in quo differt ab accione et passione.*

Deinde sciendum est, quod motus est in mobili sicut in subjecto et in paciente, secundum Aristotelem tercio *Phisicorum*, unde ibi docet quod accio et passio sunt in paciente, et similiter, in secundo *De Anima*, dicit quod actus activorum sunt in paciente, et disposicio, id est, acciones agencium, sunt in paciente, disposito per virtutem agentis, et ideo cum motus sit fundamentum accionis et passionis, oportet quod sit in paciente. Accio enim, secundum Aristotelem, est ab agente, sed non est in eo, set ab eo in paciens, et ideo similiter mocio vel motus est a movente in moto, et non in movente. Demonstracio vero Aristotelis est ad hoc, quod si motus esset in agente, ergo omne agens moveretur, set constat primum agens esse inmobile. Set si obiciatur quod agens denominatur ab accione, sicut album ab albe|dine, propter 40 b 2. quod videtur quod accio sit in agente sicut albedo in albo,

20 **Phisicorum**] iii. 19. 21 **De Anima**] ii. 139.

3 quantitatem] quantitate *F* 12 *pr.* quod] quia *F* 14 sunt] sint *FD*
16–17 motu . . . passione *om. D* 22–23 disposicio . . . paciente, *om. M*
30 primum] primo *F* 32 videtur] videretur *FD*

F. 96 b 1. dicendum quod denominaciones | fiunt multipliciter. Aliquando enim est propria, et tunc fit per inherenciam denominantis in eo quod denominatur, ut ab albedine album, a sanitate sanum, loquendo de sano quod est animal ; aliquando vero non fit per inherenciam, set multis modis aliis, ut effective, vel conservative, vel significative, vel per concomitanciam, et aliis multis modis, verbi gracia, in sano, nam sanum in animali dicitur per inherenciam causa sanitatis in eo, sanum vero in medicina laxativa per efficienciam, quia facit sanitatem in alio, sanum in dieta quia conservat sanitatem animalis, sanum in urina quia significat sanitatem animalis ; et in istis tribus modis non est sanitas in sano secundum inherenciam, set ut dictum est.

Similiter dicitur tempus causa corrupcionis, quia concomitatur causam ejus, scilicet, motum, quia motus facit corrupcionem ; facit enim id quod est distare a natura sua debita, ut motus corrupcionis. Dicitur eciam tempus pigrum, quia concomitatur disposicionem aeris que reddit homines pigros. Dico igitur, quod cum dicitur agens ab accione, dicitur effective, id est, quia facit accionem in alio, sicut medicina dicitur sana effective, quia facit in alio sanitatem. Si dicatur quod motus numeratur ab agente, et Aristoteles dicit, quinto *Phisicorum*, quod motus numeratur secundum numerum subjecti, speciei, et temporis, et termini. Nam motus numeratur pluribus modis, id est, subjecto, specie, et tempore, termino, et agente. Similiter, non obstat quod
41 a 1. cursus sit in currente, quia currens dividitur | in duo, quorum unum est agens per se, ut anima, et aliud per se paciens, ut corpus, et currens comprehendit utrumque. Aliquando agens non coincidit cum subjecto, ut percuciens quando percutit alium, et si seipsum percuciat, tamen manus percuciens est aliud a reliqua parte percussa, et est accio in paciente sicut passio, et totus motus.

---

23 **Phisicorum**] v. 31-35.

---

3 quod] ut *D* 5 conservative] conservacione *F* : congregative *D*
11 animalis] animalibus *F* 16 sua] sua propria *F* 18 quia] quod *F*
21 dicitur sana] sanat *F*

Si dicatur, quod omne agens phisice patitur, ergo, movetur, ergo, motus est in agente ; patet quod hoc non est in quantum agit, set in quantum patitur. Set gravis est dubitacio de accione et passione et motu, quomodo differunt. Et dicendum secundum Aristotelem, quod sicut ascensus et descensus sunt omnino diversa secundum suam essenciam, tamen spacium est idem inter sursum et deorsum, sic accio et passio sunt diversa in essencia, set motus super quem vel ad quem comparantur est idem. Similiter, progressus a Tebis ad Athenas et regressus sunt diversa, set via est eadem. Similiter, proporcio duorum ad unum que est dupla, et unius ad duo que est subdupla, sunt diverse in essencia comparacionis, set intervallum idem est inter duo et unum. Et jam expositum est quod motus est in tercia specie qualitatis, accio autem et passio sunt diversa generalissima: et patet per hoc quod posicio falsa est, que ponit quod accio et passio et motus sunt eadem res diversimode comparata.

Dicunt enim, quod posicio rei in speciem, ut in motu locali posicio rei in locum, est accio et passio et motus ; nam si respiciatur ut ab hoc est, scilicet, ab agente, sic est accio, si secundum quod est in hoc, scilicet, | in paciens, sic passio, 41 a 2.
secundum quod est ab hoc in hoc, sic est motus. Primo enim fallit hec opinio in eo, quod cum accio et passio sint diversa generalissima, inpossibile est quod habeant eandem essenciam, nec quod res eadem per essenciam faciat ea. Maxima enim et completa diversitate distant generalissima, ita quod in nullo conveniant, unde commune non habent quod sit universale ; ergo, multo minus diversa essencia ipsorum generum. Nullo igitur modo potest eadem res esse de essencia accionis et passionis. Motus eciam est in alio predicamento ab aliis ; et ideo falsa est hec posicio, non solum propter accionem et passionem, set propter motum. Item, si motus, ut hec posicio dicit, sit ab hoc in hoc, et accio est ut ab hoc tantum, passio ut in hoc tantum, tunc cum motus comprehendat utrumque, scilicet, ab hoc in hoc, motus componetur ab accione et passione, quod est absurdum. Et patet esse falsum,

2 motus] motus non *M* 8 in essencia] secundum essenciam *D* 16 quod] quo *M* 35 componetur ab] exponetur ex *D*

F. 96 b 2 non solum per | priorem racionem, set per Aristotelis exempla superius posita, unde valde caute et subtili veritate Aristoteles ponit exempla sua. Nam nichil idem est dupla proporcio et subdupla, quia sunt proporciones diverse secundum genus in predicamento relacionis, similiter, nichil idem cum eis est intervallum seu divisio inter unum et duo, unde tria sunt hic omnino diversa in essencia; scilicet, dupla proporcio, et subdupla, et intervallum, et tamen super hoc intervallum comparantur hee due proporciones. Similiterque est de ascensu et descensu, quod diversa sunt in essencia, et spacium est 41 b 1. diversum ab eis, et ita in dicto | exemplo. Cum igitur vult ostendere nobis convenienciam et differenciam accionis et passionis et motus per hec exempla, patet quod intencio sua est quod hec tria, accio et passio et motus, erunt diverse res in essencia, et tamen duo de hiis, scilicet, accio et passio, comparabuntur super tercium, sicut super intervallum eorum. Set in hoc considerandum est, quod intervallum in exemplis de spacio et via est aliqua distancia localis inter terminos motus, et in tercio est divisio tocius et partis secundum raciones et diffiniciones eorum. Agens autem et paciens sunt simul loco, et nichil est ipsorum medium, set tamen distant et dividuntur secundum suas essencias et diffiniciones, et secundum hoc, intervallum inter agens et paciens est magis simile intervallo duorum et unius, quam intervallo sumpto in aliis exemplis, et ideo, secundum hoc, non est eadem racio exemplorum, et propter hoc non attendenda est intencio Aristotelis principaliter penes hujusmodi intervalla, set penes hoc, quod duo diversa comparantur, et sic fundantur super idem, ut ascensus et descensus super spacium idem, et progressus et regressus super eandem viam, et accio et passio comparantur ad eundem motum.

Set obici potest, quod agens dum est agens, et in quantum agens, aut movet et tunc est accio motus, aut non, et tunc accio est sine motu, quorum utrumque est falsum. Similiter de paciente, nam si dum paciens patitur, et in quantum patitur, movetur, tunc passio est motus; si non, tunc fit sine motu.

11 dicto] tercio *FD* 12–13 nobis . . . motus *om. D* 14–15 et motus . . . passio *om. F* 21 tamen] tum MSS. 35 patitur . . . quantum *om. MD*

Ad quod dicendum est, quod prima proposicio duo proponit, scilicet, dum agit, et in quantum agit et dandum est unum illorum tantum, scilicet, dum agit, et non in quantum agit. Nam si agens in quantum agit, moveret, | tunc accio esset 41 b 2. motus, set dum agit movet, simul enim sunt, et concomitantur se necessario. Similiter de paciente sciendum, quod dum patitur movetur, set non in quantum patitur. Si dicatur quod, excluso omni tercio, si accio est, passio est, quia passio est effectus et illacio accionis, set si agens agat, erit accio, nullo alio posito: ergo, non est hic aliud quam accio vel passio, et ideo motus erit idem cum eis, vel alterum illorum. Si ponatur esse, dicendum est quod hic sunt quatuor necessario, scilicet, operacio agentis, et disposicio aliqua ipsius pacientis propter accionem, et si nichil aliud fieret. Set tamen inpossibile est quin propter accionem et passionem consequatur aliquis effectus, vel loci renovandi, vel forme fiende, vel quantitatis, qui effectus est aliud, ut patet, ab accione et passione. Set hic effectus non potest fieri sine via ad eum, et hec via motus est, et ideo quatuor sese concomitantur, que omnino diversa sunt in essencia et natura.

Capitulum 3m. *in quo, excusacione facta de infinito loco et vacuo, prosequitur statim post motum de tempore, per comparacionem ad alias species mensure duracionum, que sunt eternitas creata et increata.*

Aristotiles, post motum in universali, determinat de aliis antequam descendat in particulari ad species motus, et inter cetera premittit infinitum, quod, licet racionale sit, consideratis posicionibus philosophorum aliquibus, tamen non est hic necessarium nobis, qui, spretis curiositatibus erroneis multorum amicorum, festinamus ad sciendam veritatem. Verum quidem est quod infinitum, proprie sumendo, vocatur aliquid extensum sine fine, ut corpus vel quantitas vel motus vel tempus, et de hoc infinito agit Aristoteles, set infra mundum | scilicet, inter 42 a 1.

2–3 et dandum . . . dum agit *om. F* 4 moveret] moveretur *D* 6 sciendum] dicendum est *F* 9 agat] agit *D* 21 tercium] quartum *FD* in . . . increata *om. D* 24 increata. *Haec verba add. F*: quantum cognicio temporis indiget 25 Aristotiles] Aristotilis *D* 27 racionale] racionabile *D* 28 philosophorum] phisicorum *D* 33 infra mundum] in figura mundi *F*

centrum et circumferenciam, non potest esse infinitum, licet hoc posuerunt aliqui antiqui, et hoc diversis modis. Set patet
F. 97 a 1. eorum stulticia ut non indi|geat reprobacione. Utrum autem mundus sit finitus, et an extra finitum mundum sit infinitum spacium, et an motus sit infinitus a parte ante et post, et similiter an aliquid habeat virtutem infinitam; hec, inquam, habent bonas et racionales dubitaciones, et ideo de infinito propter hoc dicendum est, sed non hic, sed ubi inquiretur de hiis. Propter hoc, differendum est loqui de infinito usque ad loca sua propria, set tamen aliquando per accidens fiet mencio de infinito. Patet autem, ex diffinicionibus mathematice prius dictis, quid est finitum, et que sunt finita, et ubi fiet mencio, exponetur de eo tunc quantum sufficiet. Et de tempore dicendum est, antequam de loco et vacuo, quia tempus magis est annexum motui, et motus potest esse sine loco et vacuo, et non sine tempore. Aristoteles autem, propter modum prosequendi posiciones philosophorum, tenuit alium ordinem, set quia multa fuerunt racionabilia in temporibus suis, propter nobilitatem posicionum, et presenciam autorum illorum, et modo absurda sunt; ideo non oportet nos, querentes mentis soliditatem, imitari Aristotelem in omnibus, sicut a principio hujus voluminis explicavi.

Aggrediens igitur tractatum *de tempore*, necesse habet distinguere omnes modos duracionis, quia tempus est una species mensurarum duracionis; et opposita, juxta se posita, magis apparent, licet enim magis pertinet ad Methaphisicam docere de istis modis mensurarum, tamen non potest tempus intelligi sine aliis, ut oportet. Verum enim est simul dicere, quod
42 a 2. causa prima est, | et intelligencia est, et celum est, et omnia permanencia sunt, et quod motus est; set tamen mensura duracionis cause prime non est tempus, set eternitas increata, que est interminabilis vite possessio tota simul, secundum Boecium, quinto *De Consolacione*, et est interminabilis a parte ante, sicut a parte post, quia sine principio et sine fine. Esse

33 Boecium] *De Cons.* l. v, pr. 6.

3 indigeat] indiget *D* 5 infinitus] infinitus duracione *FD* 15 motui] ei *F* 17 prosequendi] insequendi *D* philosophorum] phisicorum *D* 21 mentis] veritatis *FD* 26 apparent] apparens *D* Methaphisicam] methaphisicum *D*

vero intelligencie, et omnium permanencium, mensuratur eternitate creata, que alio nomine vocatur evum, apud philosophantes latinos istius temporis; licet evum aliis modis sumatur apud antiquos, et hec dicitur interminabilis vite possessio tota simul. Interminabilis, dico, a parte post, non a parte ante, quia exiverunt in esse per creacionem, que creacio facta est in evo, cum qua evum nascitur, sicut mensura in qua est; set mensura rei successive est tempus, et nichil est successivum nisi motus et esse mobilis in quantum hujusmodi, et ideo, cum dico causa prima est, et intelligencia est, et motus est, in prima proposicione predicatur presens eternitatis increate, et in secunda presens eternitatis create, sive ipsius evi, in tercia presens temporis. Prima duo sunt indivisibilia, tercium est divisibile, de quo dicit Priscianus, octavo libro, quod presens est cujus pars preteriit, pars futura est. Voluit tamen quod hic presens sit in verbis adjectivis, scilicet, in omnibus aliis ab hoc verbo substantivo, sum, es, est; set de hoc verbo substantivo videtur dicere aliquid dissonum predictis, dicit enim, quod presens in aliis est quod pars ejus preterita pars futura est, set in hoc verbo substantivo semper perfeccio est, et nichil deest. Set intelligendum est, quod loquitur de esse secundum quod vere dividitur a significato verbi adjectivi. Omne quidem verbum | adjectivum significat motum; et esse 42 b 1.
motus est divisibile et successivum, cujus pars preteriit et pars futura est, quia non est permanens, et ideo nec verum habet esse, et perfectum. Hujus | verbi est sic accipit F. 97 a 2.
Priscianus ibi verbum substantivum, et presens ejus. Esse enim rei successive est equivocum, et similiter, esse permanens adhuc est equivocum, nam vel est creatum, vel increatum. Esse increatum est essencia divina, et similiter, mensura istius esse, que est eternitas increata, quia in Deo nulla est diversitas. Sua enim accio, et suum esse, et sua duracio, et sue duracionis mensura, et sua essencia, sunt penitus idem, sicut Methaphisica

14 **Priscianus**] 'praesens tempus proprie dicitur cujus pars praeteriit pars futura est'. 20 'id enim omnium semper est perfectissimum cui nichil deest', viii. 51.

3 latinos] latores *D* 5 dico] dic *M* 19 *alt.* quod] cujus *D* 25 quia . . . permanens *om. D* 28–29 et . . . equivocum *iter. M* 31 increata] increata et esse increatum *F*

docet. Set in re creata permanente, sua essencia est diversa a sua accione, et a suo esse, et a sua duracione, et a sua mensura duracionis, et hec omnia sunt diversa abinvicem. Similiter in re successiva ; et ideo constat quod hoc verbum est, est equivocum quando predicat esse cause prime, et rei permanentis create, et rei successive. Set de hiis methaphisicus expediet. Non est tempus igitur mensura rei permanentis, set successive, et hoc est, primo et per se, ipsius motus et quietis, quia nichil est in successione nisi per motum et quietem. Omnis enim res, in qua nec est possibile ponere motum nec quietem, est permanens et mensuratur evo vel eternitate increata ; unde celum, elementa secundum se totum, et intelligencie, et anima racionalis, et omnia incorruptibilia, sunt res permanentes secundum suum esse substanciale : nichil enim
42 b 2. succedit in esse eorum substanciali, quia sunt | incorruptibilia ; et ideo, secundum substanciam suam, non mensurantur tempore, set cum moveantur, tunc oritur tempus, aut cum quiescant, dummodo alius motus fit, ex quo oritur tempus. Quies tamen accipitur pro negacione motus, vel pro privacione ejus in suo susceptibili : primo modo non est proprie quies, nec tempore mensuratur, ut causa prima non movetur, nec intelligencia, nec celum, si staret ; et si hic status seu negacio motus dicatur quies, hoc erit equivoce ad quietem, que est privacio motus. Nam hec non est, nisi in subjecto susceptibili motus, et dum alius motus est, ad cujus esse sequitur tempus. Nec eciam quies talis mensuratur per se et primo tempore, set per accidens, quia, scilicet, durat dum alius motus fit, et ideo in tempore alterius motus, propter quod motus est primo per se subjectum temporis, et non quies, eciam proprie sumpta ; et multo minus, immo nullo modo, quies inpropria, que est negacio motus in permanentibus, sive in creatis, sive in permanente increato. Set esse corruptibilium rerum substanciale est in continuo fluxu corrupcionis, et ideo mensuratur tempore ; et propter hoc corporalia non solum mensurantur tempore propter ubi adquirendum et locum, set propter esse

15 sunt] sic enim *D* incorruptibilia] corruptibilia *D* 19 accipitur] potest sumi *F* : potest *D* 20 quies] hos *D* 22 status] actus *D* 24 privacio] mensura *F* 33 ideo] ideo non *D*

substanciale quod secundum successionem variatur. Ex hiis, igitur, satis in summa patet comparacio temporis et temporalium ad mensuras permanencium, ut separato tempore ab eis possimus de eo cercius pertractare, et tamen aliqua postea dicentur, per viam plenioris disputacionis, de evo, propter hoc, quod opiniones multorum ponunt evum quasi esse de natura temporis, aut consimile; sibi ipsis, sicut et veritati, contradicentibus in hac parte.

Capitulum 4^m^. *de diffinicione temporis secundum* | *Aristotelem,* 43 a 1. *et quid sit tempus secundum genus et differenciam, et quomodo habet esse.*

Ex predictis jam potest extrahi quid est subjectum verum temporis, cui accidit, et in quo est, cujus est primo mensura; et hoc erit motus, quia solus motus est res successiva primo et per se, et tempus est mensura successionis. Duo enim, preter motum, mensurantur tempore, scilicet, esse substanciale corruptibilium et quies. Set istud esse non mensuratur tempore, nisi per | motum, et quia est in motu, nec quies, nisi quia nata F. 97 b 1. est fieri in eo in quo motus, et quia non habet secundum se successionem, nisi per aliquem motum cum quo extenditur, ut exponetur inferius, et ideo tempus erit per se et primo mensura motus, et mediante motu mensurabit quietem et esse corruptibile mobilis. Quod Aristoteles verificat per signum, quia non potest tempus percipi, nisi quando percipitur motus, nec e converso. Sicut qui in Sardis diu dormierunt, non perceperunt tempus, quando expergefacti sunt, quia non perceperunt motum, ut Aristoteles dicit capitulo *de tempore*: et in libro *Problematum* dicit, quod ambulantes in dormiendo non percipiunt opera vigilie que faciunt, licet ea que sunt motus; ambulant enim, et equitant, et elevant pondera, et percuciunt, et aperiunt ostia, et hujusmodi multa, et causa hujus est, secundum eum, quia non percipiunt tempus. Et propter hoc, cum percepcio motus non est, nisi cum percepcione temporis, nec e converso, signum evidens est quod motus non est sine

27 de tempore] *Phys.* iv. 97. 28 Problematum] vid. *de Somno et Vigilia.*

1 secundum successionem] successive *F* 4 possimus] possumus *F* 9 quartum] quintum *FD* 9-11 diffinicione . . . esse] affeccione temporis *D* 11 habet esse] se habet ad esse *F* 16 corruptibilium] corporalium *D*

tempore, nec e converso, et quod unum alteri debetur. Et ideo Aristoteles dicit, quod tempus est numerus motus, id est, 43 a 2. men|sura certa ejus, nam certitudo mensure prima reperitur in quantitate, ut vult Aristoteles in decimo *Methaphisice*. Et primo in quantitate discreta, quia communis est omni creature, et eciam aliquid simile numero, sive cui numerus assimilatur est in creature, secundum quod Aristoteles dicit, primo *Celi et Mundi*, pro trinitate, quia per hunc numerum magnificamus trinum Deum et unum eminentem proprietatibus eorum que sunt creata, et ideo transumitur nomen numeri ad certam mensuram, et secundum hoc accipitur in descripcione temporis, et non pro numero proprie sumpto, ut est discreta quantitas; quia tempus secundum Aristotelem, in *Predicamentis*, et quinto *Methaphisice*, est continua quantitas, quoniam continuum est cujus partes copulantur ad communem terminum, et sic est de tempore, quoniam ejus partes copulantur ad instans, sicut partes linee ad punctum. Et secundum aliam diffinicionem continui, patet hoc idem, scilicet, quod continuum est divisibile in semper divisibilia; set tempus est hujusmodi, sicut linea. Et aliqui, propter verba dubia Commentatoris, volunt quod tempus componatur ex continuo et discreto, eo quod multum et paucum sunt discreta, longum et breve continua, et tempus dicitur longum et breve, multum et paucum. Set hec est stulticia, quia multum et paucum dicuntur de tempore, sicut accidencia sua; nam longitudo et brevitas, que magis conveniunt tempori, sunt accidencia ejus, quia sunt in quarta specie qualitatis, et ideo, multo magis, accident tempori multum et paucum. Et alii, propter hoc quod tempus dicitur esse mensura motus, secundum prius et posterius, et prius et | 43 b 1 posterius important discrecionem, volunt quod tempus habeat aliquid de discreto. Set illud non cogit, nisi sicut subjectum habet suum accidens, nam prius et posterius in motu, quantum ad prima signata, hoc est prioritas et posteritas, sunt acci-

4 **Methaphisice**] x. 5. 7 **Celi et Mundi**] i. 2, 3, 6. 13 **Predicamentis**] loc. cit. 14 **Methaphisice**] loc. cit.

6 assimilatur] appellatur *F* 8 trinitate] eternitate *D* 10 transumitur] transmutatur *D* 19 in semper] in infinitum vel in semper *D* 21 eo quod] quia *F* 26 quarta] secunda *D* 28 esse] ex *D* 31 cogit] tegit *D*

dencia partibus motus, et similiter accidunt partibus temporis et spacio, super quod motus est; et ideo nulla discrecio hic inportatur, nisi accidentalis, et talis in spacio et motu qualis in tempore. Set non dicimus spacium et motum, propter hoc, componi ex continuo et discreto, ergo, nec tempus in proposito. Item, si tempus esset compositum sic ex continuo et discreto in essencia sua, tunc nec esset species quantitatis continue nec discrete; set omnis species quantitatis est sub altera illarum; ergo tempus non esset quantitas. Et propter hoc destruitur juxta hoc alia falsitas, qua dicitur quod oracio, que dicitur ab Aristotele esse discreta quantitas, est tempus vel reducitur ad tempus mensurans voces prolatas, quoniam dicit, 'mensuratur enim sillaba brevî et longa,' et non mensuratur nisi tempore brevi et longo; set hoc esse non posset, nisi tempus haberet aliquid de natura discreti essencialiter. Set jam ex *Communibus Mathematice*, ubi distincte sunt species quantitatis, patet quod vox ipsa est quantitas discreta, cujus partes non copulantur ad communem terminum, set in se discrete sunt, ut littere vocales et consonantes, que sunt | omnino indivisibiles, sicut et unitates in numero, unde F. 97 b 2. oracio, que ibi accipitur, est vox, composita ex diccionibus, que est discreta, quia dicciones discrete sunt, et dicciones componuntur ex sillabis discretis, et sillaba ex litteris, et ideo oracio non est ibi tempus | et propter hoc, non sequitur quod tempus 43 b 2. sit discretum. Set hec methaphisicus habet habundancius confirmare. Sic igitur patet, quod tempus est numerus motus, id est, certa mensura et accidens, primo et per se motus, et sic eciam patet, quid est tempus secundum essenciam suam, id est, secundum genus et differenciam, quoniam tempus est quantitas continua successiva, non habens posicionem in partibus suis, eo quod non contingit signare ubi una ponatur, nec alia, sicut Aristoteles docet in *Predicamentis*, et expositum est in *Communibus Mathematice*. Manifestum est igitur, quod tempus est accidens et mensura motus primo et per se.

---

13 *Cat.* vi. 4. 6. 34, 35.

---

2 quod] quem *F* 4 Set non] patet. Non *D* 12 quoniam] quando *F* 13 brevi] brevis MSS. 19 et *om. M* 21 oracio] vero *D* 31 signare] assignare *D*

Capitulum 5^m^. ⟨*de quiete.*⟩

Et nunc specialius explicandum est subjectum temporis, quod est motus, excludendo quietem, et animam, et quemlibet motum datum: set in hoc capitulo, descendam solum ad quietem, quoniam si nullus motus esset, non esset tempus; si enim celum et omnia privarentur motu, tunc non esset nisi permanens, et nulla esset successio, et ideo, nec tempus, quod sequitur esse successivum. Et ideo quies non inducit tempus, set oportet quod aliquis motus sit cum quiete, nam quies de se non habet successionem, set quia motum concomitatur.

Set tunc est dubium, quoniam quies, que est negacio motus, ut est in esse divino et angelico, simul est cum motu celi, et concomitatur ipsum: ergo, quies propria, que est privacio motus, non habebit de se successionem, set solum quia concomitatur motum. Tunc cum quies hec, que est negacio motus, concomitatur motum, idem erit judicium de una et alia, scilicet, quod neutra mensurabitur per se tempore, set utraque per accidens. Et tunc, sicut quies, que est negacio motus, mensuratur eternitate creata vel increata, et quies, que est privacio motus; quod est impossibile, quia hec est quies
44 a 1. naturalis rerum mobilium | que non habet proporcionem ad eternitatem. Et similiter, sequetur quod quia concomitantur tempus, et simul sunt cum eo, quod sicut quies naturalis nata est mensurari tempore, saltem per accidens, quod sic quies supra naturam, quod est absurdum. Et dicendum est, quod differencia est inter has quietes; nam quies naturalis, que est a principio motus, est nata esse in mobili, scilicet, in eo quod est subjectum motus naturale, et terminat motum naturaliter, et propter hoc habet magnam comparacionem ad mensuram motus et mobilis. Et ideo potest dici proprie, quod sit in tempore, et mensuratum a tempore mensurante alium motum, quem illa quies concomitatur. Set neutrum predictorum competit quieti, que est negacio motus, que est in esse permanencium; et ideo non debet illa dici esse in tempore, nec tempus erit ejus mensura, set solum cum tempore potest esse, vel

1 Capitulum 5^m^. *in marg. M*: *om. FD* 16 idem] nullum *D* 17 scilicet] set *D* 23 quod] qui *F*

magis verius tempus cum ea. Et ex hoc sumitur tercia differencia, nam quies naturalis concomitatur proprie motum quem tempus mensurat, quia sunt res ejusdem generis; quia res naturales sunt et quies et motus ille: sed quies, que est in esse permanencium, non est res naturalis, et ideo non habet aliquam comparacionem ad motum aliquem. Si tu dicas, quod stante celo, et fit alius motus, erit tempus; et tunc hec quies est in eo quod natum est moveri, et ideo proprie erit in tempore, set excluso motu a celo, ejus esse est permanens; ergo, ejus quies recipit esse tale; ergo, esse permanentis potest dici, proprie, esse in tempore. Et hic potest dici, quod dupliciter potest intelligi quies in celo, si ipsum stet; una est negacio pura motus, que fundatur in esse ejus | permanente, et hec est 44 a 2. in eo, dum movetur sicut quando non movetur, nam hoc esse est simile esse intelligenciarum, quia mensuratur evo: et ideo hec quies non debetur celo, in quantum est mobile, nec in quantum est subjectum motus, et ideo non habet quies ista esse proprie in tempore, set simul cum tempore, vel magis tempus cum ea. Set si loquamur de quiete, que est privacio motus celi ipso stante, et refertur ad ipsum in quantum est mobile, et in quantum terminat motum suum, potest dici quod, si esset terminus ejus naturalis, tunc saltem sequeretur de hac quiete quod | esset in tempore in quo alius motus fieret. Set quia F. 98 a 1. secundum aliquos non est naturalis, ideo potest dici quod erit magis negacio motus quam privacio, et ideo non habet comparacionem ad esse motus positivi, sicut nec negacio ad affirmacionem habet comparacionem, quia non est comparacio pure nichili ad aliquid. Et secundum hoc, quies triplex reperitur: una, que est inpropria quies, et est negacio pura motus, set fundatur super esse nobile, ut super esse permanens eternum vel eviternum, et illud nullo modo est in tempore, nec proprie cum tempore, set magis tempus cum ea, set illa habet esse prius tempore et absolutum et incorruptibile, et ideo non habet comparacionem ad esse temporis et motus corruptibile

6 tu dicas] dicatur *D* 7 fit] sit *D* 9 permanens . . . esse *om. F* 13 permanente] stabili permanente *FD* 20 ipsum] ipsam *F* 24 ideo] non *D* 26 positivi] poniti *FD* 30 nobile] mobile *F* 31 vel eviternum *om. D* 32 *alt.* set] quia *F* 33 absolutum] absolute *D*

et hoc, licet pro celo et corporibus incorruptibilibus sit in eo quod natum est esse subjectum motus, tamen non est in eis in quantum sic nata sunt esse, sed absoluto modo, secundum esse permanentis. Alia quies, inproprie dicta, est illa que in celo poneretur, si staret, nec est in eo in quantum est subjectum |
44 b 1. motus, nec natum moveri, et est purum nichil, nec fundatum super aliquod esse, et ideo quia nichil est, non habet comparacionem ad aliquid, et ideo nec ad motum alterius quam celi, nec ad tempus ejus. Et hec consideranda sunt, si velimus dicere quod celum naturaliter semper movetur quantum est de se, et non est natum quiescere, posito tamen quod quiesceret per inpossibile, aut per voluntatem divinam. Tercio modo est quies propria, que est terminus naturalis ipsius motus, et est in mobili in quantum natum est moveri, et hec est proprie in tempore, et mensuratur a tempore illius motus quem concomitatur, licet non de se habeat naturam successionis. Set adhuc obicitur, quod Aristoteles, in sexto *Phisicorum*, arguit quietem in tempore esse, quia quiescere est se habere nunc ut prius, ergo, in ea est prius et posterius secundum se. Dicendum est, quod hoc non est secundum se, set solum verum est verbum Aristotelis de quiete propter motum quem concomitatur et non secundum se: proprie ei tamen assignatur se habere nunc ut prius, et non aliis quietibus, quoniam naturaliter concomitatur motum et tempus, non sic alie.

Capitulum 6[m]. *in quo declaratur quod anima non est subjectum temporis nec aliquis motus dictus precise.*

Mirum est valde quomodo Averoys cecidit in errorem de tempore, quod sit in anima, cum ipse fuerit multum literatus homo; set aut mala translacio et vicium translacionis fuit causa huius erroris apparentis, aut ipse hic erravit, sicut in aliis multis locis, ut tactum est in priori distinccione, et in principio
44 b 2. istius libri, et alias tangetur, sicut fuerit oportunum. | Aristo-

17 Phisicorum] vi. 30, 73.

6 et . . . nichil *om. D* purum] pure *F* 21, 23 concomitatur] concomitantur *FD* 26 nec . . . precise *om. D* dictus] datus *F* 27 quomodo] quando *F* 29 fuit] sunt *D* 32 istius] hujus *D*

teles enim demonstrat tempus non esse in anima, quoniam tempus est propria mensura motus; et motus non est in anima, ergo, nec tempus. Stabit igitur sentencia Aristotelis, et evacuabit fantasiam que innuitur in verbis Commentatoris.

Item, si anima non esset, posset motus esse, et ita tempus; ergo, dependet non ab anima. Set phantastici dicunt quod hec argumenta procedunt de anima hominis vel bruti, set non de anima mundi, et maxime secundum argumentum. Set primo, non habent ab Aristotele animam mundi, set a Platonicis, quos impugnat Aristoteles. Secundo, secundum veritatem non est anima mundi, quoniam non esset vegetativa propter vilitatem, nec potest esse anima sensitiva nec racionalis, quia tunc mundus esset animal, et homo vel aliqua species animalis racionalis, quod est absurdum in philosophia; vel saltem esset animatum intelligibile tantum, et non sensibile, quod similiter absurdum est. Et videtur esse contra fidei veritatem, quia tunc mundus foret particeps eterne glorie, sicut homo vel angelus, quod est omnino inpossibile et irracionabile.

Nec potest dici quod anima mundi non est anima tocius mundi, set celi tocius, aut celi primi, quia tunc sequeretur inconveniens nunc dictum, quod celum, vel mundus, esset capax future felicitatis propter intellectum, quia omnis substancia intellectiva, vel habens eam sui partem, est capax eterne beatitudinis, id est, nata ad hanc, quod non conceditur de celo. Item, primum argumentum non potest solvi, quoniam si esset talis anima, non esset motus in ea, secundum esse reale, et ideo nec tempus; posset enim esse in ea secundum viam apprehencionis, sicut alia intellectibilia, set hoc esse in anima est esse secundum quid, et non simpliciter, nec esse quod debetur
accidenti, prout est in suo subjecto, si enim hoc esset, tunc | 45 a 1.
omnia accidencia que intelliguntur ab anima essent accidencia | F. 58 a 2.
ejus, et in ea, quod est inpossibile et stultum. Et per hanc viam patet, quod fingi non potest, quod anima mundi sit motor celi sive mundi, ita quod tempus sit in eo, ideo, nec motus. Item, anima humana, et anima mundi si esset, et motor celi,

12 vilitatem] utilitatem *FD* 14 saltem] saltim *M* 18 et irracionabile] et irracionale *F*: *om. D* 21 vel mundus *om. FD* 24 non *om. F* 28 intellectibilia] intelliencia *D* 33 non *om. D*

sunt substancie spirituales; ergo, nulla quantitas continua est in eis, ergo, cum tempus sit quantitas continua, non erit in illis. Item, tunc mensurarentur tempore, quia tempus mensurat suum subjectum, ergo, haberent esse successivum secundum suam substanciam. Item, constat quod mensurantur eternitate, secundum suum esse, igitur, superflua est alia mensura duracionis et inpossibilis. Item, certum est secundum Aristotelem, et verba Averoys pluries sonant quod subjectum temporis est motus; si igitur ejus subjectum est anima, aut utrumque erit precisum et primum subjectum, quod est impossibile, aut unum, mediante altero. Set non est motus subjectum ejus mediante anima, nec e converso, quia tunc ambo essent in eodem, vel unum in alio; set neutrum est hic. Et propter hoc, relinquendum est hoc, tanquam erroneum.

Et evacuandus est alius error consimilis, qui imponitur Averoys; et est, quod motus aliquis determinatus, ut motus celi primi, sit ejus subjectum, et istud vulgatur. Set hoc est inpossibile, demonstrante Aristotele, qui dicit, in capitulo *de tempore*, si plures essent celi primi, plures essent motus primi, non tamen plura tempora. Set tamen ad multiplicacionem rei alicujus sequitur multiplicacio sui accidentis, ut quot sunt homines, tot sunt risibilia. Manifestum est igitur, quod motus celi non est subjectum precisum temporis, a quo causetur. Item, stante celo, et fieret aliquis motus, esset tempus; ergo, 45 a 2. non est motus celi precisum | ejus subjectum. Si dicatur, quod non posset esse motus aliquis stante celo, quia suus motus est causa aliorum motuum, dicendum est, quod motus celi non est causa motus localis recti, set motus secundum formam, ut generacionis, et corrupcionis, et alteracionis, et augmenti. Aristoteles enim dicit, in fine *De Generacione*, quod motus celi fit ut adducatur generans per varias partes habitabilis, scilicet, sol et alie stelle. Set motus rectus elementorum non est annexus generacioni et corrupcioni, et ideo non dependet a motu celi; quare, stante celo, lapis descenderet deorsum.

---

18 de tempore] *Phys.* iv. 93. 30 De Generacione] ii. 56, 57.

---

3 mensurarentur] mensurentur *D* tempore] tempora *D* 8 quod] secundum *D* 27 28 aliorum . . . causa *om. D*

Item, motus voluntarius magis elongatur a motu celi quam motus elementorum, in ordine cause et causati, et ideo, cum sit a libertate voluntatis, fieret et si non esset motus celi, et ideo tempus. Item, sublimando philosophiam per ea que sunt fidei et philosophie, possumus dicere, quod corpus glorificatum non dependet a celo, quod non est glorificatum ; ergo, potest moveri, et si staret celum. Et similiter, alteraciones inferni fierent in tempore stante celo, et saltem non dependent a celo, quare cum in eis sit motus, debetur eis, secundum se, tempus. Certe, licet hec videantur theologica, tamen philosophi locuti sunt de corpore glorificato, et de penis inferni ; sicut patet nono et decimo *Methaphisice* Avicenne, et in philosophia Democriti, et Platonis, et Tullii, et apud alios, in quorum libris invenitur resurrectio corporum, et de penis inferni. Et iterum, nos philosophantes Christiani possumus alcius sapere quam infideles, et ideo, in falsitatibus reprobandis, que sunt cause errorum nostrorum possumus | sublimare philosophiam et 45 b 1. juvare eam, vel magis perficere per adjutorium fidei, et precipue per hec que vulgata sunt apud omnes, tam laycos quam clericos, ut est resurreccio corporum, et gloria eterna, et pena inferni, et hujusmodi. Ex hiis igitur patet quod nullus motus datus est precisum subjectum temporis ; ita quod non alius, set omnis motus indifferenter. Et ideo si nullus motus esset, tempus non esset ; et si quicunque motus fieret, tempus nasceretur ; sicut accidens et mensura illius motus successiva. Et jam per hoc patere potest illa gravis difficultas de unitate temporis. Exponentes | vero Commentatorem, dicunt quod F. 98 b 1. tempus est unum, quia motus celi est unus, quem sequitur tempus sicut ejus subjectum precisum. Set hoc reprobatum est, prius quoniam non numeratur nec multiplicatur tempus secundum multiplicationem motuum primorum celorum, ergo, nec ejus unitas est ab unitate motus talis. Et ad hoc faciunt omnia que dicta sunt ad illam posicionem, quod motus celi est subjectum temporis.

6 *alt.* non *om. D* 7 staret] stat *F* 8 fierent] fient *F* in tempore *om. D* 13 alios] omnes alios *D* 17 nostrorum] mangnorum *F*: magnorum *D* possumus] presumus *F* sublimare] sublimari *D* 30 non *om. D* 31 multiplicacionem] multitudinem *FD* 33 ad] contra *FD*

Deinde est alia posicio falsior, quod tempus habet unitatem a materia, quoniam materia est origo omnis mutabilitatis, et ideo tempus, quod est passio motus, materie debetur. Et quia ponunt quod materia est unum numero, dicunt quod tempus est unum numero, et hec est opinio vulgata apud multos, et maxime apud quosdam theologos. Set hec est falsa propter duas causas: una est, quod fundamentum eorum est falsum, scilicet, quod materia est una numero, sicut prius demonstravi sufficienter, set est una genere generalissimo; ergo, tempus
45 b 2. non capiet unitatem numeralem ex ea. | Deinde, etsi materia esset una numero, non tamen daret unitatem tempori, quoniam materia non movetur in actu, unde motus non est nisi compositi ex materia et forma, et ideo materia est causa remota respectu temporis, set unitas accidentis est causa propinqua; et precipue cum non sit motus nisi in corpore, nullum enim incorporeum movetur secundum philosophiam, et demonstrabitur hoc postea quod nullum inpartibile movetur, ut Aristoteles docet, set materia non est corpus. Ceterum corpus nec compositum est subjectum temporis immediatum, set motus, ut prius ostensum est, quia si corpus celi unum corpus tale esset subjectum temporis mensurantis motum suum, tunc ejus esse corporale mensuraretur tempore; quod falsum est, quia mensuratur evo; ergo, non habet respectum ad tempus, nisi quando est sub motu; ergo, longe minus habet materia respectum ad tempus, quare materia secundum se non est ejus subjectum, sed motus in corpore et materia, et ideo causa immediata unitatis temporis non potest esse materia. Set accidens non numeratur nisi ex causa proxima et subjecto ejus immediato. Tercia opinio imponitur, Avicenne, secundum ejus translatorem in 4° *Phisicorum*; ibi enim scribitur quod tempus est accidens uni motui, et tamen est mensura plurium, sicut longitudo ulne est

31 **Phisicorum Avicenne**] *De Sufficiencia* ii. c. 11.

2 omnis] communis *D* 3 quod] quomodo *M* 4 unum] una *D* 8 est una] sit una *F* demonstravi] demonstratum est *FD* 12 nisi] nature *D* 16 incorporeum] corporeum *D* 17 quod] quia *D* inpartibile] īpti^{le} MSS. 21 unum corpus tale *om. D* 22 corporale] corruptibile, *corr.* incorruptibile *D* 24–25 nisi . . . tempus *om. F* 29 ex] a *FD*

accidens soli ulne, et tamen mensurat infinitas alias longitudines pannorum equales et subjectas. Curialis videtur posicio, set vana est, nam non contingit assignare aliquem motum qui mensuret omnes, nisi sit motus celi. Set de illo probatum est, quod non potest esse precisum subjectum temporis, et si ille motus cessaret, et alii fierent, adhuc esset tempus mensura aliorum. Et iterum, si nullus motus esset mensura aliorum, set omnes essent indifferentes adinvicem, adhuc tempus non multiplicaretur, licet plures motus essent, quorum nullus alium mensuraret, | qui debetur cuilibet indifferenter, in quantum est accidens, 46 a 1. sicut in racione mensure, cujus demonstracio certificabitur inferius. Dicitur eciam pessima falsitas, scilicet, quod unum est tempus commune omnibus, scilicet, quod mensurat motum celi; et quilibet motus habet proprium tempus tanquam propriam periodum et mensuram, unde vult hec fantasia, quod esse cujuslibet corrupcionis habet suum tempus proprium et precisum, et ita non sunt solum plura tempora simul, set infinita.

Set hec posicio habet contradicciones proprias. Primo, quia illi, qui ponunt materie unitatem esse causam unitatis temporis, ponunt hanc posicionem; et ideo, simul ponunt tempus esse unum numero et in omnibus, sicut materiam unam numero et in omnibus; et quod sunt plura et infinita tempora secundum numerum, et ita contradicunt sibi ipsis. Secundo, patet eo quod reprobatum est, quod motus celi sit causa unitatis temporis, et nullus motus datus sit causa dati temporis. Deinde, Aristoteles et Averoys et omnes autores concordant in hoc, quod inpossibile est plura tempora simul esse, ut prius recitatum est in sua demonstra|cione et alibi, F. 98 b 2. in capitulo *de tempore*, dicit quod non possunt esse plura instancia simul, nec plures dies, nec plures anni, nec aliqua alia tempora simul plura. Et potenter volo demonstrare hoc, per hanc viam: omne dimensionatum, licet a parte ea qua dimensionatum est, excludat aliud secum a sua mensura,

29 de tempore] *Phys.* iv. 90.

1 et] ei *FD* 2 subjectas] adjectas *D* 16 cujuslibet] cujus *D* habet] habeat *D* 19 unitatem] unitatem essencie *D* 23 tempora *om. D* 24 eo *om. FD* 25 dati] data *F* 27 hoc] hec *D* 33 excludat] excludit *F* aliud *om. D*

tamen a parte illa qua non est dimensionatum, non excludit aliud: set motus non habet dimensionem, nisi secundum longitudinem spacii, et hoc est a preterito in futurum; ergo, 46 a 2. respectu presentis non habebit dimensionem, | qua excludat alium motum; ergo, simul possunt esse plures motus in presenti, licet preteritus et futurus simul esse non possunt. Major proposicio patet in simili de mensura loci et ubi, nam linea continua secundum longum habet dimensionem; non compatitur aliam in eodem loco secundum longum, set excludit eam a loco suo. Set quia secundum latum et profundum est indivisibilis, ideo secundum illas compatitur secum infinitas. Eodem modo superficies, quia habet dimensionem secundum longum et latum, ideo non compatitur aliam secundum illos respectus; set quia non habet profundum, ideo secundum profundum possunt simul esse infinite, quia sic sunt omnino indivisibiles, et nulla aliam excludit.

Set obicitur fortiter, cum motus sit subjectum temporis, et accidens numeratur ad numeracionem sui subjecti, ergo, secundum numerum motuum erit numerus temporum. Et dicendum, quod quatuor sunt accidencia que secuntur res subjectas aliter quam alia accidencia, et sunt ubi, et duracio presens, et due mensure durandi, scilicet, locus et tempus. Nam hec duo, scilicet, ubi, et duracio presens, debentur rebus per naturam unionis et indivisionis, et indistancie, et per privacionem dimensionis, et ideo una res subjecta eis non excludit aliam, sicut patet de ubi plurium linearum secundum profundum et latum, et de ubi plurium superficierum secundum profundum, quia ubi debetur hic pluribus rebus, in quantum sunt indivisibiles et indistantes per privacionem dimensionis, que facit distanciam. Linea enim non habet latitudinem, et ideo a loco suo proprio non habet unde excludat secundum latitudinem 46 b 1. aliam lineam, | et ideo secunda linea non distat secundum latitudinem a loco prime linee, quia distare non posset nisi prima linea haberet latitudinem per quam faceret distanciam in latum; quapropter secunda linea est immediata loco prime linee secundum viam latitudinis, et ideo ubi earum unum est

6 preteritus et futurus] preteritis et futuris *F* 7 continua *om. FD* 9 excludit *om. D* 11 illas] illas vias *FD* Eodem] Eadem *D* 15 infinite] imperfecte *D*

numero, quia debetur per modum unionis et indivisionis; et locus similiter earum unus, et sic est duracio presens, ut predictum est; quoniam debetur motui dato in quantum non habet dimensionem, et in quantum indivisibilis est, quia non habet dimensionem nisi per decursum a preterito in futurum, et per comparacionem ad presens non habet motus dimensionem per quam faciat alium motum distare a suo presenti, et propter hoc, ista duracio debetur pluribus motubus per naturam unionis et indivisionis et privacionis omnis distancie, et ideo sese compaciuntur in hac duracione, et ideo in presenti tempore.

Et ideo dicendum est, quod tempus non debetur motubus pluribus tanquam pluribus subjectis, set tanquam uni subjecto, et non plus addunt duo motus ad pluralitatem subjecti quam unus. Debetur igitur unum tempus pluribus motubus, tanquam pluribus rebus, set non tanquam pluribus subjectis, set uni subjecto, quia debetur eis per proprietatem unionis et indivisionis et indiversitatis. Set alia accidencia omnia a predictis, debentur pluribus rebus per naturam diversitatis et differencie, secundum quod res distincte sunt in se; et ideo numerantur in eis. Set textus Aristotelis, male intellectus a multis, inducit hic | dubitaciones; volunt enim quod Aristoteles 46 b 2. inducat ad probacionem unitatis temporis exempla de numeris, cum dicat quod tempus est unum duorum motuum, sicut idem | est denarius decem hominum et decem equorum. Set F. 99 a 1. constat, sicut vult in fine capituli *de tempore*, quod denarius non est idem numero, set specie; ergo, tempus est unum specie, et non numero. Dicit enim in fine capituli, quod idem est numerus decem hominum et decem equorum, quia denarius, non tamen idem denarius, set alius, et alius numero. Ergo, sic erit de tempore. Et confirmat exemplum de numeris per exemplum de speciebus trianguli, dicens quod due species trianguli sunt eadem figura, quia triangulus, non tamen idem

26 de tempore] *Phys.* iv. 134.

4–6 et in quantum . . . dimensionem *om.* *F* 5 decursum] discursum *D* 7 motum] aliquem *D* 21 intellectus] intelligitur *D* 22 multis] multis, et *D* 27 idem] idem denario *D* *alt.* est] erit *D*

triangulus, set alius specie, et alius, et sic denarius in decem hominibus et decem equis est idem numerus specie, set alius, et alius numero. Et ideo videtur quod Aristoteles contradicat sibi, aut quod tempus erit unum specie, et non numero, quoniam in fine capituli habetur quod numerus est idem specie et non numero; set prius in eodem capitulo voluit quod tempus fuerit idem, sicut numerus denarius. Et ideo, si tempus est unum numero, denarius erit unus numero, et ideo contradicit sibi in denario. Si vero denarius est idem specie, et tempus habet similem unitatem, tunc tempus erit unum specie, quod est impossibile, et contra dicta.

Ad certificandum istas perplexitates quidam volunt dicere, secundum verba Commentatoris, male translata saltem, quod numerus est in anima, et ideo non numeratur ad numeracionem rerum, vel saltem dependet ab anima, quod non sit in actu sine ea, set in potencia, sicut sua opinio est de tempore; et sicut, per eandem artem, in anima fiunt diversa extra eam, sic per eundem numerum in anima numerantur diversa. Set si numerus esset in anima, tunc anima esset quanta, quia numerus
47 a 1. est quantitas | vera, et ita anima una esset multe. Item, res numerate dicuntur vere numerari a numero suo. Set si anima non esset, essent res numerate ab eisdem numeris, ut due, vel tres, vel quotcunque; ergo, non dependet numerus rerum ab anima. Et iterum, cum res plures et diverse, ut duo, vel tres, vel quecunque, date, sunt semper vere quante a numero, sicut a magnitudine, tunc, si numerus esset in anima, aut non esset in rebus in actu sine anima, tunc res essent quante et vere, licet quantitas earum sit in alio et non in actu in eis, quod est absurdum. Et iterum, finaliter, auctoritate Aristotelis destruitur hec posicio, eo quod in fine capituli dicit, quod numerus non est unus numero, set specie; propter quod alii dixerunt quod numerus est in rebus secundum veritatem. Set quia non habet posicionem in eis, ideo non numeratur secundum earum numeracionem: unitas enim non habet posicionem nec situm,

5–6 quoniam ... numero *om. F* 7 ideo] ita *D* 14 non *om. D* 15 rerum *om. D* 18 diversa] diversantur *D* 21 numerate *om. D* 25 sunt] sint *F* 27 quante] quante semper *D* 30 *pr.* quod] quia *FD* 34 situm] figura tamen *F*

sicut punctus, et ideo nec numerus, sicut magnitudo. Set hec posicio jam destructa est autoritate Aristotelis, qua dicit denarium esse specie unum, et tunc esset sola una unitas in omnibus rebus; ergo, omnes res essent une eadem unitate; ergo, non different numero. Et iterum, tunc per hanc racionem una anima esset in omnibus, quia anima non habet posicionem. Set hec vana sunt et falsa.

Et ideo, aliter dicitur magis probabiliter, secundum aliquos satis famosos, quod numerus est idem numero alico modo in diversis, set non sicut quantitas discreta numeratorum; sic enim diversificatur secundum diversitatem eorum, set secundum quod est mensura eorum. Idem enim denarius non numeratus, non potest esse diversorum numeratorum, set potest esse eadem mensura: denarius enim non mensurat hec decem quia hec, set quia in hiis est unum tociens replicatum, et illud reperitur in omnibus decem. Quia ergo | omnia communicant 47 a 2. unam naturam, per quam mensurantur a denario, propterea ab uno denario possunt omnia mensurari. Set illud nimis obscure dictum est. Et ideo, oportet dici quod numerus est accidens, et numerus est mensura. Inpossibile autem est, quod in eo quod est accidens, quod unum sit accidens plurium, ut unus denarius plurium decem, sicut decem hominum et decem equorum, set idem numerus numero, ut denarius decem hominum potest esse mensura eadem decem hominum et decem canum et decem equorum, sicut eadem longitudo ulne | est solum accidens ulne et non plurium rerum, set ad F. 99 a 2. longitudinem unius ulne possunt certificari et mensurari infinite longitudines, aut pannorum, aut lignorum, et vie, et cujuslibet magnitudinis, et sic ad certitudinem mensure denarii decem hominum, potest eadem certitudo mensure haberi in decem canibus et equis per denarium hominis, si comparetur ad eum. Dicendum est igitur, quod numerus, in quantum est accidens, est diversus in specie, et hoc docet Aristoteles in fine capituli, set in quantum est mensura, sic potest esse eadem numero in racione mensure respectu plurium; et Aristoteles in pre-

2 est] ex *D* 7 hec vana] humana *F* 8 Et ideo] Iterum *D* 9 quod] quia *F* 21 unum] unus *D* 22 decem sicut *om.* *D* 26 set] quia *F* 30 haberi] habere *D* 35 racione] fine *D* mensure] mensurare *F*

cedentibus, quando comparavit tempus numero, consideravit numerum secundum racionem mensure, et tempus similiter, non solum in quantum est mensura, set in quantum est accidens ; unde volunt dicere quod tempus omnino est unum numero, eciam in quantum accidens, sicut numerus est unus numero in via mensure, set non in via accidentis. Quia hoc non expressit prius, ideo, ne error fieret, exposuit se in fine capituli ; unde ipse innuit se in unitate temporis per unitatem numeri, quantum potuit. Set quia diversitas est aliunde, ideo
47 b 1. hoc in fine | notavit.

Capitulum 7m. de instanti.

Hiis adjungam aliqua de instanti et evo, nam instans dat quoddam esse tempori, cum sit ejus terminus ; et evum, secundum veritatem, est multum simile instanti in hoc, quod utrumque est indivisibile, et, secundum opinionem multorum, est magis simile tempori, quoniam dicunt ipsum habere prius et posterius quodammodo speciali, et ideo, necessarium esse judico considerare de evo.

Circa vero instans, primo sciendum est de ejus essencia et esse. Aristoteles quidem dicit, quod instans habet esse fluens, et non est fixum, sicut punctus. Ex hoc igitur, videretur alicui quod instans non esset omnino indivisibile, cum habeat aliquid successionis et variacionis in suo esse : et si in esse, ergo in substancia, quia hoc esse est essenciale substancie ejus. Ergo, videtur habere diversa esse, quorum unum alii succedit, et ita erit de natura temporis, et continui, et quantitatis. Et dicendum est quod, quia tempus non habet esse nisi in fluxu, ideo instans, quod est ejus terminus, et dat ei esse quodammodo, quia dat ei finitatem, habet naturam fluxibilis suo modo impartibili, set fluxus in tempore ponit partes diversas et quantas copulatas ad communem terminum. Ista vero esse ipsius instantis sunt quodammodo diversa, set non copulantur ad communem terminum secundum racionem specierum quanti-

2 mensure] in fine *D* 13 quoddam] quoddmodo *F* 14 quod] quia *D* 17 necessarium esse] necessaret *D* 20 quidem] quidam *F* 21 videretur] videtur *D* 27 esse *om.* *D* 30 impartibili] in particulari *F*

tatis, nec tamen sunt discreta, ut unitates omnino, set quodammodo uniuntur in essencia instantis, et ideo simul manent. Set adveniente posteriori esse, corumpitur prius, et utrumque est indivisibile, et non quantum sicut essencia ; et ideo patet quomodo differt a tempore et a numero, et ab | unitate, et 47 b 2.
a puncto. A tempore, quia varietas in instanti non habet partes quantas, nec continuantur sua esse ad communem terminum, sicut partes temporis, et ideo nullum totum continuum fit ex eis, nec eciam discretum, quia utrumque illorum esse unitur in essencia instantis indivisibili. Set unitates numeri non adherent in alico uno indivisibili, nec alico vere uno set per aggregacionem, et ideo sunt ista esse sicut unitates, et differunt a punctis, quia puncta habent esse et stabile et fixum. Et quod obicit de fluxu essencie, dicendum est quod, quia esse sunt essencialia, et esse essencie, ideo fluxus eorum est fluxus essencie, unde essencia fluit secundum ea, et ideo non requiritur alius fluxus in essencia.

Secundo, considerandum est de instanti, in quantum est terminus preteriti et futuri. Aristoteles enim dicit, quod instans sic se habet, sicut duo puncta in extremitatibus ejusdem linee, set ista puncta omnino sunt diversa secundum substanciam et secundum esse, ergo, | instans tale erit duo F. 99 b 1.
instancia, secundum quod est terminus preteriti, et principium futuri. Et dicendum est, quod instans comparatur duobus punctis, non quantum ad substanciam punctorum, set quantum ad esse. Instans igitur habet esse diversa, sicut duo puncta, set non habet substanciam diversam ut duo, et hoc totum non est aliud, nisi quod vult per hoc determinare, quod instans habet varietatem in suo esse, non sicut unus punctus, set sicut duo. Et est sermo excessivus superficie tenus, sed intelligitur quantum ad similitudinem varietatis in esse, et non in substancia ; et quantum ad unum esse, est finis preteriti, et quantum ad aliud, est principium futuri, et quantum ad essenciam suam, est continuacio preteriti et futuri.

Tercio, | considerandum est an idem instans secundum sub- 48 a 1.

1 unitates] unitatis *F* 5 quomodo] quod *D* 15 eorum] illorum *D* 21 set] sicut *F* 23 principium] inicium temporis *D* 28 determinare] declarare *D* 30 excessivus] successivus *F*

stanciam semper maneat in tempore, sicut Aristoteles querit. Et Aristoteles arguit ad utramque partem contradiccionis, dicens: si idem instans secundum substanciam semper maneat, in quo res quelibet presens est, tunc omnia simul sunt, et que fuerunt in millesimo anno, et nunc, et in futuro quocunque, quia nichil est presens nisi in instanti, et ideo si idem instans semper manet in isto tempore et non plura, tunc quicquid habet esse presencialiter est in isto instanti. Set que sunt in eodem instanti sunt simul, ergo, omnia, quandocunque sunt in suo presenti, sunt simul, quod est inpossibile. Set in contrarium arguit sic: si instans aliud et aliud est, tunc secundo adveniente corrumpitur prius, set non in se, quia quodlibet manet et est in se non in alio instanti continuo, quia non sunt continua nec in instanti alio consequentur, qua racione enim corrumpetur in uno istorum et in quocunque. Set hec sunt infinita in quolibet tempore, ergo, unum instans maneret in infinitis, corrumpendum in eis, quod est inpossibile. Et Aristoteles vult, quod instans corrumpatur, et non sit unum per totum tempus, set infinita sunt in quolibet tempore, non tamen continua, nec contigua, quia inter quelibet duo cadit tempus medium. Et prima pars tenenda est. Objeccio ergo contraria solvitur per hoc, quod instans, cum non sit mensura durandi, non habet mensuram, et ideo nec in se nec in alio corrumpitur sicut mensura, set sicut accidens corrumpitur per corrupcionem sui subjecti, suum autem subjectum est mutatum esse, quod est terminus motus, sicut subjectum temporis est motus, et hoc mutatum esse est disposicio ipsius mobilis, secundum quod replicat se per
48 a 2. diversas | partes spacii, sic enim fiunt infinita mutata esse, quia instans sequitur id quod fertur sicut tempus motum, ut Aristoteles dicit, non tamen sequitur ipsum secundum suam substanciam, set secundum esse sua, que vocantur mutata esse; eo quod secundum ea mutatur, et sunt hec mutata esse in motu, sicut instancia in tempore. Per jam dicta in hoc tercio probleumate, et in secundo, patet magnus error et

1 maneat] maneret *D* 3 secundum substanciam *om. D* maneat] manet *D* 7 isto] tanto *F*: toto *D* 8 isto] illo *D* 10 simul] sibi simul *D* 12 *alt.* non] nulla dua *D* 24 subjecti] objecti *D* 25, 26 quod est . . . esse *om. D* 32 eo quod] quia *FD*

stultus; nam estimant multi quod instans est tota substancia temporis, et quod unum instans semper manet quodammodo in toto tempore, et quod unum et idem est semper in toto tempore secundum substanciam, variatum secundum esse tamen, quia Aristoteles dicit aliquando, quod instans manet secundum substanciam, variatum secundum esse, sicut Socrates in theatro et in foro; et dicit quod instans sequitur ipsum translatum, et translatum est idem secundum substanciam in toto motu, licet varietur secundum esse. Set decipiuntur nimis in hiis verbis, nam hee autoritates Aristotelis sunt de instanti propter fluxum suum, per quem habet diversa esse, sicut prius expositum est, nec aliud intendit per has autoritates. Est enim instans idem secundum substanciam, diversum secundum esse, sicut dictum est, set non propter hoc est unum instans semper manens in toto tempore, nec in alico tempore dato, nam saltem in quolibet tempore dato est unum instans in principio, et aliud in fine, et infinita in medio, set in potencia quodammodo et in actu alico, | scilicet, medio modo inter [F. 99 b 2.] actum et potenciam, sicut puncta in medio linee. Decepti igitur propter autoritates Aristotelis male intellectas ab eis, set intelligendas ut dictum est, fingunt quod nunc replicatum | per esse diversa, facit tempus, et ita manet semper substancia [48 b 1.] ipsius nunc set esse sunt variata. Set cum substancia ipsius nunc et sua esse sint indivisibilia, nunquam faciunt divisibile nec quantum. Item, ipsum instans, secundum substanciam et fluxum suum, coartatur inter finem preteriti et principium futuri, nam secundum substanciam suam continuat preteritum et futurum, et secundum esse unum est finis preteriti et secundum aliud est principium futuri. Et nichil plus invenitur de instanti secundum sentenciam Aristotelis, et secundum veritatem; ergo, tota substancia preteriti et futuri requiritur aliunde quam ab instanti. Item, in nulla quantitate continua est quod suum indivisibile faciat quod est divisibile in ea; ergo, nec hic. Consequencia patet, quia omnis quantitas continua habet eandem racionem continui, quia eadem est

12 aliud *om. D*   16 nam] non *F*   20 Aristotelis. *Haec verba add. D* sunt de instanti   23 esse] esse ejus *D*   24 esse sint] esse secundum substanciam sunt *D*   34 quia] quod *D*   35 eandem *om. F*

diffinicio continui in omnibus. Item, in diffinicione quantitatis continue cadit divisibile, quia continuum est, quod est divisibile in semper divisibilia ; ergo, divisibile est ei essenciale per totam sui substanciam, quare oppositum ejus, scilicet, indivisibile, repugnat substancie ejus ; ergo instans, cum sit indivisibile omnino et nullo modo quantum, non potest esse tota substancia nec pars substancie temporis. Item, non est pars substancie temporis, quia tunc esset pars ejus aliqua quantitativa, quia ejus substancia est sua quantitas ; ergo, multo magis non est substancia temporis. Item, nichil facit substanciam motus nisi partes ejus ; ergo, cum successio temporis et motus sint consimiles et equales, nichil facit substanciam temporis, nisi partes ejus. Item, prius et posterius in tempore faciunt substanciam ejus, sicut prius et posterius in
48 b 2. motu, | et prius et posterius in magnitudine faciunt substanciam magnitudinis, et hec respondent sibi invicem essencialiter, quia prius et posterius in magnitudine causant prius et posterius in motu facto super magnitudinem, et prius et posterius in motu sunt causa prioris et posterioris in tempore, ut Aristoteles dicit. Manifestum est, igitur, quod cum sole partes magnitudinis faciunt substanciam magnitudinis, et nichil aliud faciet eam, tunc sole partes motus faciunt substanciam motus, et sole partes temporis facient substanciam temporis. Set instans non est pars temporis ; ergo, non facient aliquid de substancia temporis : et hoc est necessarium propter hujusmodi raciones. Et preterea dantem oppositum dicti eorum contingit salvare totam veritatem temporis ; ergo, secundum Aristotelem in *Elenchis*, sua posicio est vana et falsa. Ad excusacionem tamen dicti eorum, si volunt veritatem confiteri, possumus distinguere, cum Aristotele et Prisciano, quod uno modo dicitur instans presens penitus indivisibile, quod est proprie instans, et istud non est proprie substancia temporis nec pars, set terminus, sicut punctus in linea : alio modo dicitur instans presens divisibile, cujus pars preteriit, pars futura est ; et istud

7, 8 Item . . . temporis *om. D* 12 facit] faciat *F* 21 nichil] nec *D* faciet] facit *D* 22 faciunt] facient *F* motus *om. D* 24 facient] faciet *F* 26 Et] ut *D* 27 salvare *om. D* 29 confiteri] confidi *D* 30 quod] quod instans *D* 32 proprie] tota *FD*

est substancia temporis dati, quia hoc presens est ipsum tempus, et si hoc intelligunt, tunc dicunt verum quod instans est substancia temporis; set si primo modo, tunc habent falsum intellectum.

Capitulum octavum de evo.

Estimo hic necessarium esse, ut tangantur aliqua de evo; nam secundum veritatem evum est valde simile instanti, quia est indivisibile, et secundum opinionem multorum evum dicitur habere prius et posterius, et ita secundum eos videtur esse simile tempori, et tamen differt essencialiter | ab utroque, qua- 49 a 1.
propter ut videant melius naturam temporis et instantis, expedit ut aliquid de evo dicatur, quamvis ejus determinacio absoluta et perfecta videatur magis ad methaphisicum pertinere. De eternitate vero increata nichil estimo hic dicendum, aliud quam quod a principio dictum est, quia hujus determinacio specialiter methaphisico reservatur. Nunc igitur considerandum est, an evum habeat partem et partem, an sit indivisibile; secundo, an sua indivisibilitas sit indivisibilitas instantis, et hoc est quod sit idem quod instans; tercio, de | ejus unitate F. 100 a 1.
et pluralitate. Quod autem non habeat partes, clamant omnes autores; non enim reperitur aliquis qui dicat contrarium, et per racionem sic: evum se habet ad res permanentes, sicut tempus ad successivas; set esse rei permanentis dividitur per oppositum contra esse rei successive: ergo, cum de natura successionis sit, ut habeat partes, tunc racio permanentis erit per carenciam parcium. Et ideo, sicut mensura rei successive habet partes, sic mensura rerum permanencium carebit eis. Item, si habeat evum partes, tunc aut erunt simul aut succedent. Si simul, tunc altera superfluit, quia quod est de esse rei permanentis simul, potuit una parte evi mensurari; nam

20 Quod autem . . . The text to p. 180 coincides with the Op. Tertium (pp. 189–197 ed. Brewer). Readings are cited as *B*.

6 tangantur] tangatur *D* 11 ut] quod *D* 15 quod *om. D* hujus] hec *F* 25 tunc racio] tunc esse *FBD* permanentis] permanencium *D* 28 succedent] succederent *FB*: succedunt *D* 30 potuit] potest *FBD* una] unius *D*

indivisibile est ad omne presens. Si vero succedant sibi, aut posteriori adveniente corrumpitur prior, et erit de natura temporis, quia hoc est essenciale tempori: si vero remaneat prior, adveniente posteriori, tunc erit una superflua, ut prius dictum est, quia nichil est mensurandum nisi illud quod pars
49 a 2. posterior mensurat. Totum enim esse permanentis | potest illa posterior mensurare, quia de esse permanentis non est simul, nisi quod una pars evi potest mensurare, indivisibile enim est ad omne presens. Item, in quantitatibus habentibus posicionem et permanenciam accidit pluralitas parcium, propter posicionem diversam. Nam si linea non haberet positam hic unam partem, et ibi aliam, non esset parcium distinccio propter permanenciam, quia una posset sufficere si posset posiciones diversas habere; ergo, cum evum sit permanens, non habens posicionem, oportet quod una pars sufficiat, nec exiguntur plures. Item, non sunt nisi duo in re permanente, scilicet, esse ejus et continuitas sui esse. Set propter ejus esse non potest evum habere plures partes, quia indivisibile est esse rei permanentis ad presens illius esse. Nec propter continuitatem et conservacionem; quia sicut se habet mensura successivi ad esse et continuitatem ejus, sic mensura permanentis ad esse et continuitatem; set eadem mensura, sine parcium multiplicacione majori, mensurat rem successivam et ejus continuitatem; ut idem dies mensurat esse motus diurni et continuitatem ejus, et non plus requiritur. Ergo, eadem pars evi, sive eadem mensura penitus, mensurabit esse rei permanentis et ejus continuitatem; ita quod plus non erit, nec aliquid addetur, sicut nec a parte mensure successive. Et ad ejus evidenciam loquamur non de exemplo quod finem habet, ut de motu diurno, propter cavillatoriam instanciam, set de toto tempore quod
49 b 1. erit sine fine, aut quod saltem potest | continuari, si Deus vult, per motum celi, et saltem in motibus qui erunt in inferno, per alteraciones et penas dampnatorum, que erunt in motu et tempore. Et tunc erit simile de eviterno, et de tali temporali, quod semper erit; quod sicut eadem mensura temporalis men-

1–3 Si . . . tempori *om. B* 3 tempori] temporis *F* 15 sufficiat] sufficit *D* exiguntur] exigentur *FBD* 20 successivi] successioni *D* 33 alteraciones] alternaciones *F*

surat esse talis successivi et continuitatem, sic erit de evo, quod idem mensurabit esse rei et continuitatem, et ideo partibilitas omnino evacuabitur ; quia non ponunt eam, nisi propter continuitatem esse ipsius eviterni ; nam in ipso esse non ponunt partem et partem.

Set contra hoc est triplex principalis objeccio. Una est quod tunc simul et semel essent anima patris et filii, et creacio mundi et creacio anime istius qui nunc nascitur, quod videtur absurdum. Nam hec anima creatur in evo, quia creacio est in illo, et omnia creata mensurantur eo quantum ad esse suum proprium, set generata et corruptibilia non. Si ergo evum est indivisibile, non habens partem et partem, et fuit a principio mundi, quando mundus creatus est in eo toto, et nunc in eo toto, anima istius nati modo tunc simul et semel sunt, quantum ad mensuram | propriam sue duracionis. Et ita simul F. 100 a 2
et semel possunt dici esse inter quecunque est longissimi temporis distancia. Et potest dici, quod hic fallit nos ymaginacio temporalis, que est propria intellectui nostro sicut corporalis. Quia Aristoteles dicit, quod omnis intellectus noster cum continuo est et tempore, quia nichil primo aspectu concipimus nisi quanta, ut que quantitate continua mensurantur intrinseca, que est tercia dimencio ; et que quantitate extrinseca extenduntur ; ut sunt temporalia, que sub tempore cadunt. | Et ideo 49 b 2.
spiritualia et permanencia in suo esse invariabili non percipimus primo mentis intuitu, nec alico modo, nisi quando abstraxerimus animum a corruptibilibus et temporalibus, et transiverimus hec. Set tunc quantum est de potestate nostri intellectus, sine spirituali illuminacione non possumus intelligere hujusmodi, nisi per privacionem corruptibilium et temporalium, et non per posicionem. Et ideo, cum summa difficultate percipimus esse spiritualium et permanencium, quia mensurantur evo indivisibili et inpartibili. Si tamen velimus sequi philosophie veritatem, et sermones vulgatos exponere, dicemus quod secundum se non est divisibilitas in evo, set totum simul est ;

2 rei *om. MD* 13, 14 et nunc in eo toto *om. D* 15 sue] que *F* 25 abstraxerimus] abstraximus *D* 26 corruptibilibus] corporalibus *FB* 29 corruptibilium] corporalium *FB* 31 quia] quod *FBD* mensurantur] mensuratur *D* 32 inpartibili] inpossibili *D* 34 divisibilitas] debilitas *D*

quia esse permanens est per oppositum ad successionem. Si tamen consideretur evum respectu temporis, sic secundum locucionem damus ei divisibilitatem, secundum quod tempus habet prius et posterius; et sic dicimus quod anima patris est prius quam anima filii, propter distanciam temporalem, et principium mundi est prius quam creacio alicujus in fine mundi. Set si absolvamus evum a comparacione ejus ad tempus, tunc non est anima patris prior anima filii, set simul, vel in eodem evo toto, licet quantum ad tempus consideratum inter duas creaciones, sit ibi prius et posterius. Et quia super hoc semper fertur intellectus noster, ideo difficile est nobis considerare quomodo in eodem evo sunt anima patris et filii, et quomodo respectu evi absolute sint omnia simul permanencia.

Secundo, obicitur quod cum duracio eviterni, ut cujuslibet mensurati evo sit infinita, vel sine fine, et non est successio et addicio in partibus, tunc erit infinitum actu, quod est inpossibile in esse creature: ad hoc tamen dicendum, quod mala
50 a 1. ymaginacio | decipit nos, sicut prius. Nam debemus hic considerare, sicut de substancia spirituali respectu distancie corporalis; quantum enim ad illam nulla distancia corporalis notari potest, quia non est comparacio spiritus ad hujusmodi distanciam; similiter est hic; quantum enim ad distanciam et fluxum temporalem, non habet evum comparacionem aliquam; et ideo infinitas duracionis temporalis, que hic ymaginatur, cui semper presens est evum, non debet notari; quia evum nullam habet comparacionem ad eam, sicut nec spiritus ad distanciam corporalem. Et ideo, quantumcunque extendamus tempus in infinitum, evum semper concomitabitur, ac presens erit omni presenti temporis sic fluentis, et tamen non habet infinitatem illam, quia fluxum temporis non habet, nec proporcionem ad eam, sicut nec spiritus ad distanciam corporalem.

Si dicatur, aut est duracio evi finita aut infinita: si infinita, tunc sequitur idem quod prius; si finita, tunc finem habet, et cessabit, quod falsum est: dicendum est quod infinitum, ut

1 successionem] futuricionem *D* Si] set *F* 6 creacio alicujus] aliquod creatum *D* 7 evum] eum *M* 15 est] est ibi *FB* 21 notari] vocari *FD* 24 infinitas duracionis temporalis] instans duracionis spiritualis *D* que] qui *F* 25 notari] vocari *FD* 28 omni] evum *D* 29 fluentis] fluentis et non habent alicui *F*: f. e. n. aberit a. *B*

Aristoteles docet 3° *Phisicorum* est multis modis: uno modo est per extensionem quantitativam, sive in longitudine spacii, sive in longitudine duracionis, secundum partes sibi invicem ordinatas; et sic infinitum non potest esse simul, nec loco, nec duracione. Et hoc proprie est infinitum de quo loquitur philosophus, et quod est in communi sermone nostro, cui opponitur finitum, quod est quantum extensum inter duos terminos, ut spacium pedale, vel hora diei, aut quodlibet consimile. Et sic sumitur infinitum per privacionem terminorum; et sic non est evum finitum nec infinitum.

Aliter sumitur infinitum per negacionem finiti, et sine extensione quantitativa quod finem et corrupcionem non habet; | et dicitur infinitum, non per privacionem terminorum quanti- 50 a 2. tatis, set per negacionem corrupcionis et non esse. Et hoc potest esse, vel a parte ante, et sic eternitas increata dicitur infinita; vel a parte post tantum, et sic eternitas | creata F. 100 b 1. dicitur infinita, que est evum; et sic infinitum potest esse totum simul, et non est inconveniens.

Si dicitur adhuc, quod si infinitas a parte post, talis est in eternitate creata, qualis est in increata, tunc a principio creature in esse, usque in eternum, equabitur creatura Deo, quod est absurdum; quia nullo modo equatur creatura Creatori, nec unquam equari potest. Ad hoc autem dicendum est, quod infinitas a principio creature in esse constitute, duplici racione convenit Deo: una est, quia sine fine erit, alia est ex eo quod sua duracio est eadem cum sua essencia, que est infinita intensive; sicut sua virtus et potencia. Et hoc tercium genus infinitatis est, quod non est in creatura aliquo modo, set in solo creatore. Et in genere hoc infinitatis infinitas Creatoris excellit infinitatem creature in infinitum. Si vero loquamur de infinitate secundo modo, secundum negacionem non esse et corrupcionis, certe hec est in Deo cum negacione actualis corrupcionis, et cum negacione pure potencie et aptitudinis ad

1 **Phisicorum**] iii. 34.

6 est in] effectum *F* 15 ante] *haec verba add. MD* vel a parte post 22 equatur creatura] equabitur *D* 23 hoc autem] horam *FBD* 27 intensive] intensive non extensive *FBD* 32 in Deo] idem *D* 33 pure] pura *FBD*

non esse. Set in eviterno non est negacio nisi corrupcionis actualis ; quia creatura semper apta nata est non esse, et potest de sui natura non esse ; quod enim continuatur ejus esse sine corrupcione, hoc est ex bonitate creatoris, qui per presenciam
50 b 1. majestatis omnia tenet in esse. | Et ideo patet, quod duracio creature non est equalis duracioni Creatoris, licet consideremus duracionem Creatoris a principio duracionis creature sine fine ; nec eciam est una communis eis per participacionem ; set una est similis alteri per imitacionem quantum potest creatura sustinere.

Si dicatur, quod nullum indivisibile commensurat se extencioni alicujus divisibilis, ergo non potest esse presens omnibus partibus ejus extensis ; ergo duracio evi, si sit indivisibilis, non equabitur duracioni temporis, et ita non attingit ad finem minimi temporis, set deficiet ; ergo multo magis non durabit cum toto tempore.

Et dicendum est, quod licet indivisibile non potest commensurari divisibili, nec equari, quia non sunt comparabilia in quantitate ; nec indivisibile, quod est terminus divisibilis, potest alico modo esse cum divisibili toto ; set tamen indivisibile, quod est alterius generis quod non dependet a divisibili, set habet esse absolutum a quo dependet divisibile, potest habere, sine extencione quantitativa, dignius esse quam divisibile ; per quam dignitatem potest esse presens omni parte divisibilis ; sicut non solum videmus de causa prima, set de anima racionali, que ubique presens est corpori ; et ideo non solum esse divinum potest esse presens toti tempori, set esse anime racionalis quod evo mensuratur, et sic totum evum cum toto tempore. Sic leviter potest hec objeccio solvi, licet ejus explanacio plura requirat.

Sed tercia objeccio principalis contra indivisibilitatem evi comparat ipsum ad instans ; ut videatur esse idem quod instans, propter quod procedendum est sic. Evum, cum sit
50 b 2. durandi mensura, sicut | tempus, erit in genere quantitatis ; si igitur est indivisibile, erit terminus quantitatis, sicut punctus, et unitas, et instans, et littera ; set nulla species quantitatis ei convenit nisi sit tempus, quod est mensura durandi ; ergo

3 non *iter. F* enim] non *D* 6 licet] set *D* 11 non] nec *FD* 13, 14 et ita . . . temporis *om. F* 14 ergo] quod *D* 19 tamen] omni *D* 26 quod] quo *F* 30 instans] infinitas *D*

evum est terminus temporis si est indivisibile, et ita erit instans. Cum igitur hoc sit inpossibile, evum non erit indivisibile, set partes et divisionem habebit, ut videtur.

Ad hoc dicendum, quod evum est in predicamento quantitatis sicut species, et non sicut principium indivisibile. Unde nec est quantitas divisibilis, nec est terminus talis quantitatis, set est nova species, sicut substancia incorporea est species substancie, et non est corpus substancia neque principium ejus; et ideo evum potest esse indivisibile, sicut substancia spiritualis est indivisibilis; et tamen non erit divisibile neque terminus vel principium alicujus quantitatis divisibilis. Unde sicut substancia incorporea nec est indivisibile ut athomus, nec divisibile ut corpus, set est natura absoluta alia ab eis, sic evum nec est indivisibile ut instans, nec est divisibile ut tempus, set mensura absoluta alia ab illis. Set contra, omne quantum est divisibile in infinitum, et Aristoteles, 5° *Methaphisice*, dicit quantitatem esse, que dividitur in plura. Dicendum quod hujusmodi sermones dicuntur de famosis speciebus quantitatis, et de | quibus Aristoteles exemplificat; de quibus non est F. 100 b 2. evum. Set si obicitur quod Boecius dicit, 3° *Consolacionum*, quod tempus ab evo procedit, ergo erit instans: dicendum est, quod tempus ab evo procedit, id est, post evum, secundum quod Aristoteles distinguit, 2° et 5° *Methaphisice*, quod ab alico est multipliciter; aut ordinaliter ut ex nocte fit dies; aut materialiter, ut ex ferro fit cultellus; aut effective, ut ex patre fit filius; aut originaliter | tanquam ex termino, ut ab 51 a 1. instanti fit tempus, et a puncto fit linea. Set ordinaliter fit tempus ab evo, vel post evum, quia evum est mensura prior tempore.

Si dicatur, quod Aristoteles non ponit evum inter species quantitatis, nec in libro *Predicamentorum*, nec in quinto *Methaphisice*, ubi de speciebus predicamentalibus docet, nec

16 Methaphisice] v. 18. 20 Consolacionum] iii. m. ix. 23 Methaphisice] ii. 2, v. 29.

6 nec est] eciam *F* divisibilis] indivisibilis *F* 10 non] neque *FBD* 15 contra *om. D* 19 exemplificat] explicat *D* 20 obicitur] obiciatur *D* 24 multipliciter] multiplex *D* 26 tanquam *om. D* 28 prior] priori *D*

alibi ; ergo, non videtur esse species aliqua, aut Aristoteles erit diminutus, et ita videtur, quod sit instans ; et potest dici, quod nusquam Aristoteles dat omnes species alicujus predicamenti, quia de substancia incorporea nichil tangit in libro *Predicamentorum*, nec in capitulo *de substancia* in 5° *Methaphisice*. Placuit igitur Aristoteli explicare de speciebus aliquibus magis famosis in divisione predicamentorum ; nam divisio, non solum cujuslibet predicamenti, set eciam minimi a generalissimo per genera subalterna usque in species omnes specialissimas est valde difficilis, unde Avicenna confitetur se ignorare predicamentorum habitus, et propter hoc non sequitur, quod non sunt plures species ; et si Aristoteles non omnes posuerit, nec propter hoc est diminutus in logicalibus, quia non pertinet ad logicum tantam explicare profunditatem. Quid vero fecerit in *Methaphisica* non possumus determinare, quia multi libri desunt, et multa capitula in translacionibus factis, atque forsitan propter superfluam difficultatem dimisit plenam assignacionem predicamentorum ; quia non omnia fuerunt sui temporis facienda, quia nichil est perfectum in humanis invencionibus, et gratis, postquam dedit fundamentum, reliquit cetera indaganda. Scimus enim, quod multa facta |
51 a 2. sunt post eum, de quibus se non intromisit.

Si dicatur, quod si juxta tempus est aliqua species quantitatis in genere mensure durandi, cujus natura sit indivisibilis, et non sit terminus temporis ; ergo, similiter videtur, quod juxta alias mensuras ut juxta lineam erit possibile ponere aliquam mensuram indivisibilem, que sit species coequeva linee, et non terminus linee, et sic juxta superficiem, et similiter juxta corpus, quod falsum est ; ergo, nec juxta tempus. Dicendum est, quod necesse est hoc juxta tempus, quia tempus est mensura solius successionis, et aliud genus est essendi, scilicet, permanenter, et ideo necesse est, quod hic ponatur species coequeva

---

5 **Predicamentorum.** Here the coincidence with the Op. Tert. ceases.

---

8 divisio] digestio *F* 9 genera *om. D* 17 forsitan] forsan *F* dimisit] omisit *F*: dimisitur *D* 24 durandi] mensurandi *D* 26 *alt.* juxta] in *FD* 27, 28 linee] linie *M* 28 et non terminus linee *om. D* 29 nec *om. F*

tempori. Set linea, superficies, et corpus, sunt mensure rerum que non habent opposita, et ideo non est species aliqua eis coequeva.

De unitate vero evi et pluralitate, multi famosi errant, cum ponant plura eva secundum numerum, et eorum radix ponendi est falsa, scilicet, quod evum sequitur formam sicut tempus materiam; et ideo, cum forma est diversa in rebus, et materia est una numero, tunc sicut tempus est unum numero, sic evum est multiplex numero. Set contra hoc posicio est, quod pars istius radicis pro tempore est falsa, ut prius probatum est, et ideo, cum partem aliam ponant relique parti tanquam convenientem, totum erit erroneum quod dicunt. Item, quia diversitas est a parte forme, et res non solum diversificantur secundum formam in numero, set in specie et genere, erit evum individuum multiplicatum per species et genera non solum per individua. Item, | evum cum sit quantitas, debetur 51 b 1. materie et non forme; nam quantitas debetur materie, qualitas forme, secundum quod omnes volunt. Et dantem oppositum, contingit salvare unitatem evi sine inconveniente; atque potest demonstrari, hoc modo. Si omne dimensionatum undique, ut corpus, excludit a sua mensura omne aliud, et hoc undique secundum omnem dimensionem; et quod habet duas dimensiones similiter excludit aliud secundum eas, ut superficies; et que habet unam excludit secundum | eam omne aliud, F. 101 a 1. ut linea, et non excludunt linea et superficies aliud secundum illam quam non habent dimensionem; ergo, quod caret omni dimensione, ut punctus, non excludet alium punctum a sua mensura, quia non habet unde faciat aliquid distare ab ea; ergo, locus primi puncti est immediatus secundo, sicut primo, sicut dictum est prius de lineis, respectu lati et profundi, et de superficiebus respectu profundi, quod simul secundum illas vias compaciantur se plures. Ergo, unum est ubi plurium et infinitorum punctorum, quia debetur eis per naturam unionis, et indivisionis, et indistancie, et per privacionem dimensionis; quapropter cum plura eviterna non habent dimensionem

4 multi] multi et *FD* 5 ponendi] ponenda *F* 7 materiam] naturam *D*
12 quia] si quia *M* 15 individuum *om. FD* 24 excludit] excludat *D*
26 illam] viam *FD* quam] qua *D* 32 se] secum *D*

durandi, per quam se excludant a mensura durandi; set habeant esse indivisibile in esse duracionis, sicut puncta plura in esse locati. Manifestum est, quod una erit duracio, et una mensura durandi omni eviternorum. Item, hoc patet per
51 b 2. simile in parte, et in | parte per oppositum de tempore; nam motus, quia non habet nisi dimensionem in longum, et hoc est secundum decursum a preterito in futurum, ideo secundum illam viam unus motus excludit alium, nec sunt simul, et non respectu presentis, quia sic omne successivum caret dimensione. Ergo cum esse permanens eviternorum sit penitus indivisibile secundum omnem viam, et carens omni dimensione, unum eviternum non excludit aliud ullo modo.

Si obiciatur, quod evum, cum sit accidens eviterni, non potest esse ante ipsum, set evum quod fuit a principio mundi fuit ante animam nunc creatam, ideo illud evum non est mensura illius anime, ergo, aliud evum, et sic erunt plura eva secundum numerum eviternorum. Dici potest secundum tenorem eorum que superius dicta sunt, quod non est ibi prius nec posterius, nisi respectu temporis et temporalium, et sic absolute loquendo, secundum naturam evi et eviternorum non accidit inconveniens. Hoc ad presens hic volo tangere de evo, gratia temporis et instantis: cetera in *Methaphisicis* exponentur.

Distinccio secunda de loco et vacuo, habens capitula octo. Capitulum primum est de distinccione modorum loci.

Postquam exposita sunt ea que videbantur necessaria circa tempus, dicendum est nunc de loco et vacuo. Locus autem uno modo est idem secundum suam essenciam quod superficies, unde secundum veritatem, non facit aliam speciem quantitatis a superficie. Unde Aristoteles 5° *Methaphisice* distinguit species quantitatis, et ibi nichil dicit de loco. Et Averoys super illum locum dicit quod locus non facit aliam speciem quantitatis a superficie; et est verum hoc si loquamur de

29 Methaphisice] v. 18.

1 per] propter *FD* 3 locati] locata *F* 4 patet] placet *D* 8 nec] vero *F* non *om. D* 15 ideo] ergo *FD* 23 secunda *om. D* 24 est *om. D*

loco | secundum ejus esse potissimum et secundum primam et 52 a 1. principalem significacionem loci. Multe enim sunt acceptiones ejus, set nunc volo primo prosequi precipuam ejus significacionem. Dico, ergo, quod si ultimum locantis consideretur in se, ut terminat corpus locans, sic est superficies, et nominatur vere et proprie. Si vero consideretur illud ultimum, ut natum est continere, sic est concavum: si vero ut actu continet, sic incipit fieri locus, set completur per duo, scilicet, per respectum ad spacium sive profundum inter latera continentis, et per respectum ad terminos mundi. Quod vero habeat respectum necessario ad spacium et profundum inter latera continentis, patet per hoc, quod Aristoteles dicit in *Predicamentis*, quod partes loci copulantur ad eundem terminum ad quem copulantur partes corporis locati, set partes sue profunditatis copulantur ad superficiem, que est ymaginanda inter partes ejus; ergo, partes ejus copulantur ad eandem superficiem. Ergo locus necessario habet profundum corporis contenti, vel respicit de necessitate profundum illius, seu quod habet respectum essencialiter et necessario ad illud profundum. Nec contigit dicere, quod ibi sit profundum spacii vacui, in quo jaceat corpus, quod spacium facit distanciam inter latera continentis, ut locus respiciat profundum vacui non pleni; quia vacuum non potest esse in rerum natura, ut Aristoteles ait, 4° *Phisicorum*. Et iterum, distancia ista non est nisi secundum racionem dimensionis corporis interjacentis, et nichil est inter latera, nisi corpus interjacens, quare ejus dimensiones facient hanc distanciam; ergo, non dimensiones vacui eam constituent. | Set postea ostendetur plenius, quod ibi non est profunditas 52 a 2. vacui, ut antiqui posuerunt; et ita non erit ibi nisi sola profunditas corporis locati. Quapropter con|cedendum est, quod F. 101 a 2. locus non respicit profundum, nisi profundum corporis interjacentis; set tamen non respicit illud ita, quod hoc profundum sit de essencia loci, quia hunc locus esset corpus, set respicit illud tanquam aliquid extra suam essenciam, sicut relativum

13 Predicamentis] de quanto. 24 Phisicorum] iv. com. 80, 86.

3 nunc] non *D* 9 sive] seu *F* 14 copulantur *om. D* 19, 20 et necessario . . . sit profundum *om. D* 27 hanc] hec *D*

respicit suum objectum, ut duplum respicit dimidium, et pater filium, sine quo esse non potest. Et preter hunc respectum ad profundum corporis, est alius respectus necessarius ad hoc, quod sit locus secundum esse potissimum loci, scilicet, ad terminos mundi: quia, dum res locata habet eundem respectum ad terminos mundi, habet eundem locum, et quando mutat respectum, mutat locum: et ideo, hic respectus est de essencia loci. Set hic respectus, qui est de essencia loci, et alius similiter quem habet ad profundum corporis contenti, et concavitatis actu continentis, sunt accidencia superficiei; et ideo locus, si dicatur hoc aggregatum ex superficie et concavitate cum continencia et respectibus dictis, non erit aliqua species, nec quantitatis nec alterius, quia omnis species est una per essenciam ex genere et differencia; set ex subjecto et accidente non fit unum per essenciam. Si vero dicatur superficies sub talibus accidentibus, tunc non est alia species a superficie, et ideo prout locus est aliqua natura specifica, non potest esse nisi superficies. Set tamen, ut habet concavitatem continentem corpus cujus profundum respicit, habens similiter respectum ad
52 b 1. terminos mundi, est superficies | non locans, nec racionem localem habens, set habet duas dimensiones sine profunditate, et est solum in corpore absolute, non in respectu ad aliud. Quod autem Aristoteles ponit locum esse speciem quantitatis in *Predicamentis*, non ponit novam speciem distinctam per essenciam a superficie, sed distinctam in respectu. Et quia extrinseca quantitas est rei locate, non intrinseca, sicut linea superficies et corpus (et hanc distinccionem debuit notare in *Logicalibus*, nisi superficialiter loquitur), et ideo connumerat locum, et distinguit a superficie; set non fecit hoc, ubi loquitur in *Methaphisica*, magis in profundo veritatis, nec in *Naturalibus*, ubi dicit quod locus est ultimum continentis, et hoc est superficies. Quod autem dicit Aristoteles in *Predicamentis*, loci partes copulari ad idem ad quod copulantur partes corporis, dicendum est, sicut Boecius exponit, id est, ad consimilem

24, 32 Predicamentis] de quanto.

1 objectum] subjectum *D* 17 specifica] sperica *D* 20 est] et *FD* 28 nisi] ubi *MD*

terminum respondentem termino parcium corporis. Et addendum est, quod quia locus equaliter respicit profundum interjacens inter partes ipsius loci et locantis, quod in hoc magis assimilatur locus corpori quam superficies; et ideo, magis assimilatur terminus parcium ejus termino parcium corporis quam terminus superficiei absolute. Et ideo licet linea curva et concava sint terminus parcium loci, et superficies habens pro termino suo lineam curvam in circuitu suo sit terminus parcium corporis, tamen illa linea concava, que terminat partes loci sine superficie locantis, respondet circumferencie convexe superficiei continuantis partes corporis locati, tanquam locus conveniens ei; et ideo similiter est terminus, | quia 52 b 2. linea concava partes loci terminans circumdat circumferenciam continuantis partes corporis, et quia concavitas hujus linee, et convexitas alterius, non habent profundum nec latum, nec distant per aliquid; ideo partes loci copulantur per accidens ad circumferenciam superficiei conterminantis partes corporis; et ideo per consequens, ad superficiem illam, licet multum per accidens; et ideo Aristoteles dicit, ad eundem terminum ad quem copulantur per se, scilicet, partes corporis, copulantur per accidens partes loci. Et similiter, in hoc aumentatur ydemptitas terminorum, quod locus habet respectum essencialem ad profundum corporis, et ideo, per hunc respectum, multum assimilatur corpori, et ideo terminus ejus termino illius; unde, si loquamur de partibus loci racione respectus talis, copulantur quodammodo ad superficiem terminantem partes corporis profundi, quod locus essencialiter respicit. Set neutra istarum consideracionum est in superficie absoluta, set absolute | partes ejus copulantur ad lineam absolutam in F. 101 b 1. comparacione ad corpus contentum. Hec igitur tenenda sunt de loco secundum suum esse potissimum, et non universaliter loquendo de loco, quoniam locus sumitur multum equivoce: uno modo et potissimo est locus superficies, vel ultimum continentis habens respectum ad profundum interjacens, et ad terminos mundi; et sic est vere locus secundum omnes condiciones loci, et sic de eo nunc determinatum est. Et sic locus

10 loci *om. D* 12 similiter] super *D* 13, 14 partes . . . concavitas *om. D* 27 quod] quia *D* 32 quoniam] quod *D*

unus est una superficies et unum ultimum unius continentis immediati, et loci plures sunt plures superficies et plura ultima plurium continencium. Et sic racio loci non salvatur, nisi in corporibus unius superficiei locati et locantis, id est, in rotundis omnino et undique, sicut est de pila et tota terra et celo et |
53 a 1. hujus partibus mundi principalibus. Aliter sumitur, locus in corporibus plurium superficierum, ubi per consequens non erit unitas loci, penitus eo quod unitas superficierum non salvatur, si enim locus est superficies, tunc plures superficies rei locate impedient veram unitatem loci, quia tamen hee superficies continuantur adinvicem, ut faciant superficiem quodammodo unam, licet non in potissimo esse unitatis, ideo, adhuc stat unitas loci secundum unitatem superficiei. Deficit tamen hic modus loci a completa unitate et veritate loci primo modo. Tercio modo, dicitur locus non una numero superficies continue circumscribens, set superficies una specie vel genere, secundum quod turris immobilis secundum locum, vel aliquid aliud, nunc circumdatur aere, nunc aqua, nunc vapore, vel diversis partibus aeris circumvolantibus per modum venti. Quoniam cum est immobilis secundum locum, oportet quod habeat unum et eundem locum nunc et prius, si enim mutaret locum, movetur secundum locum, cum tamen quiescit secundum locum, ut positum est. Quarto modo magis adhuc elongato a loci esse, potissimo dicitur locus, quando, scilicet, simul et semel partes locati continentur superficiebus pluribus actu distinctis, ut cum figitur virga in terra in profundo aque, cujus pars tercia sit in terra, et alia tercia sit in aqua, et tercia sit in aere. Sunt ergo tres superficies trium corporum locancium actu divise, et tamen unus est locus, quia virga est immobilis secundum locum. Quinto modo maxime equivocatur locus, scilicet, quando non habet aliquam naturam superficiei, set tantum respectum ad aliud, ut locus celi ultimi. Moventur enim partes ejus secundum locum, nunc enim est una pars in oriente, alia in meridie, tercia in occidente; et

4 rotundis] rotundentis *D* 5 celo] celis *F* 7 non] omnino *F* 9 tunc . . . rei *om.* *F* 17 quod *om.* *D* 20 Quoniam] Deinde *D* cum] tamen *FD* 22 movetur] moveretur *FD* 26 aque *om.* *D* 30 immobilis] in mobili *F* 32 tantum] punctum *F*

dicitur locum mutare, quod si celum staret, partes quiescerent secundum | locum, ergo, habent loca, set hoc non est aliquod 53 a 2. corpus circumscribens nec locans, quare nec superficies. Nec contingit dicere, ut multi dixerunt, quod superficies continua ultimi celi tantum potest considerari ut locus, quoniam non est divisa a locato, et est accidens ejus; sed locus accidit locanti, quoniam ponitur esse continentis ultimum. Et iterum, de illa convexitate contingit vere dicere, quod pars ejus aliquando est in oriente, aliquando in occidente, et sic de aliis sitibus, et ita moventur secundum locum, sicut corpus celi, quare habebit locum sicut celum. Et ita si ad locum oportet poni continens, illa superficies convexa habebit continens, et tunc, vel ipsa se continebit, vel alia continebit; quorum utrumque est impossibile. Et ideo Aristoteles 4to *Phisicorum*, dicit terram esse in aqua sicut in loco, et aquam in aere, et aerem in igne, et ignem in celo, celum autem non amplius in alio. Propter quod, dico quod locus hic non est nisi respectus ad centrum et terminos mundi, unde quando una stella est in extremitate linee exeuntis ab oriente usque in centrum mundi, dicitur habere locum in oriente, et quando est in extremitate linee exeuntis ab occidente usque ad centrum mundi, dicitur habere locum in occidente, et quando est in extremitate alterius linee recte exeuntis a centro mundi, tunc habet alium locum, et dicitur esse in alio loco, quia est in alio respectu ad terminos mundi, ita quod hec preposicio *in* non dicat habitudinem continentis ad contentum, set habitudinem que est inter terminos mundi determinatos, que est immobilitas loci, de qua Aristoteles dicit, quod locus est | immobile, ita quod unus locus | habet F. 101 b 2. unum respectum ad terminos, et plura loca habent plures 53 b 1. respectus. Set cum dicitur quod locus est ultimum corporis

14 **Phisicorum**] iv. 46.

2 habent] haberent *F* hoc] hic *FD* 4 continua ultimi] concava ultima *F* 5 tantum] ultimi *F*: *om. D* 7 esse] esse in *F* 10 moventur] movetur *FD* celi] primi celi *D* 11 si] set *D* oportet] oporteat *D* 13 *alt.* continebit] extra *F* 21 linee] alterius linee recte *F* 21–23 ab occidente . . . exeuntis *om. F* 24 *pr.* alio] aliquo *F* 25 dicat] indicat *D* 26 terminos *om. D* 28 ita] id est *F* 29 habent] habeant *FD* 30 corporis *om. F*

continentis immobile, accipit locum secundum esse potissimum ejus, et sic accipitur primo modo, quia diffinicio dari debet secundum esse potissimum, et tamen nichilominus alii modi sunt necessarii propter motum et quietem localem, ut exemplificatum est.

Quod autem aliqui imponunt Averroys, quod centrum mundi est locus celi, non placet michi, quia nullo modo celum est in centro, set alico modo locatum est in loco, et ideo, cum partes celi sint in aliquibus respectibus ad centrum, secundum quorum mutaciones partes celi locum dicuntur mutare, erit ille respectus ad centrum locus, et non centrum. Partes igitur celi, quia sunt in respectibus diversis ad centrum, habent loca diversa et motum, et similiter si quiesceret; et celum totum habet per se unum respectum ad centrum, quamvis per accidens, scilicet, per habitudines diversas parcium ad centrum, ut sunt in toto, habeat totum celum diversos respectus quia respectus parcium primo et per se mutatur, et per accidens respectus tocius variatur. Cum hiis sciendum est, quod locus dicitur adhuc multipliciter, scilicet, locus naturalis, et locus violentus, et locus ut vas, et compositus ex aliquibus istorum. Locus naturalis est ipsorum corporum simplicium que sunt partes mundi principales, ut loca elementorum et celorum, et dicitur naturalis in hac divisione, quia salvat suum locatum per suam virtutem mirabilem, de qua Aristoteles dicit, mirabilis est potencia loci qua unumquodque habet tantum de forma, quantum de loco; eo quod secundum nobilitatem loci
53 b 2. est nobilitatis forme rei locate, ut ignis | est nobilior quam terra, quia igni debetur universaliter locus nobilior, scilicet, in concavitate orbis lune, et terre locus est concavitas aque. Qualiter tamen certificetur locus terre, propter hoc quod Aristoteles aliquando dicit centrum mundi esse locum ejus, considerabitur post in tractatu, ubi de loco in particulari determinatur. Locus violentus est in quo collocatur contra naturam, et ideo, ibi cicius corrumpitur, ut terra sursum, quandocunque

6 aliqui *om. D* 13 et motum] in motu *FD* 16 quia] ad centrum, et ita diversa loca per modum continuum, per quod *F* 19–21 et locus violentus . . . naturalis *om. D* 27 ut] unde *FD* 28 universaliter] naturaliter *FD* 33 contra naturam] aliquid contra sui naturam *D* 34 ibi cicius] me *F*

enim res est extra suum locum naturalem, debilitatur et corrumpitur. Locus ut vas est ille, qui non propter salutem rei locate necessarius est, nec ipsam corrumpit, secundum vulgatam accepcionem vasis, cujusmodi est dolium vel uter et hujusmodi, qui nichil sua virtute influit ad salutem rei nec auget ejus formam, cum tamen res sit corporis, set per accidens defendit et conservat et per se corrumpit propter complexionis contrarietatem, unde ad locum violentum reducitur. Compositus locus ex aliquibus istorum, scilicet, ex naturali et violento, est locus omnium mixtorum, quia ubicunque fit mixtum illud est ex elementis contrariis, que nata sunt habere loca naturalia, et ideo, mixtum semper est in loco innaturali propter tria elementa, et solum locum habet naturalem, propter unum illorum, cum non possit esse simul et semel in omnibus speris, set tantum est in una spera unius elementi. Et similiter, compositus locus ex naturali et violento et vase secundum vulgatam vasis accepcionem est locus alicujus mixti contenti in vase vulgato, ut in dolio vel in utre vel alio hujusmodi, et compositus ex vase et violento, ut est quando continetur corpus elementum ut vel terra vel aer in utre vel alio hujusmodi quamvis in spera sua teneretur, | ut aqua vel aere posito 54 a 1.
in spera aque; contra enim naturam aque est dividi ab alia, et non est una pars nata habere locum in toto nisi tocius locum quando partes in toto et totum in loco.

Capitulum 2^m^. *de essencia loci secundum quod est quantitas.*

Predictis annexa sunt maxime locus et vacuum. Motus enim primus et principalis communis toti mundo est motus secundum locum, et ideo de loco dicendum est ad intelligenciam motus; et vacuum dicitur esse locus privatus corpore, propter quod cum loco considerandum est de vacuo.

Primo igitur querendum est, quid sit locus, et maxime an

4 dolium] solium *F* 6 corporis] corporalis *F*: coruptibile *D* 7 propter] paulatim propter *FD* 10 fit] est *D* 14 non] jam *D* 18 dolio] doleo MSS. alio] aliquo alio *F* 19 et] in *F* 20 elementum ut] elementare ut *D*: e. u. aqua *F* utre] vitro *D* 21 teneretur] tendetur *D* 23 pars *om. F* 24 quando] quoniam *F* 29 intelligenciam] intelligendum *D*

locus sit spacium inter latera continentis, ut antiqui posuerunt. Set dicendum est statim, quod non ; quia si aliquod spacium ibi esset, tunc esset secundum se separatum ab omni corpore naturali ut reciperet illa, set hoc est vacuum. Sed vacuum, secundum Aristotelem et Averroys et Avicennam, non est ; F. 102 a 1. ergo, locus non erit hujusmodi spacium. | Item, nichil facit distanciam inter latera continentis, nisi dimensio contenti, quia secundum ejus magnitudinem distant latera, et non aliter ; ergo, non est inter latera aliquod spacium distancie. Set Aristoteles arguit contra hoc hic sic : si locus esset tale spacium, tunc loca essent infinita, quia sicut totum habet totam distanciam pro loco, sic quelibet pars ejus haberet partem distancie : set infinite sunt partes, licet in potencia, et tamen actualis distancia cuilibet responderet. Set exponatur argumentum Aristotelis, et tenenda est consequencia Aristotelis, licet ejus verificacio sit difficilis. Argumentum secundum est quod tunc translato locato, in suo continente de loco ad locum, transmutaretur illa distancia inter latera 54 a 2. sui continentis, et ita locus moveretur secundum locum | et locus esset loci, et essent plura loca simul, que sunt impossibilia.

Set potest obici contra hoc primo sicut totum locatum in toto loco sic medium in medio ; ergo, exterius locati est in exteriori parte loci, et interius sive profundum ejus erit in interiori et profundo loci ; ergo, tunc locus habet interius et exterius et profundat se inter latera continentis. Set hoc non posset esse nisi esset spacium distancie in medio. Dicendum est, quod medium est in medio loci, sicut totum in loco, si sumatur medium locatum exterius et non a superficie exteriori in sui profundum, et secundum hoc superficies concava ipsius continentis est, locus medium illius superficiei continet mediam superficiem locati, et alia medietas aliam mediam superficiem, et mediante adequacione superficierum locantis et locati corpus locati continetur in loco, et profundum ejus non continetur loco, nisi quia est in suo toto, quod est in

1 continentis] convenientis *D corr. in marg.* 10 hic *om. FD* 14 set] ut *F* 22 contra] quod *D* 23 sic] sit *D* 24 in *om. F* 26 hoc *om. F* 27 esse] fieri *FD* 29 locatum] locati *F* : loci *D* 31 locus] locus in *F* : locus et *D* 34 et profundum . . loco *om. F*

loco per se. Partes enim, et maxime interiores que non tangunt superficiem locantis, non sunt in loco, nisi per accidens, scilicet, per suum totum, et ideo, non respondet profundo locati aliquid profundum loci: set illa superficies locantis que circumscribit locatum exterius per se, circumscribit interius et profundum secundario, mediante exteriori.

Si dicatur: quod locandum, quando ingreditur latera continentis, aut recipitur in alico aut in nichilo; set non potest in nichilo, quia nichil non habet potenciam recipiendi nec continendi aliquid, ergo, in alico recipitur, set nichil est inter latera continentis in quo recipi poterit, | nisi ponamus aliquod 54 b 1. spacium inter ea; ergo, videtur oportere poni hujusmodi spacium. Dicendum est quod non valet, nam cum querit aut recipitur in alico aut in nichilo, dico quod in alico, set istud aliquid est concava superficies locantis, et nichil in medio inter latera ejus, cum nichil sit in medio nisi corpus locatum.

Deinde querendum est secundo, an locus sit superficies concava locantis, sicut nunc suppositum est: et patet hoc, per Aristotelem dicentem quod locus est ultimum continentis, set ultimum continentis est superficies. Item, Averroys, 5° *Methaphisice*, dicit quod Aristoteles non enumerat locum inter species quantitatis, quia non est aliud a superficie, et ideo sufficit ei ponere superficiem; et superfluum esset addere locum. Item, cum non possumus hic ymaginari locum aliquid esse, nisi spacium inter latera continentis vel ipsum continens, tunc, cum locus non est spacium aliquod, quia nullum erit tale spacium, erit continens vel aliquid continentis. Set cum loquamur hic de loco ut est quantitas, non erit substancia continentis; ergo, ejus erit superficies continens et circumscribens. Si obiciatur, quod Aristoteles in *Predicamentis* distinguit locum a superficie, dicendum est, quod hoc facit sicut logicus, qui superficialiter loquitur, considerans aliquam varietatem quam addit locus superficiei, licet in

---

21 **Methaphisice**] see v. 18 com., but this is not expressed in the printed text.
30 **Predicamentis**] de quanto.

---

3 totum *om. D* 20 superficies] superficies ejus *F* 21 non *om. F* enumerat] enumeravit *FD* 24 hic] hoc *D* 26 erit] est *F* 33 locus] locus respectu *FD* licet] set *D*

essencia non differant; et hanc ydemptitatem essencie considerat methaphisicus, qui profundius descendit ad veritates rerum indagandas. Set logicus in suis consideracionibus est superficialis, et considerat que apparent, et ideo ad varietatem
54 b 2. apparentem inter locum | et superficiem se extendit, sicut in multis aliis facit, nam dicit omne genus esse univocum propter quandam unitatem apparentem in eo; set naturalis et methaphisicus ponunt equivocacionem in omni genere, sicut manifestum est ex 7° *Phisicorum* et 3° *Methaphisicorum*, quia igitur superficies in quantum hujusmodi est solum terminus rei, et non comparatur ad aliquid continendum; set locus dicit comparacionem ad aliquid continendum, ideo, logicus distinxit inter locum et superficiem.

F. 102 a 2. Si | iterum obiciatur, quod Aristoteles dicit, in *Predicamentis*, quod ad eundem terminum copulantur partes loci ad quem copulantur particule corporis, et corporis partes copulantur ad superficiem; ergo, partes loci similiter; set partes superficiei non copulantur ad superficiem set ad lineam, ergo, locus non est superficies. Dicendum est, quod mala translacio impedit hic intellectum, sicut fere ubique in libris Aristotelis vulgatis apud Latinos, et ideo primo dicendum est, quod Boecius in *Commentario* exponit hoc, dicens quod hoc, quod hoc dicitur (partes loci copulantur ad eundem terminum ad quem particule corporis), intelligendum est ad eundem, id est, consimilem et correspondentem, quia terminus ad quem copulantur partes loci conformatur et correspondet termino copulanti partis corporis locati et locantis, nam cum locatum sit spericum et locans similiter, ut in eis que propriissime habent locum, sicut sunt corpora mundi principalia, videlicet, elementa in speris suis, tunc superficies aliqua copulat partes corporis locati, cujus extremitas est

---

9 **Phisicorum**] vii. 12. **Methaphisicorum**] iii. 17. 14 **Predicamentis**] de quanto. 22 **Boecius**] In *Praedicamenta* ii. 27, 28.

14 Si] set *F* 16 particule] partes *D* 22 *pr.* quod] secundum quod *F* hoc] hoc verbum *FD* 23 copulantur] copulari *FD* 26 correspondet] quo respondet *F* 27 copulanti partis] copulati partes *F* 28 sit] proprie sit *FD* 29 que] qui *FD* 30 speris] spericis *D*

linea circularis, et huic linee correspondet linea circularis, que terminat partes superficiei concave locantis, que est locus; et illa linea circularis, que est terminus loci, jacet super lineam circularem, que est extremitas superficiei terminantis partes corporis locati, et continet eam. Et quia partes corporis locati terminantur quodammodo ad illam lineam, que est extremitas superficiei dividentis | eas, nam primo terminantur 55 a 1. ad superficiem cujus est hec circumferencia, secundario ad eam circumferenciam, et illi circumferencie correspondet circumferencia copulans partes loci, et est consimilis circumferencia, et conformis ei, et per consequens est conformis superficiei copulanti partes locati, cujus superficiei partes circumferencia illa copulat. Ideo, pro tanto intelligitur verbum Aristotelis male translatum, scilicet, quod ad eundem terminum copulantur partes loci et locati, id est, ad consimilem correspondentem, ut dictum est.

Si adhuc obiciatur, quod si locus est superficies, ergo, ubi erunt plures superficies erunt plura loca, sicut in corpore exagono locante aliud corpus exagonum, ut in cubo sicut in taxillo, et tamen corpus illud habet unum locum dum quiescit in eodem situ; dicendum est, quod sicut est una superficies, sic est unus locus, et sicut plures sic plura loca. Nam licet dicatur, corpus tale habere sex superficies parciales, tamen habet unam superficiem compositam, que est unus locus compositus, et magis est unus quam plures.

Si obiciatur forcius de virga, cujus tercia pars figitur in terra, et alia tercia in aqua, et reliqua in aere, constat plures esse superficies numero diversas et distinctas, scilicet, terre, aque, aeris; ergo, loca erunt tria, si superficies est locus. Set virga dicitur habere locum unum et eundem locum, quia immobilis est secundum locum; ergo, locus non est superficies locantis. Dicendum est, quod quantum est de loco hic, ut est quantitas sic enim hic loquimur, dicemus quod tres superficies sunt loca tria, et quod virga non habet unum locum

1-3 et huic . . . linea circularis *om. D* 12 locati] loci *F* 14-16 scilicet . . . dictum est *om. F* 16 dictum] prius dictum *D* 17, 18 ergo . . . superficies *om. F* 26 Si] Set *F* 30 *pr.* locum *om. FD* 33, 34 tres . . . tria] tria sunt loca sicut tres superficies *FD* 34 unum] nisi unum *F*

numero nisi per aggregacionem, sicut nec erit ibi una superficies numero nisi per aggregacionem. Et secundum hoc, virga non habet locum nisi per partes suas per accidens, et propter hoc, non habet proprie locum, set tamen dicetur
55 a 2. habere, licet improprie | locum unum, quia habet unum situm respectu orientis, occidentis, medii celi, et anguli terre, ut postea exponetur. Set sic non est locus naturalis, sicut elementa debent habere in speris suis, que solum habent unitatem loci et veram unitatem per unam superficiem, et unum et eundem respectum ad terminos mundi, et ideo unitas respectus sola non facit locum, nisi equivoce.

Similiter, si obiciatur quod turris fixa habet unum locum, et tamen circumdatur temporibus diversis a diversis superficiebus parcium aeris, eadem est solucio; quia quantum est de racione quantitatis, locus est diversus, set quia turris habet situm eundem respectu parcium mundi, dicitur habere eundem locum: set sic sumitur locus aliter, et quasi equivoce. Si dicatur adhuc, quod locus terre est centrum mundi, et centrum est indivisibile non superficies; dicendum est secundum Averroys, 4[to] *Celi et Mundi*, quod superficies aque est centrum mundi, de quo dicitur quod sit locus terre, nam distancia, que est a puncto in medio mundi usque ad superficiem aque, nulla est, respectu celi, et ideo totum illud spacium est quasi indivisibile, respectu celi, et propter hoc, superficies aque reputatur, secundum hoc, esse in centro indivisibili. Set de loco terre est specialis quescio, que in *tractatu quarto* debet terminari. Nam, si quis contendat
F. 102 b 1. locum terre debere centrum dici indivisibile, tunc locus | ejus non est superficies, nec est proprie locus de quo nunc loquimur, set equivoce. Similiter, celum secundum veritatem non habet locum proprie dictum, quia nichil habet circumscribens, et ideo, si centrum mundi, secundum Averroys vel respectus ad centrum, dicatur locus ejus, hoc est equivoce, et longe a veritate, prout hic loquimur, set de hoc dicetur in Tercio Libro.

55 b 1. Tercio queritur, quid ultra superficiem requiritur | ad locum, proprie dictum.

7–11 Set sic . . . equivoce *om. FD*   13 superficiebus] super *F*   30 celum] centrum *D*

Et primo queritur; an aliqua profunditas, ut tercia dimensio, requiratur, secundum quod aliqui volunt; dicunt enim quod locus est non tantum superficies circumdans, set in quantum hec superficies habet actualem distanciam per medium inter partes oppositas; hanc tamen distanciam non habet a se; set a locato, et quod profundum loci non est aliud a profundo corporis, et assumunt raciones ad hoc, quarum prima est superius posita, scilicet, quod sicut totum est in toto loco, sic medium in medio, et profundum in profundo, et hec soluta est supra. Secunda est, quod si locus sit sola superficies circumdans, tunc medietas superficiei circumdantis non includet medietatem corporis, nisi ex parte exteriori et non interius. Set hoc nichil est; quia immediate circumdat exterius, et mediante eo, circumdat interius, nec plus requiritur ad continenciam loci. Tercia est, quod locus et locatum sunt simul, set si locus esset sola superficies, nichil ejus esset simul cum profundo locati. Dicendum est, quod hec simultas non est nisi in contactu superficierum locantis et locati, non autem in profundo, nec oportet. Quarta est, quod tunc pars et totum essent in eodem loco primo, ut mundus quatuor elementorum in concavitate orbis lune, et spera ignis: set dicendum quod non. Nam spera ignis est in concavitate illa primo et immediate, et non totum, set mediante hac spera. Raciones igitur non valent, nec ipsa posicio in se est vera, quod locus habet terciam dimensionem, scilicet, profunditatem inter latera continentis, quia constat quod distancia nulla est vacui spacii, ut probatum est, nec corporis | locantis, que sit ejus 55 b 2.
dimensio, quia nichil ejus est inter latera sua nec aliquid nisi corpus locatum; ergo, hec distancia est dimensio corporis locati; set locus non accidit corpori locato set locati, et nichil est ipsius locati, ergo dimensio locati non est locus nec aliquid loci. Item, locus non est in loco, nec per se nec per accidens: non per se, quia tunc locus esset locatum, nec per accidens, nisi locus esset in locato, et aliquid ejus; ergo, cum locus nichil sit ipsius locati, non potest dimensionari per dimensiones in profundo. Ergo, locus non habet aliam

1-14 (p. 196) Et primo . . unitatem loci *om. FD*

dimensionem secundum profunditatem, et ideo neganda est hec posicio, licet autem locus non habeat profundum, tamen respicit necessario profundum locati, quoniam continet non solum partes ejus exteriores, set interiores mediantibus exterioribus, et ideo, hunc respectum ad profundum addit locus super dimensionem superficiei, licet non habeat profunditatem, nec per se nec per accidens. Set hunc respectum habet unde locat, non unde terminat corpus locans, superficies igitur est, unde terminat corpus locans, et eadem superficies est locus in quantum locat et inscribit totum locatum exterius et interius, et ideo additur ei respectus ad terciam dimensionem, quam tamen non habet.

Deinde querendum est quid ultra unitatem superficiei requiritur ad unitatem loci. Et dicendum est, quod ydemptitas respectus ad mundi fines, scilicet, ut res locata sit in eadem distancia a terminis mundi sicut prius; et hoc vocatur ab Aristotele immobilitas loci, et sic perficitur ejus diffinicio, quam assignat, dicens locus est ultimum rei continentis immobile, id est, habens eundem situm respectu terminorum
56 a 1. mundi, qui sunt | oriens, occidens, medium celi, et angulus terre, qui est punctus in celo sub terra oppositus medio celi super nos, et propter hoc, turris dicitur alico modo habere eundem locum, et virga habens partes diversas in aere, aqua, et terra, dum eundem respectum ad terminos mundi habeat. Cum igitur unitas superficiei, cum isto respectu, eodem contingunt simul, tunc vere et similiter proprie est locus; quando vero deficit unitas superficiei, tunc inproprie locus dicitur, precipue quantum ad naturam quantitatis, que debet de essencia esse loci proprie dicti; et quando diverse superficies in diversis temporibus cadunt in eundem situm respectu terminorum mundi, faciunt unum locum, set non in potissimo esse loci. Quando eciam simul et semel sunt diverse superficies ut terre, aque, et aeris, et solus situs est idem, ut virga fixa in tribus elementis, tunc adhuc minus proprie quam de turre, quia nunquam una superficies est in uno tempore, licet in alio,

17 perficitur] perficetur *M* 25 Cum] Quando *FD* 26 similiter *om. FD* 29 esse *om. D* 30 cadunt *om. D* 31 non *om. D* 35 superficies] s. hic set ibi est una s. *D* est in . . . alio] hic *F* licet] licet alia *D*

et ideo, hic modus loci est magis inproprius. Similiter, inproprius est quando est una superficies et respectus diversus, ut quando in eodem vase defertur aliquid per diversos respectus ad terminos mundi, et hic maxime est inproprius, quia sic sumitur locus ut vas, et non ut proprie locus, et omnes homines dicent, quod tale locatum mutat vere et proprie locum, licet remanet semper in eadem superficie vasis. Sunt igitur hic quinque modi, unus est quando superficies est vere una simpliciter, et non composita, et unus respectus ad terminos mundi, et hoc quando collocatur in superficie, que naturaliter debet locare talem rem, ut superficies celi ignem, et superficies ignis aerem, et superficies aeris aquam, et superficies aque terram. In tali enim loco semper concurrunt unitas superficiei et idem respectus immutabilis, unde non potest removeri | illa superficies, sicut 56 a 2. nec respectus; immo vult illa superficies habere semper unum respectum, quia superficies celi habet semper suum respectum, et superficies ignis semper suum, et si mundus esset omnino consummatus, superficies aeris haberet semper respectum eundem, et similiter aque superficies; set dum durat generacio hominum, oportet quod mutentur hee superficies a suis respectubus naturalibus, et hoc est a lege nature universalis, que intendit salvare habitacionem ad tempus. Set tamen natura particularis elementorum, quantum est de se, requirit quod superficies cujuslibet habeat unum et eundem respectum perpetuum, et secundum hoc attenditur modus loci propriissimus, et unitas loci per unitatem superficiei et respectus. Secundus modus est proprius, set minus proprie, ut est de loco corporis habentis plures superficies simplices, licet unam compositam. Hic enim modus est proprius, si habet unitatem respectus, quia una est superficies numero, licet non ita una sicut si esset simplex. Set alii duo modi sunt inproprii, ut de turre et virga in diversis elementis, set in virga est magis inproprietas, et dico hanc

3 ut quando . . . respectus *om. D* aliquid] aliquod *F* 6 homines] raciones *F* dicent] dicerent *FD* 7 remanet] remaneat *D* 9 simpliciter] simplex *FD* 22 naturalibus *om. F* *alt.* a] ex *D* 27 modus] mundi *D* 29 proprie] proprie dicitur *D* 31 habet] habeat *D* 32 numero *om. F* 34 in] de *D*

proprietatem in loco et inproprietatem, secundum quod consideratur penes naturam quantitatis, quam non habet nisi a superficie et precipue si corpus aliquod simplex haberet figuram plurium superficierum, ut terra vel aqua vel aliquod de elementis, et hoc naturaliter esset, tunc hic modus loci
F. 102 b 2. esset, proculdubio proprior excepto primo, et hoc non | solum quantum ad racionem quantitatis, secundum quam consideratur locus, set secundum immobilitatem ejus, et quia nullus locus simplex est hujusmodi, nec corpus simplex in hoc modo locandum; licet quantum ad quantitatem, que exigitur in loco, est hic modus proprius magis quam alii, tamen non
56 b 1. secundum immobilitatem; et | licet logicus et methaphisicus considerent locum penes quantitatem superficiei, tamen naturalis philosophus considerat immobilitatem tantum quantum ipsam naturam quantitatis in loco, et plus quia considerat immobilitatem tanquam differenciam completivam diffinicionis loci; et ideo, cum in eandem immobilitatem situs cadunt due superficies vel plures, in eodem tempore vel diversis, reputat satis unitatem loci, et ideo, secundum eum, turris proprie habet locum, quicquid sit de virga in pluribus elementis. Et si virga habet improprium, non tamen est ita inproprie secundum hanc viam, sicut si secundum racionem quantitatis consideraremus eum, ut prius consideratum est. Quoniam autem inpeditus, non habui tempus cogitandi hic verba precisa brevitate et compendiosa ut vellem, ideo multiplicans prius verba, dico nunc brevius, quod ad veritatem loci exigitur precipue superficies et secundario respectus ad terminos mundi, nam in potissima accepcione loci, et hoc est in naturali loco elementorum, superficies continens requirit, ex sua proprietate et potestate, eundem respectum perpetuum, et respectus idem nunquam requirit ex se superficiem eandem, et ideo potissima loci accepcio est ex parte superficiei et proprietate, respectus invenitur potissime in loco, primo modo dicto, et tunc ulterius, quantum est de natura loci secundum

13 penes] presens *D* tamen] set tamen *F* 15 considerat] considerant *D* 16 completivam] completam *D* 21 inproprie] proprie *F* 25 et] in *F* ideo] non *D* 27 precipue] precise *FD* 32 potissima] potentissima *F* 33 potissime] potentissime *F* 34 tunc] nunc *F*

racionem quantitatis, et secundum consideracionem methaphisici, modi alii sumuntur loci magis proprie, secundum quod habent de superficiei veritate, set tamen, secundum naturalem philosophum, concedendum est quod post primum modum, ubi concordant unitas superficiei et unitas respectus, accipitur proprietas loci penes immobilitatem, et secundum hoc, ille modus qui habet unam | superficiem cum diversitate respectus, habet 56 b 2. minus de veritate loci, et est locus ut vas, et nichil habet de naturali loco, aut minimum. Alii vero modi, secundum quod habent plus de ydemptitate respectus, habent plus de veritate loci secundum naturalem. Sed hoc, cum tempus habuero, redigam ad plenam veritatem.

Si quis obiciat, quod locus ignis, qui est concavum orbis lune, est semper in motu, ergo, locus non est universaliter immobilis; solebant antiqui dicere, quod locus non dicitur immobilis a privacione motus circularis, set a privacione motus recti. Set hoc non bene dicitur, quia immobilitas loci non dicitur a privacione motus, set a privacione diversitatis respectus, unde immobilitas est hic ydemptitas, scilicet, respectus. Et si dicatur, quod concavum orbis lune habet in se oriens, et occidens, et angulum terre, et medium celi, quoniam hec signantur in eo, ergo, non habet respectum ad ea, et ideo non ad terminos mundi: et ita locus ignis non habet aliquem respectum ad terminos mundi. Et dicendum est, quod quando dicimus aliquid habere ydemptitatem respectus ad terminos quatuor dictos, tunc intelligendus est sermo de rebus hic inferius locatis, de quibus exemplificamus semper secundum consuetudinem. Et ideo, si loquimur de eodem respectu in loco ignis, dicemus quod hic respectus est e converso, quoniam est orientis, et occidentis, et medii celi, et anguli terre, per ydemptitatem distancie respectu centri mundi indivisibilis, quia locus ignis, quod est concavum orbis lune, habet ubique eandem distanciam respectu centri.

3 veritate] unitate *D* naturalem *om. M* 5 concordant] concordat *D* 8, 10 veritate] unitate *D* 23–24 et ita . . . mundi *om. FD* 25 aliquid *om. F*

Capitulum 3[m]. *de loco ut est res naturalis conservans locatum.*

Deinde dicendum est de loco per comparacionem ad virtu- 57 a 1. tem | naturalem que ponitur in eo. Et nunc queritur utrum locus secundum quod dictus est superficies sit locus naturalis. Et aliquis argueret quod non, quia superficies in quantum hujusmodi est res mathematica. Item, superficies non habet virtutem aliquam conservandi locatum, set locus dicitur habere; cujus contrarium patet per Aristotelem, secundo *Phisicorum*, ubi dicit quod linea et superficies et hujusmodi sunt, secundum veritatem sui esse, res naturales, et non habent esse nisi in corporibus naturalibus, quapropter locus potest esse naturalis, F. 103 a 1. licet sit superficies, et sic solvitur argumentum | primum, nam eadem est res naturalis et mathematica, et non dicitur mathematica nisi propter consideracionem, non propter esse, ut prius expositum est. Reliquum vero solvitur per hoc, quod superficies hec, que est locus, est terminus rei naturalis, scilicet, locantis que habet in sua substancia illam virtutem, et ideo superficies hec potest facere locum naturalem propter comparacionem essencialem quam habet ad substanciam, cujus est illa virtus. Superficies enim est terminus illius substancie, et ideo habet comparacionem necessarium ad virtutem illius substancie a qua potest dici non solum superficies naturalis, set locus naturalis, scilicet, ab illa virtute naturali; corpus autem locans, mediante superficie, continet et conservat locatum, et sic superficies fit naturalis ab illa virtute locantis.

Set tunc secundo queritur, an locus debet in Naturalibus dici aliter quam superficies comparata ad virtutem conservantem locati. Et videtur quod sic, quia Aristoteles dicit prima contrarietas est in loco, ut Aristoteles vult in *Predicamentis*, et in libro *Celi et Mundi*. Set constat primam contrarietatem esse in

---

9 Phisicorum] ii. 16, 19. 30 Predicamentis] de quantitate et quanto.

---

1 3[m] . . . locatum] Secundum de loca *D* de loco per comparacionem ad virtutem naturalem que ei inponitur *F* 8 conservandi] considerandi *D, corr. in marg.* 17 hec que] hic quid *F* rei] res *D* 19 hec] hic *F* 21–22 Superficies . . . virtutem *om. F* 25 mediante] m. illa *D* 28 conservantem] considerantem *D, corr. in marg.*

substancia, ex decimo *Methaphisice*, et primo *Phisicorum*, quia in omni genere est una contrarietas prima secundum Aristotelem dictis | locis, ergo in primo genere, ut in substancia, erit 57 a 2. prima contrarietas. Cum igitur hec sit in loco, erit locus substancia. Item, Aristoteles dicit quod celum est locus ignis, ignis est locus aeris, aer est locus aque, aqua terre, ergo ipsis substanciis attribuitur natura loci. Item, locus naturalis proprie dicitur propter virtutem naturalem quam habet respectu locati, set locantis substancia habet hanc virtutem et non superficies, ergo, si superficies est locus naturalis propter solam comparacionem ad virtutem hanc, multo forcius ipsum locans, quia habet hanc virtutem, dicetur locus naturalis; quod concedendum est.

Si vero obiciatur quod locus est ultimum continentis, secundum diffinicionem naturalis philosophi, et ultimum est superficies; dicendum est quod ultimum sumitur hic communiter ad superficiem, et ad partem substancie locantis propinquam locato, que pars substancie locantis habet virtutem conservandi locatum. Si tu dicas quod locus in *Predicamentis* et in *Methaphisicis* nunquam assignatur aliter quam pro quantitate, ergo, non erit locus substancia; dicendum est quod secundum consideracionem logici principalem, similiter secundum consideracionem methaphisici, non est locus nisi quantitas, quia non habent principaliter considerare de loco, nisi in divisione predicamentali, set naturalis philosophus habet considerare quomodo corpora naturalia conservantur suis locis naturalibus et destruuntur a locis innaturalibus, et ideo naturalis philosophus aliter accipit locum in uno sensu, pro substancia salvante vel corrumpente locatum, et tamen logicus innuit hoc, cum dicit quod maxima distancia et contrarietas est in loco, et methaphisicus, licet | inplicite, in idem consentit. 57 b 1.

Tercio, considerandum est de hac virtute. Videtur quod nulla sit virtus loci conservantis locatum, quia contrarium

---

1 **Methaphisice**] x. 3. **Phisicorum**] i. 50 sqq.

---

4 hec] hec contrarietas *D* 6 aqua] a. est locus *FD* 9 locati] loci *D* 15 philosophi] philosophie *D* 29 hoc] ad hoc *F* 33 conservantis] conservans *FD*

natum est destruere suum contrarium non salvare: set elementa sunt contraria. Item, per elongacionem solis a nobis, convertitur in nostris climatibus aqua in aerem, et aer in ignem, et e converso quando sol appropinquat ad nos, secundum Aristotelem, libro *Metheororum.* Item, celestis natura, cum sit penitus diversa ab elementari, non habebit virtutem conservandi. Set oppositum manifestum est per Aristotelem, 4° *Phisicorum*, et in 4° *Celi et Mundi,* dicentem quod locus salvat, et hoc patet, quoniam omnis res habet appetitum naturalem ad suum locum, ut ignis sursum, terra deorsum, et sic de omnibus. Eciam in hominibus, quilibet desiderat solum natale, sicut egregius poeta dicit egregie:

> Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
> Ducit et immemores non sinit esse sui.

Et concedendum est hoc.

Et ad primum dicendum est quod elementa secundum Averroys secundo *De Anima* et secundo *Celi et Mundi* non habent in suis speris qualitates contrarias activas et passivas, que sunt calidum, frigidum, humidum, siccum, set in mixto tantum, unde, ut sunt partes mundi, non habent hujusmodi contrarietates, quia sunt loca generacionis et habitacionis rerum naturalium, et ideo, habent secundum se solum naturam convenientem rebus: et ita solvitur primum objectum. Et secundum patet, quia illa alteracio non est a natura propria
57 b 2. elementorum, set a stellis alteran|tibus naturam mundi.
F. 103 a 2. Set mirum est istud quia | etsi qualitates activas et passivas non habeant, tamen habent formas substanciales contrarias activas et passivas, quia non solum agunt per accidencia sua, set per suas substancias, aut sue substancie essent ociose. Et hec est difficilis objeccio, set solvitur, quantum nunc oportet,

5 **Metheororum**] ii. com. de ventis. 7 **Phisicorum**] iv. 17. 8 **Celi et Mundi**] iv. 23, 24. 13 Ovid ex Ponto i. 3. 35. The ordinary text has captos, though Merkel (Teubn. ed.) reads cunctos.

2 a nobis *om.* *D* 4 quando] quoniam *F* 11 solum natale] suum naturalem *F* 13 qua] quam *D* 14 Ducit et] Ducit et allicit *M*: Allicit *FD* 15 Et] Set *D* 18 speris] propriis *D* 18–20 activas . . . partes *om.* *D* 22 solum] solam *F* 23 ita] ideo *F* 30 quantum] qualiter *D* nunc] nec *F*

per verbum Aristotelis, libro *De Sensu et Sensato*, ubi dicit quod elementa non agunt nec paciuntur, nisi secundum quod contraria, et hoc est secundum qualitates sensibiles activas et passivas ; secundum igitur istud verbum, non est contrarietas in substanciis elementorum, in quantum sunt partes mundi, licet sit diversitas. Nec agunt eorum substancie passionem que fit, in corrupcionem set in salutem, scilicet, per multiplicacionem speciei et virtutis salvantis illud quod illam recipit virtutem. Unde contrarietas oritur in eis, sicut multe alie condiciones, in quantum sunt partes mixti, et secundum hoc agunt passiones corruptivas. De hoc in tractatu *specierum* habet plenius certificari, et similiter, in tractatu *de elementis* in speris suis ; hic solum tango fundamentum super quod ibi sit copiosior exposicio, et tamen hoc verbum est Aristotelis in *Sensu et Sensato*. Et quod hic dicitur de negacione contrarietatis potest solvi per duplicem contrarietatem, quarum una est substancia elementorum in speris suis, alia non, sicut in tractatu *specierum* dicitur, set hic loquor secundum intencionem Aristotelis, scilicet, quod contrarietas, que est causa corrupcionis, non est in elementis in speris suis secundum naturas suas absolutas, licet sit ibi alia contrarietas, sicut in omni genere est una contrarietas prima inter potenciam et actum, et inter differencias contrarias circa idem genus. Quod vero objectum est de | diversitate nature celestis ab elementari : 58 a 1.
dicendum est quod in natura specifica differunt, set tamen in alio conveniunt in natura generali, que est natura universalis, de qua superius tactum est ; et habet esse in celo nobilius, propter quod potest salvare elementum. Potest eciam dici quod omnis creatura nata est propter salutem tocius universi assimilari alii, et ideo elementum natum est assimulari celesti nature, et est in potencia naturali ad illam assimulacionem, quia

---

1, 15 **De Sensu et Sensato**] in the paraphrase of Averroes. 11, 18 **tractatu specierum**] possibly the de multiplicatione specierum.

---

1 ubi] ut *D* 2 non] nec *D* 7 fit] sit *D* 8 salvantis] salvantur *D* illam] illa *D* 13 tango] tangitur *D* 17 in speris suis *om. D* 18 dicitur] predixi *FD* loquor] loquitur *F* intencionem] mentem *D* 19 scilicet] set *F* 21 sicut in omni genere est una contrarietas *om. MD* 25–26 in alio *om. D*

conformitas parcium cujuslibet tocius facit ad salutem eorum et tocius. Et similiter celestis natura apta nata est assimilari elementari, et hoc est per influenciam speciei et virtutis, secundum quod determinatum est prius in tractatu *de speciebus*. Set quia celestis natura est nobilior elementari, ideo facit influenciam nobiliorem et pleniorem, et propter hoc habet virtutem salvandi elementum, et ideo locandi et continuandi et servandi.

Set quarto considerandum est, an locus influat hanc virtutem in mobile ad ipsum natum. Quod sic videtur, quia mirabilis est potencia loci, qua unumquodque fertur in suum locum non prohibitum, sicut Aristoteles dicit. Item, motus ferri ad magnetem est similis motui locati ad locum, secundum quod communiter dicitur, et tangit Averroys, 7° *Phisicorum*, et alibi; set hic motus fit per influenciam alicujus virtutis. Item, motus naturalis est forcior in fine, unde grave, quanto magis apropinquat deorsum, tanto forcius movetur, sicut ferrum ad magnetem. Set istius fortitudinis causa est apropinquacio ad locum, ergo, locus videtur aliquid influere, ut sit causa istius fortitudinis. Item, renovacio fortitudinis motus in gravi, cum apropinquat,
58 a 2. non potest esse nisi quia | aliqua disposicio renovatur in eo, set nichil potest dici renovari, nisi sit virtus loci. Set contra, illud quod movet aliud per influenciam virtutis, non movet illud, nisi cum est in debita distancia respectu influentis, sicut de magnete; non enim movet ferrum, nisi quando est in debita distancia ad ipsum, ut, scilicet, possit recipere aliquam virtutis impressionem per quam alteretur ut moveatur. Set grave, in omni distancia positum, fertur in suum locum deorsum, eciamsi poneretur in concavitate orbis lune, ut Aristoteles dicit,
F. 103 b 1. 4° *Celi* | *et Mundi*. Manifestum est igitur quod locus non influit in mobile ad ipsum, et certe hec est sentencia Averroys in 7° *Phisicorum*, ubi licet det convenienciam motus ferri ad magnetem, et mobilis ad locum, tamen in hoc est differencia, quod ferrum recipit alteracionem a magnete in

---

4 tractatu de speciebus] see p. 18. 13, 31 Phisicorum] vii. 10. 29 Celi et Mundi] iv. 22.

3, 5 elementari] nature elementari *D* 3 hoc est] nec sunt *F* 7 continuandi] conservandi *D* 8 Set] In *F* 12 locum] l. naturalem *D* 17 istius] illius *F*: hujus *D* 18 istius] hujus *D* 28 dicit] vult *FD*

debita distancia, set mobile non recipit a loco. Item, materia appetit formam in fine forcius quam in principio, et tamen forma non movet eam sicut efficiens, ergo similiter potest esse hic. Et dicendum quod hec virtus loci movet a longe, et de prope, sicut finis amatus et desideratus, set a longe non movet sicut efficiens, set in debita distancia, propter enim naturalem convenienciam, quam habet grave ad suum locum, movetur ad ipsum in omni distancia ; unde ex natura sua appetit et movetur, in quacunque distancia ponatur, set cum in debita distancia venerit, recipit virtutem loci, per quam alteratur in forciorem motum. Set ferrum non habet appetitum talem de se, set solum aptitudinem ad illum appetitum, non enim ex sua | natura convenit in tantum cum magnete, ut appetat 58 b 1.
ipsum, nec ut moveatur, set in tantum convenit, ut aptum natum sit recipere ejus virtutem, et tunc appetere et moveri.

Et sic patent primum et secundum et tercium. Secundum patet in hoc, quod assimilatur motus ferri et motus mobilis, quia uterque fit per appetitum convenientis, et forcius in fine quam in principio, set motus ferri non fit solum per appetitum alicujus, set recipit virtutem per quam alteratur, ut appetat. Set appetitus convenientis movet elementum in omni distancia, unde virtus loci non est, nisi movens, sicut finis, ut dictum est. Quartum enim procedit omnino, nisi enim aliquid renovaretur in elemento cum apropinquaret ad locum, non renovaretur forcior appetitus. Raciones similiter in oppositum due prime patent per jam dicta, nam prima solum concludit quod virtus loci non est prima et sola causa motus, est tamen sola causa fortitudinis motus in debita distancia. Secundum, de motu ferri patet quomodo est differencia et conveniencia, unde Comentator non vult nisi quod omnino non est sicut de ferro respectu magnetis, precipue quantum ad causam primam motus, sed quantum ad fortitudinem motus, concedendum est. Tercium tamen indiget propria solucione, nam materia non appeteret forcius, nec velocior fieret generacio in fine quam in

2 et] set *FD* 12 illum] illam *FD* 13 in tantum cum] tantum in *D* 14 convenit] c. cum magnete *D* 17 in hoc quod] quod hoc *D* 18 convenientis] conveniens *D* 24 apropinquaret] appropinquat *D* 27 est tamen sola] set tamen *D* 28 Secundum] Secundo *D*

principio, nisi aliquid renovatum esset in ea, quando est propinqua termino generacionis ; sicut est a parte elementi forcius 58 b 2. moti in fine, et illud quod renovatur | in ea est esse complecius quam in principio seu aliqua disposicio, sicut hic aliquod esse renovatur in elemento et aliqua disposicio. Set illud quod renovat hujusmodi esse hinc inde, non est uniforme, nam generans dat materie esse complecius, et non terminus generacionis, qui est finis desideratus, ille enim finis non est activus, sed hic finis motus, qui est locus, est activus, et dat istud esse. Quia terminus generacionis non est adhuc in rerum natura, nec esse habet ; et ideo, non potest agere nec alterare. Set locus est substancia in actu habens potestatem operandi et alterandi aliud ; et ideo, secundum hoc non est simile hinc inde, licet secundum priorem condicionem. Et quamvis generans elementum sit causa motus localis in eo, loquendo de motu primo, quem recipit elementum, et de loco primo, quoniam dum generatur flamma ascendit, tamen nos loquimur hic de elemento completo in esse, et prohibito a loco per sui distanciam medii, sicut communiter loquimur de motu elementorum. Set hec est gravis dubitacio, et non potest terminari nisi in tractatu proprio *de elementis.*

Capitulum 4^m^. *de vacuo quantum ad ejus necessitatem propter locata et propter motum augmenti et nutrimenti, et propter motum localem.*

Circa vacuum primo videtur necesse ponere ipsum propter corpora locanda, sive in loco, sive in nutribili et augmentabili. Et ad hoc arguitur sic : corpus aut recipitur in pleno aut in vacuo ; si in pleno, erunt duo corpora simul ; ergo in vacuo. Sic in humore nutritivo cum sit corpus, si in pleno et in solido carnis et ossis recipiatur, tunc erunt duo corpora simul, ergo in poris vacuis : et similiter de augmento. Set contra, primo |

21 **de elementis**] see pp. 203. 12, 211. 11.

3 fine] fine quam in principio *D* 13 inde] unde *D* 22 4^m^] 3^m^ *D* 22–24 de vacuo . . . localem] de necessitate vacui propter locanda et motum nutrimenti et augmenti secundum loca *F*: de vacuo *D* 29 Sic in] Set de *FD* 30 ergo] ergo recipietur *D*

sequitur idem inconveniens de vacuo, nam vacuum ponitur 59 a 1. esse spacium habens trinam dimensionem secundum longum et latum et profundum, ergo habet dimensionem corporalem sicut plenum. Quare si nichil recipitur in pleno, nec in vacuo. Et hoc concedendum est. Solucio vero prime dubitacionis fit per hoc quod corpus plenum cedit corpori locando, et recipit ipsum inter latera sua et idio non necesse est ponere vacuum. De humore nutritivo et augmentativo dicendum est, quod convertitur in substanciam animati corporis pleni per virtutem anime, et non remanet sub substancia in dimensionibus propriis, set sub dimensionibus carnis et ossis, et fit una substancia et una dimensio. Set hec habent posterius copiosius exponi, ubi de nutrimento et augmento tractabitur.

Secundo queritur, an propter motum localem necessarium est, et an possibile sit motum localem corporis fieri in vacuo. Comentator vult, super 4°. *Phisicorum* et alibi, quod vacuum non impediret motum localem alium, licet motum gravium et levium impediret. Item si vacuum esset super speram aque, et lapidis medietas esset in vacuo, et alia in aqua, cum lapis natus est moveri in aqua, per suam gravitatem, movebitur in ea. Set non potest medietas lapidis descendere in aqua, nisi descendat alia in vacuo : ergo possibile est et necesse, secundum hoc, ut fiat motus in vacuo. Set contra est, quod in vacuo est trina dimensio corporalis, et ideo habet unde repleat locum, et non habet naturam rari nec mollis qua cedat corpori advenienti, quia in vacuo | nulla natura est, cum sit spacium 59 a 2. separatum a passionibus naturalibus. Manifestum igitur est quod, cum duo corpora non possunt simul esse, non poterit tercia dimensio alicujus pleni recipi in vacuo. Replecio enim loci non est per calidum et frigidum, vel alias passiones naturales, set per terciam dimensionem, et ideo, cum vacuum habeat eam, habet unde repleat locum, et excludat alium a loco suo postquam non cedit ei. Et hec est demonstracio

16 Phisicorum] iv. 74.

2 dimensionem] d. corporalem sicut *D* 8 convertitur] convertatur *F* 10 in] et *F* 13 nutrimento et augmento] nutritivo et augmentativo *D* 19 et alia *it.* *D* 21 Set] Si *F* 25 non] ideo *F* 32 eam] causam *D*

Aristotelis, in capitulo *de vacuo*, licet aliqui non advertant eam propter malam translacionem. Et si ipse eam non poneret, tamen non habet impedimentum. Stabit igitur conclusio, quod inpossibile est motum et mutacionem fieri in vacuo, et ideo vacuum non solum non est necessarium motui locali, set destruit motum localem.

Ad primum, dicendum est quod Comentator loquitur de motu naturali et non naturali, propter medii disposicionem, unde motus elementorum, quia purus naturalis est, non posset alico modo fieri in vacuo, etsi cederet; set quia motus animalis est voluntarius, et non est naturalis eo modo quo motus elementorum; ideo, considerato hoc bene, fieret in vacuo motus processivus si vacuum cederet, et hoc solum considerat Averroys. Set quia non cedit, ideo nec processivus nec alius potest in eo fieri. Ad aliud dicendum est quod non fieret motus lapidis cujus medietas esset in vacuo, quia vacuum non est medium naturale. Set hic non videtur quod vacuum
59 b 1. inpediat quia non cedat, et quia medietas | lapidis est in vacuo jam sicut in loco, scilicet, inter partes ejus; ergo, poterit descendere, non obstantibus dimensionibus ejus, et hoc est vacuum quia jam positus est lapis in ipso vacuo, et descenderet nisi quia vacuum non est medium naturale. Set hic oritur
F. 104 a 1. major questio, et est: posito quod vacuum ce|deret, utrum fieret transmutacio in eo tempore, vel in instanti. Et videtur per autoritatem et demonstracionem Aristotelis quod fieret sola mutacio in instanti et non motus, quia vacui ad plenum non est proporcio; ergo, nec transmutacio facta in pleno habet proporcionem ad transmutacionem in vacuo. Set illa que est in pleno, est in tempore; ergo, cum omnis temporis ad tempus est aliqua proporcio, transmutacio facta in vacuo non fiet in tempore, et ita in instanti; et sic erit mutacio et non motus. Item, secundum diversitatem medii in densitate et raritate fit

1 de vacuo] *Phys.* iv. 50-86.

1 advertant] addiscerant *D* 4 et] nec *FD* 9 quia] quod *D* 11 naturalis] motus naturalis *D* 18 cedat] cedit *D* et quia] eo quod *F*: et quod *D* 21 in] cum *D* 23 posito] posita *D* 24 tempore vel in instanti] subjecto vel successive *D* 26 quia] quoniam *F* 28 in vacuo] factam i. v. *D* 29 ad] aliud *D*

motus velocior et tardior: set in vacuo nulla est diversitas rari et densi, quia nulla natura est; ergo, non erit ibi aliqua differencia motus, scilicet, nec velocitas nec tarditas; set in omni medio potest fieri motus, et ideo, si aliqua fieret transmutacio, fieret in instanti. Quod motus naturalis ibi fieri non poterit, patet, quia in vacuo nulla est natura. Item, qua racione moveretur grave in partem unam et in aliam et in omnem, et ita sursum et deorsum indifferenter. Set contra hoc videtur esse, quod | nulla virtus finita agit in instanti set in tempore, 59 b 2. et ideo, corpus cum habeat virtutem finitam, fieret ejus motus in tempore, non in instanti, in vacuo. Item, tunc in eodem instanti esset in principio spacii, et in medio, et in fine, et ita simul et semel in pluribus locis. Item, prius et posterius in spacio sunt causa prioris et posterius in translacione facta in spacio, ut Aristoteles dicit: set spacium vacuum habet prius et posterius, quia demensionatum est; ergo, de necessitate fiet in eo motus, si aliqua translacio debeat fieri in eo. Item, sicut se habet punctus ad lineam, sic instans ad tempus; ergo, permutatim, sicut se habebit punctus ad instans, sic linea ad tempus; set per transitus puncti est in instanti, ergo per transitus spacii linearis vacui est in tempore. Item, sit A instans in quo sit mobile in superiori parte vacui, et non potest esse in instanti continuo in medio, set in tempore, quia inter quelibet instancia cadit tempus medium; ergo, fiet in tempore. Nec potest hec racio inpediri, quoniam non potest fieri deorsum in A instanti, quia tunc in eo esset simul et semel in diversis locis. Item, ponatur quod nullus motus alius esset, quod dari potest, quia et celum stabit aliquando, aut possibile est stare. Si igitur non est motus, non est tempus; et datur quod fiat translacio in vacuo in instanti, ergo, instans poterit esse sine tempore; quod est impossibile: sicut nec punctus sine linea. Item, cum corpus mobile sit divisibile in partem priorem et posteriorem, que simul esse non possunt in eadem |

1 et tardior] vel t. *FD* 4 transmutacio] t. in vacuo *D* 7 omnem] omni *F* 9 quod *it. M* 10 ejus motus *om. F* 11 in instanti *om. F* 16 quia] quoniam *FD* 17 fiet] fieret *D* debeat *om. P* 19 habebit] habet *D* 20 instanti] aliquo instanti *F*: alio instanti *D* 21, 22 Item . . . quo] Item sic in A instanti in quo *D* 22 vacui *om. D* 24 fiet] fieret *F* 30 in vacuo *om. D* poterit] potest *D*

60 a 1. parte spacii, oportet quod successive ; ergo, oportet quod in tempore, et quod motus sit non mutacio. Raciones iste sunt communes ad multas questiones, et tamen sunt proprie cuilibet illarum, unde valde notande sunt et concedende sunt. Dicendum igitur quod motus corporis esset in vacuo, si cederet, et non mutacio.

Ad primum, dicendum quod duplex est consideracio vacui, scilicet, racione dimensionis sue, et racione contrarietatis ad plenum. Primo modo est proporcio pleni ad vacuum, quia utrumque est dimensionatum equaliter, secundo modo non est proporcio, et sic intendit Aristoteles, et sic arguit quod demonstracio sua et intencio sua feruntur ad hoc, quod non est motus in vacuo racione alicujus densitatis vel raritatis, nec motus naturalis qui attenditur penes hec et in hiis non est proporcio vacui ad plenum, quia in vacuo non potest esse natura densi nec rari. Et sic procedit secunda racio, quoniam velocitas et tarditas in motu naturali sunt per densitatem medii et raritatem, set motus simpliciter non sic, nec motus voluntarius, qui bene esset in vacuo, si cederet. Ad tercium potest dici quod omnino non sequitur, quia in motu celi nulla est resistencia, et tamen non est in instanti. Et iterum licet vacuum cedat, tamen ibi est dimensio spacii que faceret prius et posterius, et non cederet subito et totaliter in instanti, set paulatim et in tempore.

F. 109 a 2. *Capitulum* 5^{m}. *de necessitate vacui propter grave et leve, rarum et densum.*

Nunc ulterius considerandum est an propter alias causas necesse est vel possibile ponere vacuum, et primo propter 60 a 2. grave et leve, et rarum et densum. Et | dixerunt antiqui quod vacuum necessarium est propter leve, et plenum propter grave, estimantes quod causa levitatis fuit vacuum, et quod

5 esset] est cum fieret *F* 6 non] non talis *D* 11 quod] quia *F* 14 hec] hoc *D* 18 simpliciter] similiter *F* 19 cederet] cedent *F* 21 *alt.* est] fit *FD* 23 et non] et eciam non *F* : et esset non *D* 25 5^{m}] 4^{m} *D* 26 densum.] densum, et an aliquo modo possibile sit ponere vacuum *F* 28 est vel] sit vel *D* 29 antiqui] aut hii qui *F* 30 leve et plenum] plenum et leve *F* 31 vacuum *om. D*

causa gravitatis fuit plenum : estimantes quod si oppositum de opposito, et propositum de proposito. Et ideo, cum omne grave sit plenum, omne leve erit vacuum, et quia vacuum attrahit, est sicut calidum et leve, ventosa enim vacua trahit humorem ad se, et ignis elevat vaporem, et urinalis orificium includens candelam in pelvi habente aquam, attrahit racione vacuitatis, et sic de multis ingeniis. Unde posuerunt ignem de natura vacui ; et propter hoc, quod ignis est res subtilis, et vacuum similiter.

Set eorum posicio nunc in universali destruitur, quia in particulari destruetur in tractatu *de elementis*. Aut enim ponunt leve esse purum vacuum, aut habere aliquid de pleno. Set purum vacuum esse non potest, quia cum vacuum sit locus corporum secundum eos, esset locus loci, quia leve querit locum sursum, et sic per eandem racionem ille locus esset tercii, et sic in infinitum. Item, cum vacuum non habeat aliquam convenienciam naturalem, qua magis est sursum quam deorsum ; ergo, leve quod fit ex vacuo, aut nusquam movetur, aut in partem omnem simul et semel, quorum utrumque est inconveniens. Item, vacuum non est aliqua natura ; ergo, non est causa passionis naturalis, et ita non causabit levitatem. Eodem modo, nec erit leve compositum ex pleno et vacuo, quia nulla proporcio est vacui ad plenum | sed componencia 60 b 1. aliquid habent aliquam proporcionem. Item, si hoc, tunc nichil erit simpliciter et absolute leve nec grave, quia si leve est quod habet aliquid de levi et pleno, et grave similiter, et vacuum est causa levis, plenum causa gravis, tunc nec erit terra absolute gravis, nec ignis absolute levis, set solum in respectu, ut aqua et aer. Oportet enim quod esset pure leve.

Cum obicitur per consideracionem Aristotelis de oppositis et propositis, dicendum est quod hujusmodi argumenta non tenent, quando sub uno extremo unius contrarietatis continentur ambo extrema alterius, ut prodigalitas et avaricia sunt

4 attrahit] attractum *F*: accidencium *D* 6 pelvi] pleni *D* 12 Set] Si *F* 17 qua *om. D* est] cum *D* 21 causa] aliqua causa *D* 22 et vacuo *om. D* 29 Oportet] Oporteret *D* 32, 33 argumenta non tenent] argumentum non tenet *FD*

contraria, bonum et malum sunt contraria, et prodigalitas est mala, ergo avaricia est bona. Non sequitur; quia avaricia et prodigalitas ambe continentur sub malo. Set grave et leve sub pleno continentur. Ad aliud, dicatur quod vacuum non attrahit secundum veritatem, quia vacuum nichil est, set ut excludatur et impediatur vacuum, sive ut salvetur plenum fit attraccio per multa ingenia. Et illud de subtilitate non concludit, quoniam aliud est natura levitatis et aliud subtilitatis; quoniam hec subtilitas est raritas, que potest esse in celo sicut in levi. Et licet posuerunt vacuum esse causam utriusque, scilicet, raritatis et levitatis, tamen neutra causatur ab eo. Leve enim non causatur ab eo propter causas dictas, quarum alique similiter sunt communes ad raritatem, unde subtilitas vacui et levis est equivoca, et in nullo conveniunt, quia una est naturalis, alia est non naturalis. Similiter, juxta hoc potest
60 b 2. eorum posicio de | raro et denso cassari in universali, sicut hic exigitur.

Posuerunt ergo vacuum esse causam rari, et plenum densi; set rarum est res naturalis, ergo, habet causam naturalem et non vacuum; aut rarum est pure vacuum, et tunc pleni et rari nulla esset proporcio. Set si motus in pleno est in
F. 104 b 1. tempore, motus in raro, unde rarum, | dimensionatum est, propter ea que superius dicta sunt, erit in non tempore, et ita in spera ignis et aeris esset motus in instanti, quantum est de natura rari in eis, quod est impossibile, et contra sensum. Si rarum non est pure vacuum, set habens aliquid de pleno, tunc non potest esse, nisi tribus modis: aut enim dicetur rarum quia habet multum de vacuo, et densum quia habet parum de vacuo; aut rarum quia parum de pleno, et densum quia multum de pleno; aut quia plus est in raro de vacuo quam de pleno, et in denso e converso.

Set primo modo, si dicatur rarum, quia habet multas partes vacui, tunc si accipiatur modica pars rari, ut ignis, et maxima pars densi, ut terre, in illo denso erit plus de vacuo quam in

3 Set] Sic hic *FD* 4 dicatur *om. D* 7 illud de subtilitate] aliud subtilitatis *D* 8 quoniam] quod *D* 20 est] et *M* 21 esset] est *F* 22 rarum] rarum est non, unde *MF* 32 Set] Si *D* 33 rari *om. D* 34 terre *om. F* *pr.* in] de *D* *alt.* in *om. D*

illo parvo raro, quia in multa quantitate densi multum est de vacuo, et in parva quantitate rari erit parum de vacuo, et ideo in magna terra erit plus raritatis quam in parvo igne, quod est falsum. Si vero secundo modo, scilicet, quod rarum dicatur, quia parum habet de pleno, et densum quia multum habet de pleno, tunc cum in parva quantitate densi parum sit de denso, et in maxima quantitate rari multum de denso, sequitur quod pars parva densi, ut terre, sit rarior quam magna pars ignis, quod falsum est. Si vero rarum dicatur, quia plus est in eo de vacuo quam de pleno, densum e converso, tunc eadem proporcio vacui ad plenum erit in parva quantitate rari sicut in magna, et similiter in denso parvo et magno | erit eadem 61 a 1
proporcio pleni ad vacuum, quia rarum est ejusdem nature cum alio raro, et eadem est natura tocius et partis, et similiter in denso, et ita sequetur, quod multum de raro et rarum habebunt eandem fortitudinem in operacione et passione, sicut Aristoteles arguit sub hac forma, de levi parvo et magno, quod eque fortiter et eque velociter movebuntur sursum, quod falsum est. Set pertraccio istius particularis magis fiet in tractatu *de raro et denso*. Si obiciatur cum de denso fit rarum, ut de cera condensata fit lacior et extensa, omnes partes et tot erunt in raritate et condensitate, et eedem partes, quia eadem cera est, licet figura mutetur, igitur eundem locum et equalem possunt, quantum est de se occupare sicut prius, licet magis distent ab invicem, et ipse partes et loca sua. Set nichil advenit quod facit partes distare, ergo pori vacui inter partes cere faciunt distanciam. Et dicendum quod partes sunt tot quot prius, et eedem in substancia, non tamen habent eandem quantitatem, set diversam et majorem recipiunt per ductum earum in situs et posiciones diversas, et ideo locum occupant majorem, et non possunt habere equalem priori. Si enim rescinderentur loca particularia, que omnia adinvicem estimata constituerent equum loco priori, oporteret aut aliquid advenire quod faceret distanciam inter loca particu-

5 parum habet *om. F* 5-6 et densum . . . de denso *om. F* 7 sequitur] sequetur *F* 11 plenum] plena *D* quantitate] parte *D* 13 rarum] parum *FD* 20 cum] tamen *D* 22 et tot *om. D* tot erunt] tot cere sunt *F* 27 cere *om. F* 30 ductum] dictum *F* 32 rescinderentur] recindent decindent *DF*

laria et partes aut poros vacuos intercipi. Et considerandum
est quod cera non est rarior quam prius, eadem enim natura
61 a 2. est nunc et prius, quia non transit in aliam | naturam secundum
speciem, ut aqua in aerem, nec eciam in aliam naturam secundum
numerum, unde non est transmutacio, nisi in situ parcium,
ad quam sequitur transmutacio in quantitate. Si loquamur
de vero raro et denso, que diversa sunt in materia et specie,
sive sint equalia in quantitate, ut terra pedalis et aqua pedalis,
sive sint diverse quantitatis, ut unus pugillus terre et decem
aque. Arguo igitur, si rarum est cujus partes distanter
jacent, ut dicitur in *Predicamentis*, et densum cujus partes
propinque jacent. Set si rarum est continuum, tunc partes
ejus copulantur ad communem terminum, et sic equabitur
denso in propinquitate, quia non possunt due partes continui
magis uniri, quam in termino indivisibili continuante. Set
F. 104 b 2. propinquitas parcium densitatis | negatur in raro, ergo rarum
habet partes discontinuatas, set nichil discontinuat eas nisi
pori vacui, vel aliquid adveniens ab extra, quod dividi non
potest, ergo pori vacui sunt in raro. Set istud solvitur sic,
eciam propter accionem et passionem posuerunt vacuos poros
in corporibus, ut aliquid ab agente inmittatur et ingrediatur
in paciens. Nam posuerunt quod omne agens inmittit aliquid
in paciens, et quod ab eo exeat aliquid, vel pars vel virtus
aliqua corporalis, que intraret paciens, et alteraret eum in
profundo sui. Viderunt enim quod, quando accio agentis fit
in paciente, non propter hoc dividitur paciens, ut illud quod
61 b 1. ingrediatur | recipiatur inter latera pacientis, quoniam tunc
hoc esset recepcio locati in loco, et videmus ad sensum quod
non fit talis divisio, et experimento hoc in corporibus nostris
per accionem calidi et frigidi et alias acciones. Cum igitur
aliquid corporale exeat ab agente et fit in paciens, tunc vel
erunt duo corpora in eodem loco, si illud recipiatur in solidas

---

12 **Predicamentis**] de qualitate et quali.

---

1 Et] Et non *F* 6 Si loquamur] Set loquimur *FD* 7 que] et *F* 14 continui *om. D* 15 uniri *om. D* indivisibili] individuali *F* 17 discontinuitas] discontinuitatis *F* 21 in corporibus *om. D* 25 Viderunt] Videret *D* quando *om. D* 31 aliquid] aliquod *D*

partes pacientis, aut oportet quod in poris vacuis recipiatur. Et certe, non sunt longe ab hac sentencia illi qui fingunt formam solis multiplicare suam materiam, ut fiat ad corporale in medio, scilicet, de multiplicacione radiorum, de qua posicione prius discussum est. Nec similiter, est vulgus naturalium longe ab hoc, quoniam ponunt quod aliquid exeat ab agente, et fiat in paciens. Set hec destructa sunt prius tanquam omnino erronea, scilicet, in prima parte hujus libri in tractatu *de speciebus* propter quod dicendum est, quod non oportet ponere poros vacuos propter accionem naturalem, quoniam nichil exit ab agente, ut dictum est, nec aliquid inmittitur in ipsum paciens, et ideo nec oportet quod pori sint in eo, nec quod latera ejus dividantur, nec quod plura corpora sint simul. Set ponimus accionem naturalem per contactum substancie active ipsius agentis, cum enim tangunt se, et unum natum est agere, et aliud natum est pati, fit accio et alteracio prime partis pacientis, que tangitur ab agente, et illa cum alterata sit, et habet jam formam agentis inductam, potest alterare partem secundam, et sic ulterius. Hec est veritas |
circa accionem naturalem : per viam enim alteracionis fit et 61 b 2.
non per emissionem alicujus ab agente, nec per inmissionem alicujus in paciens. Et quia veritas accionis probata est prius, ex qua destruitur quicquid vulgus dicit, et quicquid alii fingunt de forma multiplicante suam materiam, et positus est modus per quem non oportet ponere vacuos poros, immo per quem reprobatur hec posicio; ideo, solum adiciendum est, quod si essent hujus modi pori, non propter hoc esset accio nec passio secundum posicionem eorum. Hec enim posicio destruit se ipsam, nam si propter hoc quod aliquid corporale ingrediatur paciens, ponant poros in quibus recipiatur, propter hoc quod in solidum non potest, ne essent duo corpora simul, tunc secundum quod ipsi volunt, esset accio in illis poris

10 de speciebus] p. 18.

3 ad] aliquod *D* 9 dicendum] breviter dicendum *D* 11 ut dictum est] ut prius demonstratum est *FD* 13 nec] ut *M* corpora] corporalia *D* 16 fit] sit *D* 20 circa] contra *F* 32 secundum *om.* *F* esset] solum fieret *F*: fieret *D*

vacuis et nichil solidi ipsius pacientis alteraretur, quia nichil secundum eos alteratur nisi aliquid ingrediatur in eo. Set in solidum nichil ingreditur, set in poros, et ideo corrumpetur nunquam aliquid de solida substancia pacientis, cujus contrarium videmus.

Capitulum sextum de existencia vacui secundum se.

Et quoniam prius suppositum est, quod vacuum nichil est, et ideo non potest locus esse distancia vacua inter latera continentis, prius expediendum est de hoc. Et Aristoteles hoc probat per duas raciones. Set dictum est superius quod primum argumentum ejus habet dubitacionem magnam, arguit enim, si aliquod spacium esset inter latera continentis quod esset vacuum, tunc essent loca infinita in actu in illo spacio, scilicet, quod quelibet pars locati haberet locum in 62 a 1. actu, scilicet, partem illius distancie, et ideo cum | sint infinite F. 105 a 1. partes locati, licet in quadam potencia, tum | actualia loca illis infinita respondebunt. Dicunt vero aliqui quod distancia actualis potest bene esse illius quod est in potencia, unde due partes distantes, licet sunt in potencia quadam, habent tamen actualem distanciam inter se ; et ideo, sicut totum habet locum actualem propter illam totam distanciam actualem, sic quelibet pars propter distanciam ei respondentem. Set non sequitur ex potencia actus, unde cum non sit infinitas parcium nisi in potencia, similiter non erit in eorum locis. Et hoc non est inconveniens, propter quod alii dicunt, quod in vacuo nulla est natura nec forma uniens partes ejus, et ideo, sunt abinvicem secundum se discrete et divise, propter hoc, sicut in pleno sunt partes infinite in potencia, sic in vacuo sunt partes infinite in actu ; nam plenum habet aliquam formam tocius, in qua uniuntur partes propter quam unionem non sunt actu omnino discrete nec distantes, et ideo sunt in potencia infinita non in actu : et contrarium est in vacuo, ideo, partes ejus sunt in actu infinite. Set ista racio nulla est, quoniam illi qui posue-

6 sextum *om. F*: 5^{m} *D*   se] se, in quo inquiritur an possibile est ipsum aliquo modo esse sine comparacione ejus ad motum, vel aliud propter quod ponatur *F*   16 locati *om. D*   19 sunt] sine *D*   31 distantes] distincte *F*: divise *D*

runt vacuum esse spacium aliquod sine calido frigido et carne et osse et igne et aqua, scilicet, spacium separatum ab omni passione corporis naturalis, posuerunt tamen ipsum esse quoddam totum, habens suum esse ex se et secundum suam proprietatem, et ideo, habet formam suam secundum sui debitum, licet non habeat formam naturalem, unde partes ejus secundum positores vacui uniuntur ita bene in suo toto per formam tocius sicut partes pleni; sicut nos videmus in quantitate continua habente trinam dimensionem partes ejus uniuntur in suo toto per formam tocius, sicut partes substancie. Set hii positores vacui posuerunt ipsam esse trinam dimensionem quantitativam mathematicam | separatam a passione naturali, 62 a 2. quapropter non exponitur argumentum Aristotelis veraciter nec sufficienter. Propter quod dicendum est, quod non patere potest exposicio illius demonstracionis Aristotelis nisi destruatur vacuum omnino, et inter latera continentis, et alibi; et hoc fit sic. Trina dimensio separata est quantitas: set omnis quantitas est accidens, et accidens non potest esse sine suo subjecto; quapropter inpossibile est ponere trinam dimensionem separatam, et ideo impossibile est ponere vacuum esse, cum non ponatur aliud nisi dimensio separata. Item, omnis res stans per se est substancia, ergo, vacuum esset substancia; set non incorporea, quoniam habet dimensiones corporales, ergo, erit substancia corporea, ergo corpus, quod est substancia. Set omne corpus, quod est substancia, est res naturalis vel natura, ut celum et elementum vel mixtum, et ita vacuum erit corpus naturale. Set corpus naturale non est separatum a passionibus naturalibus, et sic hoc non est vacuum, quia vacuum dicitur esse tale; ergo, ad posicionem vacui sequitur ejus destruccio, quare ponere vacuum esse est ponere ipsum non esse, et ita contradictoria simul, quod est concedendum. Dicendum igitur quod, cum vacuum ponitur esse quantitas, ponitur esse accidens, et sicut non potest habere esse sine subjecto, sic nec unitatem. Unitas enim accidentis est ab unitate subjecti, et ideo si poneretur esse, non habebit

4 quoddam] quiddam *M* 21 nisi] nisi trina *D* 23 quoniam habet] qui habeat *F*: quin haberet *D* 25 quod] non *D* 26 *pr.* vel] et *FD* 27 Set] Set si est *F* 33 et] et accidens *F* 35 poneretur] ponatur *FD*

unitatem propter hoc, quia ejus unitas est a subjecto, et ideo,
nichil unum erit in vacuo ex sua proprietate, propter quod
totum erit discretum et divisum, et ideo, ejus partes sunt
discrete, et ideo, infinite in actu. Quantitas autem in suo
subjecto existens habet unitatem radicalem a suo subjecto, et
62 b 1. partes ejus habent unitatem radicalem | ab unitate parcium
subjecti, et aliter non haberet secundum se unitatem per
formam tocius in ea, et ideo cum in quantitate separata
tollitur radicalis causa unitatis parcium vacui, scilicet, unitas
subjecti et parcium ejus in forma tocius, necesse est quod in
tali quantitate non remaneat unitas tocius, quia illam habere
non potest, nisi aliunde, scilicet, ab unitate totalitatis sui
subjecti. Nec impeditur hec exposicio per hoc quod
diceretur: postquam datur vacuo esse sine subjecto, dabitur et
unitas; et ideo, non sequitur ex racione vacui discrecio dicta
parcium et infinitas actualis. Dicendum est quod sic: nam
nos non damus eis esse vacuum secundum veritatem, set ipsi
dant, et nos utimur verbis eorum. Et quia duo dicunt falsa,
et de esse et de unitate, ad quorum utrumque sequitur con-
tradictorium ejus, debemus destruere unum et alterum, set
aliquando indigemus destruere simul utrumque, aliquando
unum, aliquando alterum. In hoc igitur casu in quo
Aristoteles arguit, non curamus destruere esse vacui set
F 105 a 2. unitatem, | quia hoc facit ad propositum ejus et nostrum
de infinitate locorum; et ideo stabit hec exposicio facta
de argumento Aristotelis. Quod vacuum non potest esse
omnino, probatum est per duas raciones superius; et tercia
est: si detur esse, quod sequetur infinitas in actu, ut accipitur
ex racione Aristotelis. Et quarta est: quod dantem oppo-
situm vacui, scilicet, ipsum non esse, contingit veraciter
salvare omnia naturalia in hoc mundo, propter que antiqui
finxerunt vacuum; immo posito vacuo, inpossibile est
naturalia salvari, ut expositum est de motu locali, et de
accione et passione, et aliis, quapropter non debet nec potest
62 b 2. poni vacuum | in hoc mundo. Set nec extra mundum,

2 nichil] vel *F* 5–6 a suo . . . radicalem *F in marg.* 11 remaneat] remanet *F* 14 vacuo] vacuum *D* 18 dicunt] dicant *F* 19 contradictorium] contradiccionem *F* 31 antiqui] antiqua *M*

quoniam illud esset perpetuum ; et ideo, poneretur locus perpetuus potens et aptus natus capere corpus. Set in perpetuis non differunt esse et posse, quapropter esset corpus extra mundum in tali vacuo collocatum, quod falsum est, sicut ait Aristoteles in 3° *Phisicorum*. Set in tractatu *celestium* habet fieri uberior sermo de vacuo extra celum, quia Aristoteles docet, primo *Celi et Mundi*, nec corpus nec vacuum esse extra celum. Quamvis autem hec sit veritas, tamen bonum est et utile et pulcrum revolvere experimenta et raciones quibus apparenter videtur poni vacuum esse possibile, quatinus solvantur, ut plena certitudo de possibilitate vacui capiatur.

Scimus igitur quod vas plenum cineribus vel calce potest recipere de aqua quantum cineris, et similiter vas habens lanam recipit incaustum quantum sine lana, quare videretur quod vacuitas esset in quibus hec recipiantur. Set dicimus quod infra partes cineris et lane intercluditur aer, qui expellitur liquore adveniente ; et humidum est male terminabile proprio termino, bene autem alieno ; propter quod humiditas aque vel incausti terminatur in minorem locum per siccitatem lane et cinerum et calcis. Et tercio, siccum et humidum sunt contraria, et propter hoc statim mutuo se corrumpunt, et sic minorem locum occupant. Set si vas per foramen inferius repleatur aqua et obstruatur ejus orificium, manifestum est quod aqua est gravis, ergo descendet inferius per foramen, et aer non potest intrare superius, quia orificium obstructum est, ergo, erit vacuum. Et | dicitur quod non, quia aqua stat ne 63 a 1. fiat vacuum. Set negacio non est causa affirmacionis : ' ne fiat vacuum ' est negacio. Item, quid facit aque violenciam? Non potest assignari. Nec natura aque est ejus causa, quia ex natura sua appetit descendere, ergo, videtur nullo modo

5 **Phisicorum**] iii. 33. 7 **Celi et Mundi**] i. 99.

1 ideo] ita *D* 4 mundum] m. in actu *D* 10 raciones] racionem *F* videtur] videbitur *D* 11 solvantur] solventur *FD* 13 vel calce *om. D* potest] potest tantum *D* 14 cineris] sine eis *FD* 18 et] et iterum *F* 20 terminatur] terminantur *F* 21 calcis *om. D* 23 per foramen] perforatum *D* 25 descendet] descendit *FD* 30 ejus] hujus *FD*

fieri. Similiter, si in aliquo vase eneo vel aureo solidissimo includatur aqua vel aliud condensibile vel congelandum, et omnino obstruatur, potest condensari, ut videmus per gelu et per calorem, ergo, minorem locum occupabit, ergo, inter latera vasis et rem jam condensatam erit vacuum. Si dicas quod non, quia occurrent latera vasis, et sequntur situm rei contente, hoc non videtur propter soliditatem vasis, quia nulla fiet ei violencia, nec ex se appetit, nec sibimet potest inferre violenciam. Item, si aliquod istorum accideret, non posset dici, nisi quod hoc fieret ne fieret vacuum. Set negacio non est causa affirmacionis, ut prius dictum est. Et dicendum est quod natura particularis aque ex se non stat sursum, set ex virtute nature universalis, que continuacionem corporum naturalium semper requirit et conservat, que continuacio dissolvetur per vacuum. Et ideo patet quid est causa efficiens, quoniam natura universalis cui obedit natura particularis; et quid est causa finalis, quoniam continuacio naturalis corporum mundi. Et hec est affirmacio ad quam sequitur negacio vacui; et ideo, non ponimus negacionem vacui esse causam affirmacionis, sed
63 a 2. e contrario. Quid vero sit causa | universalis, expositum est superius in tractatu *de causis*. Similiter dicendum est quod ex lege nature universalis contrahentur latera vasis, et sequentur situm rei condensate; ut salvetur continuacio rerum naturalium, et sic per consequens excludatur vacuum. Et planum est, quod simul sunt, quorum nichil est medium; set inter superficiem rei condensate et latera vasis nichil medium est, ergo, simul sunt: nichil enim non potest facere distanciam, nec potest poni dimensio vacua sine subjecto, ut
F. 105 b 1. prius ostensum est. | Et ideo si inter parietes solidissimos totus aer subito amoveretur, cum nichil esset medium, simul essent parietes subito. Et consimile est, quod aliquando frangitur vas, in quo condensatur aqua vel aliud, si sit

---

21 de causis] pp. 206-216.

---

4 et] vel *FD* 6 occurrent] concurrant *F*: concurrent *D* sequntur] sequentur *D* 10 fieret] fiat *F* 11 causa *om. M* 15 quid] quod *D* 18 quam] quod *F* 21 tractatu] capitulo *D* 27 non *om. D*

frangibile, ut vitrum vel fictile ; et hujus causa est continuacio corporum naturalium, ut aer ingrediatur ad continuandum, et hoc facit natura universalis, ex cujus potestate rumpitur vas artificiale, in quo non est lesio nature, ut salvetur naturalis unio corporum naturalium.

Set de tabulis plane superficiei conjunctis, videtur esse major dubitacio. Accipiantur igitur due circularis figure, et una ponatur super aliam, et elevetur per filum in centro fixum : tunc cicius erit aer in partibus juxta circumferenciam quam in centro inter tabulas, ergo, ad tempus erit vacuum. Ad hoc multi multa solebant dicere. Quidam enim dicebant quod aer sit in | instanti usque ad centrum, ut excludatur vacuum. Set 63 b 1 isti primo peccant propter hoc, quod negacio non est causa affirmacionis ; secundo, si consulimus eis, ut loquantur affirmative dicendo quod hoc erit propter continuitatem corporum naturalium, ut predictum est in aliis, dicemus quod hoc non potest esse ex natura universali vel particulari, propter raciones superius tactas, de translacione facienda in vacuo in instanti. Non enim potest spacium divisibile transiri, nisi in tempore, et corpus, quod est divisibile, habet priorem partem prius in spacio quam posteriorem ; et natura universalis est virtutis finite, ergo operatur in tempore et non in instanti ; et sic de aliis racionibus ibi positis, que necessario concludunt. Et ideo aliqui dicunt quod omnia contingencia se in aqua vel in aere habent extremitates humidas, sicut Aristoteles dicit, secundo *De Anima*, et ideo, aer est in medio tabularum et ibi comprimitur, qui rarescit et expanditur in divisione tabularum. Sed istud primo patet esse falsum per aquam, nam si tabule conjungantur in aqua, et elevetur una ab alia, aqua, qua humide sunt tabule, non sufficit ad replendum locum, set alia aqua intercurrit. Deinde videmus quod aqua illa, que adheret tabulis, est modica | valde in poris tabule consistens, nec 63 b 2.

---

26 De Anima] ii. 113.

---

7 circularis] circulares *F* 10 Ad hoc] Et hic *F* 17 potest *om. D* natura] naturali *M* 19 Non] Nam *D* transiri] per transiri *D* 27 divisione] definiccione *D corr. in marg.* 29 conjungantur] conjungentur *D* qua *om. F* 32 nec rarefit *om. F*

rarefit nec extenditur in majus, sequitur tabulam, et non se extendit extra superficiem tabule, cui adheret; ergo, similiter est de aere, et magis, quia subtilior est, et ideo subtilius et intimius adheret tabule. Item, quid est causa rarefaccionis, quia hoc non potest intelligi nisi duobus modis, uno modo quod aer multus fuit conculcatus et compressus inter tabulas, vel licet sit parvus rarefit tamen transmutacione naturali, propter continuacionem corporum naturalium. Primum dici non potest, quia in conjunccione tabularum, patuit aeri liber exitus undique, ergo, non detinebitur ibi inter tabulas et si tantus esset, quod replere posset locum inter tabulas disjunctas, tunc prohiberet earum veram conjunccionem secundum quantitatem spissitudinis sui corporis; set vera est conjunccio tabularum undique, ergo, non potest aer condensari. Nec potest dici quod rarefiet aer per naturalem operacionem, ut fiat subtilior et majoris expansionis, secundum quod tabule magis et magis disjungantur, quia natura particularis aeris non faceret hoc, cum sit contra ejus inclinacionem; nec natura universalis hoc presumere debet, cum hoc fieri non potest, nisi per destruccionem aeris, et conversionem ejus in ignem, si aer ille fuerit purus; aut si fiat vaporosus erit destruccio vaporis
64 a 1. et conversio ejus in aerem. Et ideo | fieret corrupcio alicujus corporis naturalis, et annichilacio, set magis leditur universum in destruccione alicujus corporis, quam in discontinuacione corporum; ergo, natura universalis, que est virtus regitiva universi, nunquam corumpet corpus propter hujusmodi discontinuacionem corporum, nam nunquam inducet majus malum propter minus vitandum. Item, contra utrumque modum potest obici sic: si tabula una applicaretur aque, vel superficies aeris applicaretur aque; si igitur, elevari intelligamus superfi-
F. 105 b 2. ciem | unam, nichil potest ibi poni, quia nullum corpus tercium est, maxime in contactu aque et aeris; ergo, iste contactus et replecio loci in separacione non fit per hanc viam. Item,

1 sequitur] set sequitur *FD* 2 extra] ultra *D* 4 intimius] vicinius *D* quid] quia *F* 10 et si] item si *FD* 11 tantus] tantum *D* 14 potest] potest ibi *D* 15 rarefiet] rarefiat *FD* 21 fiat] fuit *F*: fuerit *D* 22 Et ideo] Non *F* 22 fieret] fiet *F*: nec *D* 25 corporum] c. naturalium *D* regitiva] vegetativa *D* 26 discontinuacionem] continuacionem *F*: disconveniencionem *D* 33 fit] sit *F*

dantem oppositum contingit solvere. Set adhuc pulcre arguitur vacuum per conjunccionem duorum corporum planorum sine medio corporis naturalis; et sint circularia, sicut prius, ad evidenciam majorem. Pono ergo quod exeant due linee a centris eorum usque ad tercium corpus suppositum eis, et hoc equidistanter. Cum igitur sint equidistantes, non concurrunt in punctum unum in tercio corpore, ergo, ad diversa; set inter omnia puncta in eodem corpore cadit linea media et pars corporis intercepta, ergo similiter in ortu linearum a centris erit dis|tancia corporalis media. Set 64 a 2. concedebatur et ponebatur, quod ibi non fuit corpus naturale aliquod; ergo, erit corporale spacium vacuum, quod est propositum. Cujus solucio est, quod ille linee terminabuntur ad unum punctum in corpore supposito, nec sunt equidistantes, quia non distant in alico, set simul sunt sine medio. Ideo puncta originalia earum sunt simul sine medio; sed puncta duo sine medio continuo sunt sicut unus punctus, quia totum est indivisibile, et ideo possunt respondere uni puncto in tercio corpore, et propter hoc terminabuntur linee ad punctum unum in tercio corpore, et sic excludetur vacuum. Item, curialiter obicitur: ponatur quod per centra hujusmodi tabularum conjunctarum sine medio corpore naturali transeat una linea, cum igitur illa linea non secat superficies nec tabulas in puncto uno set duobus, quia corpora diversa sunt, tunc inter superficies tabularum erit linea et spacium et per consequens, superficiale et corporale: ergo, cum non sit corpus naturale, erit vacuum. Et dicitur hic multis modis falsis et contrariis, sicut alias in hoc volumine expositum est locis suis, unde dicendum quod illa virga secat duas superficies in uno puncto. Sed hic punctus unus est in | ipsa virga considerandus non in tabulis, secat 64 b 1. enim superficies tabularum in duobus punctis, quibus quia conjuncti sunt sine medio, respondet unus punctus in virga; et ideo, nulla linea media intercipitur inter duo puncta tabularum, nec spacium aliquod. Item, sunt vasa communia

2 per conjunccionem *om. D* 8 cadit] cadent *F* 14–15 sunt . . . set *om. M* 18–19 in tercio corpore et . . . punctum] in corpore extra et . . . punctum *D* 21 ponatur *om. F* 22 cum] tamen *D* 25 linea *om. F* 30 *pr.* in *om. F* 34 sunt] fiunt *F*: sint *D*

sicut illa in quibus incaustum et oleum et hujusmodi ponuntur, et eciam vasa lavatoria habencia collum et orificium strictum, et latitudinem in fundo, sicut ampule vel urinalia, et perforantur in basi multis foraminibus ad abluendum manus, in quibus aqua contenta non descendit si orificium obstruatur, set si orificium aperitur, aqua descendit per foramina. Sed si arguatur, quod aqua naturaliter debet descendere, ergo, licet orificium obstruatur, adhuc descendet cum nichil impediat, quapropter fiet vacuum: si dicatur quod non descendit ne fiat vacuum, jam patet quod hec solucio nulla est, quia negacio non est causa affirmacionis. Set dicendum est quod detinetur superius aqua ex lege nature universalis, ut fiat continuacio corporum naturalium, ad quam sequitur secundario, exclusio vacui; et ideo affirmacio, scilicet, continuacio ista est causa
64 b 2 af|firmacionis, scilicet, quietis aque in vase. Et eodem modo est de vasis curialiter factis, quibus sophisticantur ignorantes, nam sic fiunt hujusmodi vasa, quod in aliquo illorum infunduntur simul aqua et vinum, et exeunt per idem foramen simul aut divisim, nunc aqua nunc vinum, secundum quod placet effundenti.

F. 106 a 1. *Capitulum* 7m. *de loco et motu spiritualium substanciarum.*

Quoniam autem locus aliquo modo assignatur substanciis spiritualibus, et de hoc est summa difficultas similiterque de motu locali earum, ideo dicendum est hic de hiis duobus et primo queritur an substancia spiritualis, ut anima vel intelligencia fit in instanti vel in tempore per spacium corporale, quia hec questio annexa est magis hiis que dicta sunt de vacuo. Secundo, queretur de localitate substanciarum hujusmodi, et ad hoc, quod substancia spiritualis fiat in tempore si per spacium feratur, necessarie sunt raciones superius posite ad

21 Here a second hand in *F* (circ. 1320) inserts the remainder of this part.

5-6 si orificium . . . descendit *om.* *F* 6 aperitur] aperiatur *D* 7 arguatur] arguitur *D* 8 impediat] impediet *D* 17 nam] omnia *D* 21 Capitulum . . . substanciarum *om.* *F* Capitulum 6m. *D* 22 aliquo] uno *D* 23 summa] similiter una *D* 26 tempore] tempore vel in celum *F* 27 vacuo] vacuo, ideo hic in capitulo de vacuo de hoc dicendum est. *F*

ostendendum quod in vacuo non potest corpus ferri, nisi posito quod in eo posset corpus transferri. Nulla enim virtus finita agit in instanti. Quia si aliqua ageret in instanti, major possit agere in minori; ut arguit Aristoteles sexto Phisicorum et in octavo *Phisicorum* dicit quod virtus finita et infinita non possunt agere in eadem duracione; set virtus infinita agit in instanti, ergo omnis virtus finita agit in tempore.

Item, tunc esset angelus simul in celo, et in medio spacii, et in terra; et ita simul et semel in diversis locis, quod non potest esse. Et sic de aliis racionibus, que ostendebant quod trans mutacio corporis in vacuo debet esse in tempore, tum 65 a 1. racione divisibilitatis spacii, tum, quia transitus puncti est in instanti, ergo, linearis spacii transicio est in tempore. Nec inpediuntur hee due raciones propter resistenciam; quia vacuum non resistit corpori, ut probatum est, set medium plenum non resistit spiritui; et ideo, potest intrare illud, et transibit prius unam partem spacii quam aliam, propter quantitatem spacii et finitatem virtutis. Et proculdubio, si transibit spacium, transibit in tempore, propter finitatem virtutis et ceteras raciones prius dictas; unde in instanti non potest transire.

Sed obicitur in contrarium quod Aristoteles dicit, quod inpartibile non movetur, probat hoc in sexto *Phisicorum*. Et una racionum ejus est talis; nam in suo transitu pertransibit semper indivisibilia, seu puncta semper ei equalia. Cum igitur talia in minimo spacio sunt infinita, nunquam pertransiret minimum spacium; quia omne mobile signat in actu semper partes spacii sibi equales; ut mobile pedale semper transit spacium pedale, quantum est de termino ad quem vadit immediatum. Item, tunc spacium pertransitum esset ex punctis pertransitis, et ita linea ex punctis; quod

---

3 **quia si aliqua.** The text coincides from this point with Op. Tert. p. 168, l. 9. 5 Phisicorum] viii. 79. 23 Phisicorum] vi. 86, 88.

---

2 transferri] alico modo transferri *FD* 4 possit] posset *D* 8 Item] Prima *F* simul] simul et semel *F* 12 quia] racione qua *D* puncti] ponatus *D* 13 linearis] linearum *F* 15 non *om. FB* 16 ideo] non *D* 18 finitatem] puritatem *F* 24 racionum] racio *F* 26 Cum igitur] Et cum *FB*

F. 106 a 2. iterum est inpossibile. Item, dum mobile est totaliter | in termino a quo, non movetur; dum totaliter est in termino ad quem, non fit motus, quia jam motum est, et quiescit mobile; ergo non movebitur nisi partim sit in termino a quo, et partim in termino ad quem. Set inpartibile, ut angelus, non habet partem et partem, sicut nec punctus; et ideo, non movebitur.
65 a 2. Et | hee sunt demonstraciones Aristotelis, per quas ostenditur quod inpartibile non movebitur; ergo, si transit spacium, transibit in instanti, et erit mutacio et non motus.

Set hic respondetur quod aliud est de inpartibili quod non commetitur se partibus spacii divisibilibus neque indivisibilibus, sicut est angelus vel anima. Nam duo prima inconveniencia non sequuntur hic, ut dicunt; quia substancia spiritualis situm non habet, set transit in tempore propter finitatem virtutis, et non commetitur se spacio, et ideo tercia racio non habet locum. Nam cum dicit, quod omne quod movetur partim est in termino a quo, partim in termino ad quem, hoc est verum de eo quod commensurat se dimensionibus spacii; set substancia spiritualis non proporcionatur nec commensurat se dimensionibus spacii.

Set contra hanc responsionem est, quamvis substancia spiritualis non habeat situm, et punctus situm habeat et posicionem licet simplicem, non propter hoc inpedientur raciones predicte. Quia aut erit angelus in loco indivisibili aut divisibili; si indivisibili, vel presens loco tali, et determinabit sibi locum indivisibilem, ita quod ibi est dum quiescit, et non alibi; licet non commeciatur se illi indivisibili per situm, sicut indivisibile corporale, quod est punctus vel attomus; tunc eadem inconveniencia sequntur. Nam sit A indivisibile in spacio, cui presens sit angelus, et est terminus a quo fiet motus; et B sit indivisibile aliud, quod sit terminus primus immediatissimus ad quem movebitur angelus, et cui presens fiet per motum, licet ei non commensuretur per situm, set sit

3 motus] *om. F* 4 movebitur] movetur *F* 6 et partem *om. F* 10 inpartibili] motibili *D* 13 hic *om. F*: his *D* 18 se] se spacio vel *F* 19 commensurat . . . spacii] commensuracionem ad quantitatem spacii *EBD* 25 si] set in *F*: si in *B* tali] tali, vel tali *FBD* 27 commeciatur] commensuret *F* 29 sequntur] sequentur *FB* 31 aliud quod] ad quem *F* 31 et immediatissimus *om. D*

ei presens | per determinacionem loci, ut omnes ponunt. Et 65 b 1.
C sit tercium indivisibile in spacio, propinquissimum ipsi B; et D sit quartum immediatissimum ipsi C; et sic ultra. Cum igitur angelus secundum hoc non potest esse presens nisi alicui indivisibili soli, et per transmutacionem fiet ab uno in alio, et angelus nullum indivisibile omittit in suo transitu, nec aliquid de spacio potest omittere in totum qui transeat; manifestum est, igitur, quod semper pertransibit indivisibilia, sicut punctus corporalis transiret; set solum erit differencia in situ. Presens tamen erit angelus cuilibet indivisibili sicut punctus; ergo in transitu puncti acciderent duo inconveniencia, quod minimum spacium non transiret, quia infinita sunt puncta | in F. 106 b 1.
quolibet, et quod quantitas fit ex punctis; sic erit hic. Et tercia racio non potest impediri; quia dum est presens ipsi A, quiescit; et dum est totaliter presens ipsi B, quiescit; et non potest esse secundum partem unam presens A, et secundum aliam presens ipsi B, quia indivisibilis est; et semper locum indivisibilem optinet. Ergo nunquam movebitur.

Set proculdubio, ille raciones non solum tollunt motum set mutacionem, si angelus habeat locum indivisibilem; cum secundum veritatem linea non est ex punctis, set est spacium quantum et divisibile inter A et B, tunc cum sit angelus ad presens in A, et non sit B continuus ei, et tamen est propinquissimus qui potest signari, tunc angelus quiescit in A, et non |
poterit moveri ulterius; quia primus terminus ad quem veniret 65 b 2.
esset B, eo quod semper est presens indivisibili, et ideo nunquam pertransiret spacium quod est inter A et B, neque motu neque mutacione. Et ideo raciones Aristotelis due prime possunt formari equaliter contra mutacionem, sicut contra motum, si angelus sit presens loco indivisibili. Nam sive per motum, sive per mutacionem, transeat illa puncta, et totum

4 potest esse] esset *F* 7 in totum qui] continuum quin totam *F*: quin totum *D* 9 corporalis] corporis *F* solum] sola *F* 11 ergo] ergo sicut *FB* quod] quia *F* 12 minimum] manifestum *M* 13 quolibet] quolibet ‸ spacio *F* 15 quiescit. *Haec verba add. M* et non potest esse secundum partem 18 indivisibilem *om. D* 23 cum *om. D* 25 signari] fieri *D* quiescit] quiescet *DB* 26 poterit moveri] movebitur *D* 29 Et *om. F*

spacium pertransit, tunc totum spacium erit ex illis punctis ; et cum sint infinita in minima parte, nunquam poterit pertransire spacium minimum, nec minimam ejus partem. Et ideo raciones tres nunc tacte ostendunt, quod nec movebitur nec mutabitur, si angelus habeat locum indivisibilem.

Et illa racio ultima Aristotelis, que dicit quod omne quod movetur partim est in termino a quo, partim in termino ad quem, ostendit specialiter quod non movebitur. Raciones vero quatuor prime ostendunt quod nullo modo mutabitur ; et ista non videntur posse impediri si habeat locum indivisibilem ; sed si habeat locum divisibilem, tunc proculdubio poterit moveri, et nulla racionum istarum prohibet. Nam si sit in A loco divisibili, tunc potest B locum divisibilem aggredi, sicut vult, et quando vult ; et tunc cum pertransit B locum divisibilem, et C, et D, et alia loca divisibilia equalia ipsi A spacium pertransitum erit semper ex divisibilibus par-
66 a 1. tibus compositum ; et poterit pertransire | minimum spacium et maximum, sicut vult. Et sic existens in A loco divisibili, qui est terminus a quo, potest relinquere illum locum secundum partem, et occupare de loco B partem, ut hee due partes equentur toti A. Relinquitur igitur quod partim poterit esse in termino a quo, et partim in termino ad quem, et ita poterit moveri ; quia demonstracio Aristotelis non requirit, nisi quod mobile possit quoquo modo occupare partes terminorum duorum, sive hoc fiat per partibilitatem sui ipsius ut corpus, sive per partibilitatem terminorum occupatorum a mobili, si non sit corpus. Set mutacio nullo modo fiet, si habeat angelus
F. 106 b 2. locum | divisibilem, propter raciones superius assignatas de finitate virtutis et suis comitibus.

Capitulum octavum de loco substanciarum spiritualium.

Quoniam autem hec questio de transmutacione substanciarum spiritualium fundatur super existenciam earum in loco, ut patet ex jam dictis ; quia si habent locum indivisibilem nec

1 pertransit] pertransibit *F* 2 poterit] potest *F* 3 Et *om.* *F* 4 movebitur] movetur *F* 7 est] erit *D* 8 movebitur] movetur *F* 9 prime] predicte prime *F* 13 A loco] alico *D* 21 equentur] sequentur *FB* 23 demonstracio] de modo *M* 24 possit *om.* *F* 26 si non] licet non *FB* 30 Capitulum . . . spiritualium *om.* *F* octavum] septimum *D*

movebuntur nec mutabuntur localiter, et si divisibilem non mutabuntur sed movebuntur ; ideo oportet hic considerare de loco earum, quod non habet aliquid difficilius se in tota speculacione sapiencie. Tamen habet duo equalia ei in difficultate, de quorum altero dicetur post hec, quia annexum est istis. Set in hoc loco volo procedere secundum vias inquisicionis et recitacionis, magis quam de|terminacionis et diffinicionis alicujus 66 a 2.
sentencie, et sine prejudicio melioris sentencie referam opinionem alicorum theologorum famosam, cui eciam sapientissimi viri concordabant quos vidimus, licet viam universe carnis ingressi sunt.

Quod autem substancia spiritualis nullam racionem habeat ad locum corporalem, neque divisibilem neque indivisibilem, persuadetur sic. Locus corporalis, qualitercunque intelligatur, habet necessario situm de suo intellectu ; quia eciam punctus situm habet, et linea, et superficies, et corpus. Set substancia spiritualis nullum situm potest habere, ergo nullam racionem habebit loci corporalis.

Item, substancia spiritualis neque habet divisibilitatem quantitatis nec puncti, quia sua natura est indivisibilis ; nec est quantum, neque terminus quanti. Et ita sicut divisibilitas quantitatis extranea est, sic indivisibilitas termini quantitatis, qui est punctus. Set que non sunt ejusdem generis non habent adinvicem comparacionem nec proporcionem ; nec est proporcio albedinis ad lineam, nec ad substanciam, que sunt diversorum generum predicamentalium a genere albedinis ; nec ad musicam, nec ad dulcedinem, que sunt in diversis generibus subalternis. Quapropter natura indivisibilis spiritualis nullam comparacionem nec proporcionem habebit ad indivisibile vel divisibile in quanto corporali.

Item, hoc videmus | per locum a majori : nam quedam res 66 b 1.
sunt corporales, quia proprietates corporum sunt, et tamen non habent aliquam comparacionem ad locum corporalem de sui natura, ut unitas et numerus. Non enim convenit

1 non mutabuntur sed] mutabuntur sed non *F* 2 mutabuntur] mutabile *D* 3 habet] habent *F* 10 viri] magistri *F* : *om.* *M* 11 sunt] sint *F* 19 divisibilitatem] indivisibilitatem *MD* 20 est *om.* *M* 21 ita] ideo *F* 22 sic] ita *M* 26 predicamentalium] predicamentorum *F*

dicere quod de sui natura alicubi sunt; quia non habent situm nec posicionem. Unitas enim non est hic nec ibi; neque locum divisibilem neque indivisibilem occupat; nec presens est alicui loco naturaliter, et de se, set per accidens, racione corporis cujus est unitas. Ergo manifestum est quod longe minus substancia spiritualis, que a corpore non dependet aliquo modo, habebit respectum vel comparacionem ad locum corporalem. Item, corpus non habet aliquam proporcionem | F. 107 a 1. nec comparacionem ad locum spiritualem; ergo nec spiritus ad locum corporalem.

Item, omnis res, que locum habet, aut habet locum naturalem aut accidentalem; set res que habet locum accidentalem, ut lapis, qui est elevatus sursum, est ibi per violenciam, et habet necessariam inclinacionem ad locum naturalem. Et ideo omne quod habet locum accidentalem in actu, aptum natum est habere locum naturalem, in quo salvatur, et extra quam est per violenciam. Set in substanciis spiritualibus non est aliqua violencia; ergo non possunt habere locum accidentalem. Neque in eis necessitas est conservacionis, quia incorruptibiles sunt; ergo nullo modo locum sibi determinant naturalem, et ita nullo modo habebunt locum.

Si dicatur quod substancia spiritualis non indiget loco salvante set continente, quia est pars universitatis rerum, et extra celum esse non posset nec debet, et ideo limitatur ejus 66 b 2. natura ut | sit infra celum contenta, contra hoc est multiplex racio. Nam celum ultimum locum non habet, et tamen est pars universi; nec aliquod celum indiget loco continente; quia si celum ultimum non esset de partibus universi celum penultimum locum non haberet, nec continens, nec salvans; et sic nec aliquo celo. Unde quod non indiget salvante non indiget continente, et ideo celi non indigent aliquo loco continente; quare longe magis substancia spiritualis non indigebit loco continente. Item, natura elementaris quia indiget salvante ideo indiget continente. Unde celum per suam

1 alicubi] alicui *F* 2 nec posicionem. Unitas] nec unitas *F* 7 respectum] racionem *MD* 10 corporalem] c. per locum a commutata proporcio *F* 13 est elevatus] elevatur *FBD* 17 quam] quem *BD* 19 quia] quoniam *D* 23 quia] que *M* 25 contra hoc est] set est contra hoc *M* 30 aliquo] de aliquo *FB*: in alico *D* 34 ideo] idio *M*

virtutem salvat elementa ; et quodlibet elementum superius salvat inferius ; et ideo oportet quod elementa habeant undique continens. Quare cum substancia spiritualis non indiget salvante, non indigebit loco continente. Item, universitas rerum non requirit continenciam unius per aliud. Nam si res create essent ita ut nulla aliam circumdaret, adhuc esset universitas rerum et tamen nulla continencia. Ergo pars universi, in quantum hujusmodi, nisi aliud reformet pactum, non requirit continens.

Item, si consideremus radicem unde accidit continencia in hoc mundo, videbimus quod ad hoc, quod res sit pars universi, non requiritur quod contineatur ab alico. Nam quia elementa indigent salvante undique, ideo indigent continente undique ; et ideo elementum est spericum ; et per consequens corpus celeste est spericum ; et ideo contentivum elementi. Set si elementa ex nulla parte indigerent salvante, aut non undique, non esset necesse quod elementa essent sperice figure, nec per consequens celum ; et ideo continencia non requiretur necessario ; et tamen essent partes universi. Item, in quantum | mundus debet | moveri propter generacionem et corrupcionem, F. 107 a 2. 67 a 1. oportet quod sit sperice figure ; quia non posset ultimum corpus moveri, nisi in figura tali, sicut probavi in *Opere Majori*. Sed licet celum non moveretur, nec fieret generacio et corrupcio, sicut erit post resurreccionem—quia tunc erunt omnia incorruptibilia, et adhuc erunt partes universi—ergo figura ista sperica, que facit continenciam in hoc mundo, non potest convincere, quod idem sit esse pars universi, et necessario contentum, secundum quod requirit continens et locum continentem. Quapropter concludi videtur quod spiritualis substancia nullum locum, nec divisibilem nec indivisibilem, corporalem requirit, nec debeat habere, propter continenciam, sicut neque propter salutem.

---

22 Opere Majori] vol. i, p. 153.

---

4 loco continente *om. D* 5 unius per aliud *om. D* 6 universitas] unitas *D* 8 pactum *om. D* 13 ideo . . . undique *om. D* 15 elementi. *Haec verba add. F* et per consequens corpus spericum est celeste, ideo contentivum elementi 18 requiretur] requireretur *BD* 21 sperice] spericitas *FB* 25 et *om. MD* 29 videtur] v. necessario *BD* 30 corporalem *om. D*

⟨*de loco angelorum.*⟩

Deinde in particulari argui potest ad utrumque, et primo quod locum indivisibilem non optinebit nec requiret. Nam tunc sit ille locus A punctus in celo ; sequetur igitur per superius dicta quod non transibit ipsum A in eternum, neque per motum neque per mutacionem ; ergo non operabitur nisi apud ipsum A. Ergo angeli cum fuerint omnes in celo creati, et primo existentes ibi, non possunt aliquid operari in hoc mundo inferiori per presenciam sue substancie, nec ad homines pertingere neque potentes eis adesse, quod est plane falsum ; quia scriptura dicit contrarium, et multiplex historia, et experiencia ; et est contra fidem et contra veritatem. Si dicatur quod existens
67 a 2. in A puncto in celo potest hic inter | homines operari propter potestatem magnam virtutis, sine mutacione locali ;—contra, potestas non excedit essenciam, quia aut essencia nobilior est potencia, aut essencia equatur saltem potencie ; sicut dicitur in libro *de Causis*. Ergo ubi sua essencia non est, non potest operari, nisi loquamur de accione per multiplicacionem virtutis. Set de hac non loquitur aliquis hic, nec posset hoc stare, sicut alibi probatum est.

Item, divina potencia non operatur nisi ubi est presens sua essencia ; quia sicut potencia est ubique, sic sua essencia ; et ideo multo magis angelica potencia non operabitur, nisi ubi sua essencia presens est. Item, secundum fidem ecclesie et scripture, et dicta sanctorum, et secundum historias certas, angeli non solum facti sunt presentes hominibus secundum opera, sed secundum suam essenciam, et substanciam, et naturam. Set hoc esse non potest si angelus determinat sibi locum punctalem, ut probatum est. Item, anima racionalis est presens corpori humano viventi ; et est presens non solum secundum operacionem set secundum substanciam, ut patet, et

1 All MSS. here have a new initial but no chapter heading.

4 sequetur] sequitur *FB* 10 scriptura] sequitur a *D* 16 essencia equatur saltem potencia] ei coequatur *F* equatur] sequatur *D* 19 posset] possit *F* 25 dicta sanctorum] sanctos *F* certas] sanctas *M* 28 determinat] determinaret *F*

fit in celo per presenciam sue substancie que sancta est, aut in inferno que dampnatur, aut in purgatorio que spem habet salutis. Ergo substancia spiritualis non erit solum et semper presens uni loco punctali, secundum suam essenciam, sicut nec | F. 107 b 1. secundum suam potenciam solam operandi. Item, si angelus esset artatus ad punctum, et esset substancia punctalis | 67 b 1. impossibile est quod esset dignitatis illius que predicatur de eo; nam tunc et essencia esset punctalis et potencia, et ita esset vilissima substanciarum, et vilior omnibus aliis, que ad puncti miseriam non artantur. Nec expedit dici quod licet sint artati ad punctum mole, non tamen virtute; quia virtus et potestas idem sunt, et moles inportat essenciam; set potestas non excedit essenciam, ergo nec virtus; et ideo hec pars concedenda est.

Quod si obicitur quod angelus est indivisibilis, ergo et suus locus; dicendum est quod indivisibilitas angeli et loci sunt equivoca et alterius generis; quia angelus est ita indivisibilis quod nec est quantum nec terminus quanti; set punctus localis est terminus quanti, ideo non correspondent sibi invicem. Si eciam dicatur, quod sic se habet divisibile locatum ad locum divisibilem, sicut indivisibile ad indivisibilem, ergo angelus occupabit locum indivisibilem; dicendum est quod prima proposicio vera est de indivisibili locato, quod est ejusdem generis cum divisibili, ut est punctus corporalis respectu corporis; set non de alio indivisibili quod est spirituale; quod non est corporis nec quantitatis. Set tota difficultas est respectu loci divisibilis; et probatur quod angelus non potest sibi determinare locum divisibilem, nec magnum nec parvum, ad quem limitetur per presenciam suam. Nam plus convenit ei locus indivisibilis quam divisibilis, quia substancia est indivisibilis; ergo si locus indivisibilis ei non congruit, nec multo magis locus divisibilis.

Item, non convenit nos assignare | 67 b 2. uni angelo quantum debet occupare, nec potest per naturam loci et locati assignari; scilicet ut sit unus pes, vel duo, vel quantum locus hominis vel

1 sancta] salva *F* 7 que predicatur] quod patet *F* 12–13 set . . . essenciam *om.* *F* 25 alio] alico *F* 29 presenciam] permanenciam *F*: substanciam *D* 31 congruit] convenit *FD* 32 quantum] quem locum *D*

stelle; quoniam cum sit res spiritualis non habet majorem convenienciam ad locum unius quantitatis quam alterius, dummodo sit quantitas finita; ideo indifferenter se habebit ad omnem quantitatem loci, seu parvam seu magnam; ergo ad nullum locum certe quantitatis finite potest artari. Si dicatur quod sic, quia sua potestas limitatur, et ideo oportet quod locum sibi limitatum occupet: contra; aut hec limitacio est finicio sue potestatis, et sic patet quod non habebit locum infinitum ex sua potestate; et hoc est verum si hoc non impediat argumentum. Aut si limitacio potestatis dicat locum certe quantitatis, qua minorem nec majorem occupabit; hoc reprobatur sic, quia sua potestas est spiritualis, sicut sua essencia, et non repugnant sibi nec disconveniunt; et ideo si sua essencia quia spiritualis est non habet familiaritatem magis ad locum unius quantitatis quam alterius, ergo nec sua potestas. Item, si locum divisibilem necessario occupabit et omnes ejus partes, hoc non facit propter sui divisionem, nec quantitatem, nec extensionem, ut patet; ergo faciet hoc quia potest esse in pluribus particularibus locis, ex nobilitate sue substancie, et nature, ac potestatis, et virtutis; que omnia idem sunt.

68 a 1. Sed Aristoteles dicit in capitulo *de* | *Vacuo* quod si aliquid potest esse in duobus locis, potest esse in tribus, et in quatuor, |
F. 107 b 2. et in infinitis: ergo si angelus potest loca particularia alicujus loci divisibilis occupare, propter sue potencie nobilitatem, poterit iterum majoris loci in duplo partes occupare, et in triplo, et in quadruplo, et sic de partibus loci infinitis; set tunc esset potencie infinite; ergo relinquitur quod plura loca, vel partes plures ejusdem loci, non potest occupare.

Probaciones has non est facile dissolvere, quamvis multe cavillaciones possent dici, sed expertus in consideracione quantitatis, et rerum non habencium comparacionem ad quantitatem, potest de facili cavillaciones eas dissolvere. Set difficilia argumenta sunt in contrarium, propter ymaginaciones corporalium,

22 de Vacuo] *Phys.* iv. 76, 77.

6 limitatur] finitatur *F* 7 limitatum] l. et certum *FBD* 8 habebit] habet *F* 10 impediat] impedit *FBD* 19 particularibus] partibus *FD* 34 corporalium] corporum *F*

quibus absorti sumus, quia omnis intellectus noster est cum continuo, ut Aristoteles dicit, libro *de Memoria et Reminiscencia.* Et ideo primo intuitu non transcendit noster intellectus ultra continuum, quod est quantitas scilicet corporalis. Propter hoc de spiritualibus format sibi ut in pluribus ymaginaciones corporales, aut similes eis; aut si has non faciat aliquando, tunc deficit de comprehensione veritatum circa spiritualia, et nichil contemplatur; et ideo in hiis multa sunt vulgata secundum modum loquendi in corporibus, cum tamen | aliter 68 a 2.
intelligenda sunt, et non solum de angelis, set Deo. Nam dicimus quod Deus descendit de celo; et secundum modum vulgatum apud nos, quod descendit de alto, relinquit illum locum et acquirit novum locum, quem prius non habuit. Set hec sunt absurda Deo. Et cum dicitur: 'Misit Deus Filium suum in terris,' non est intelligendum sicut homo mittit filium suum a se ad locum distantem, in quo non est mittens, et quem prius non habuit missus. Hec enim in corporalibus locum habent; et sic de infinitis attributis aliis Deo, secundum sermones vulgatos de corporalibus; que aliter intelligenda sunt.

Similiter vero est de angelis, quod multa loquimur de eis secundum similitudines loquendi in corporalibus; quia talis modus loquendi est proprius intellectui nostro, qui corporalia non transcendit, primo aspectu et principali mentis intuitu; licet ex consequenti per corporalia, que sunt effectus et privaciones spiritualium, devenimus via arguendi in aliquales cogniciones spiritualium; et precipue quantum ad questionem an sint et quid sint. Quia scimus quod Deus est, propter creacionem et gubernacionem mundi; et scimus quod est unus, quia unus est mundus. Et per motus celorum, qui non sunt naturales, nec violenti, sed voluntarii, scimus quod angelica natura est que movet celos; et quia sunt sexaginta motus secundum Aristotelem, in undecimo *Methaphisice*, scimus quod

2 de Memoria et Reminiscencia] c. 1. 32 Methaphisice] see f. 117, b. 2, ed. 1496.

2 continuo] c. et tempore *F* 3 transcendit] procedit *F* 6 *alt.* aut] ac *F* 9 corporibus] corporalibus *F* 19 corporalibus] corporibus *F* 25 arguendi] argumentandi *F* aliquales cogniciones] substanciales cogitaciones *F* 27 quid] quot *FB* 30 voluntarii] violentarii *D*

68 b 1. angeli, motores orbium celestium, sunt sexaginta, | preter
F. 108 a 1. milia milium et decies cen|tena milia, et innumerabiles nobis, quos scimus esse per fidem ecclesie, et scripture, et sanctorum.

Si igitur obicitur quod, cum angeli sint in gloria celesti, erunt infra celum, et ita vel totum celum, vel partem, quilibet eorum sibi determinabit, et ita locum divisibilem vel indivisibilem; dixerunt viri famosi quod hec forma arguendi non valet; quia Deus est in celo, et in hoc mundo, et tamen nullum locum sibi determinat, nec divisibilem, nec indivisibilem. Set tunc si dicatur quod angelus erit similis Deo in hac proprietate, et ita cum Deus propter hoc, quod in se est, non dicitur esse in loco; similiter nec angelus; quod est nepharium, quia tunc esset Deus: dicunt quod Deus est natura spiritualis per privacionem corporalis nature, et in hoc similis est ei angelus.

Item, quia est ymago Dei, non solum est similis per privacionem corporalis nature, set per ymitacionem nature divine, licet non sit similis per participacionem alicujus communis Deo et ei. Deus igitur quia est natura spiritualis, et quia in se est, non determinat sibi locum nec magnum nec parvum; et ita ex duplici causa. Set angelus ex una illarum, que est spiritualis natura, et non ex alia, scilicet, quod habeat esse in se, quia hoc conceditur soli Deo. De proprietate tamen nature spiritualis est, ut non habeat proporcionem aliquam ad locum corporalem; quia nulla est proporcio spiritus ad corpus, nec ad aliquid corporis.

Si vero obicitur quod, si non habeat locum divisibilem,
68 b 2. neque indivisibilem | in celo, ergo neque mutabitur et ita non possunt angeli fieri presentes nobis, nec demones, nec anime nostre unquam separarentur a corporibus, et fierent in celo et purgatorio, que sunt falsa et inpossibilia: consequencia patet ex supradictis; quia ostensum est quod si non habet locum divisibilem non poterit moveri nec mutari; et si non habet comparacionem aliquo modo ad locum non potest habere comparacionem ad motum quia motus secundum

27 obicitur] obiciatur *D* habeat] habet *D* 28 mutabitur] m. neque movetur *FB* 29 possunt] possent *D* 30 unquam separarentur] possunt separari *F* fierent] fient *D* 34 potest] poterit *D* 35 quia] secundum locum quia *BD* quia motus *om.* *F*

locum non potest fieri nisi considerata racione loci ; et ita erunt omnino immobiles secundum locum. Ex quo videntur sequi inconveniencia dicta. Et hoc philosophia clamat tota, quod substancia spiritualis est immobilis secundum locum, ut habetur in libro *de Causis*, et tamen operatur in locis diversis. Et hec est quorundam theologorum posicio famosa Parisius, volencium quod operetur in celo et in terra, licet non movetur secundum locum, nec mutetur. Ponitur igitur, quod nulla distancia corporalis impedit operacionem angeli, nec respectu ejus est aliqua distancia hujusmodi ; nam distancia corporalis ad corpora refertur, set non ad spiritus. Et ideo si ymaginemur angelum in celo, non propter hoc distat a terra distancia corporali, que respectu ejus nulla est, set respectu corporis, ut stelle in celo existentis ; et ideo angelus presens celo potest operari in terra, et e converso ; et non est nisi ubi operatur, sicut dicit posicio theologorum predictorum, nec respondet ei alicubi esse nisi per operacionem, id est, quod operacio ejus sit alicubi in celo vel in terra | set ejus substancia nusquam 69 a 1. est localiter per determinacionem | alicujus loci ; quia situm F. 108 a 2. non habet. Et ideo cum angelus duxit et reduxit Tobiam, operacio ejus et corpus assumptum mutabant locum, et fiebant in diversis locis ; set substancia angelica remansit immobilis presens celo, non absens a terra, nec tamen locum aliter accipiens, nec determinans in celo nec in terra. Unde sicut non est distancia corporalis inter duo tempora, scilicet, Pascha et Pentecosten, et tamen tempus est passio corporalis, quia est mensura motus corporis, sic est hic, et longe magis, ut dicunt isti, quia spiritus angelicus nichil est corporis.

Set tunc fortis objeccio oritur quia tunc erit ubique sicut Deus, et ita erit potencie infinite. Si enim est immobilis secundum locum, et non determinat sibi locum in celo nec in terra, cum presens est celo non abest a terra, ergo erit in celo

5 de Causis] c. vi.

1 potest] poterit *F* nisi] nisi ex *F* 6 Parisius *om. D* 7 volencium] volentes *FB* : violencium *D* 16 nec respondet ei] id est, non debet dici *FB* 17–18 esse . . . alicubi *om. F* 20 habet] habent 21 mutabant] mutabunt *D* 30 Deus] diceret *F*

et in terra simul et semel; et ita ubique, sicut Deus; et erit potencie infinite, quia posse esse ubique est potencie infinite. Et dixerunt ad hoc, quod Deus ex causa duplici non abest alicui loco, tum quia substancia spiritualis est, et respectu spiritus non attenditur distancia corporalis; tum quia est potencie infinite continentis omnia et singula per presenciam Majestatis. Nam aliter esset vacuitas in creatura et defectus, quibus tenderet in non esse. Et racione istius proprietatis divine est recte ubique, et quia ubique est ex hac racione, ideo 69 a 2. non abest alicui loco. Quoniam eciam Deus est | natura spiritualis, non recipit distanciam corporalem, et ideo presens celo non abest terre. Angelus autem non habet racionem majestatis nec potencie infinite, et ideo ex hac proprietate non ubique est, quia cum est presens celo non abest terre; sed racione spiritualitatis, qua nullam distanciam recipit corporalem, quia nullum situm habet, nec situatur in celo ut stella, nec in terra ut homo, ideo habet quod presens celo non abest terre, nec distat. Et ideo secundum hanc viam non debet adhuc proprie et primo et principaliter dici quod sit ubique per affirmacionem, et hoc precipue ut dissimilitudo ejus ad majestatem Dei notetur. Set tamen per negacionem potest dici, nec quod abest celo nec terre, propter hoc quod nulla distancia corporalis ei conceditur; nec habet notam respectu ejus, quia non est proporcio spiritualis ad aliquod corporale.

Quatenus igitur non solum vitemus errorem, set sermones similes erroribus, precipue propter reverenciam divine majestatis, non dicemus quod angelus est simul et semel ubique; quia hoc appropriatur Deo tam in re quam in sermone; nec oportet quod dicamus quod angelus est simul presens celo et terre, set per negacionem, quod non abest nec distat a celo nec a terra, F. 108 b 1. et cum est presens celo | non distat a terra, nec abest ab ea; et, e converso, cum consideretur presens terre, nec abest nec distat a celo; ut semper aliqua negacio exprimatur, quia nullam habet racionem distancie corporalis, cum sit spiritus.

69 b 1. Si autem iterum obicitur quod adhuc | sequatur ex hac

6 continentis] convenientis *D* 8 tenderet] tendent *F* 9 et quia ubique est *om. F* 15 recipit] respicit nec recipit *F* 20 precipue] precise *F* 24 ejus] hujus *F* 29 dicamus] dicemus *D*

racione angelum esse potencie infinite, quia si distancia esset infinita inter celum et terram et mundus esset infinitus, angelus presens celo non distaret a terra, quia, ut dictum est, nulla distancia localis ad angelum refertur. Set cum sic esse presens celo et non distare a terra, posito spacio finito, est per potenciam finitam angelicam, ergo posito spacio infinito erit ex potencia infinita, quod dum sit presens celo, non abest a terra. Et dicendum est, non sequitur de spacio infinito propter finitatem creature, racio tamen spiritualitatis non repugnat, et ideo saltem in spacio infinito non reperitur inconveniens. Et per hoc patet quomodo anima racionalis est ubique in corpore, et quomodo sensitiva non, nec vegetativa.

---

4 **refertur.** The coincidence with the Op. Tert. (p. 184, l. 26) ends.

---

7 abest] distat *D*

F. 105 b 2. *Incipit quarta pars communium naturalis philosophie que est de produccione rerum in generali.*

D. 63 a. Nunc tempus est ut fiat descensus ad species motus, et ad ea que sunt annexa eis. Sic enim Aristoteles facit, quoniam post motum in universali et locum et vacuum et tempus, descendit in particulari ad species motus et ad ea que sequntur eas. In hac igitur parte hujus primi libri naturalis voluminis, incipio a generacione, que est motus principalis in naturalibus. Set multa dubitabilia sunt circa eam. Est autem generacio exitus materie de potencia ad actum, sive exitus generabilis de non ente ad ens, hoc est, de ente in potencia ad esse actuale. Et patet ex predictis quod essencia
69 b 2. incompleta | et in potencia vadit per generacionem ad com-
F. 110 a 1. plementum et actum. | Et nichil aliud est exitus de potencia materie, nisi quod sic promoveatur in terminum generacionis, unde illud quod fuit in potencia postea fit in actu, sicut Aristoteles determinat in fine octavi *Methaphisice*. Set an

18 Methaphisice] viii. 15.

1–3 Pars quarta hujus primi libri in qua fit desensus ad species motus et ad ea que consecuntur eas *F*: *om. D* 4 Another form is given on f. 29 b 1 of *M* 'Hiis habitis de parte materie naturalis secundum se, consequenter considerandum est quomodo extrahatur materia de potencia ad actum. Et patet ex predictis . . . et actum'. 6 et locum] ad locum *F* 7 sequntur] consequntur *D* 12 generabilis] generalis *F* 14 complementum] complementum in terminum generacionis *D*

subito an successive sic promoveatur dubitacio est, quia ponitur ab omnibus quod forma substancialis inducitur tota in instanti. Primo tamen oportet excludere alteracionem quamdam que hic fingitur ante ultimum exitum termini generacionis in esse, ut stemus solum in ipsa veritate generacionis. Cum vero natura substancialis incompleta promovetur ut compleatur, decurrit hec transmutacio ejus a gradu incompleto ad gradum completum. Set isti duo gradus extremi sunt ejusdem generis, scilicet, quia sunt substanciales et de rei substancia, ergo si qui sunt medii gradus, erunt similiter substanciales, quia medium est ejusdem generis cum extremis, ut docetur decimo *Methaphisice*. Ergo, nullum accidens cadit in medio inter hec extrema. Set alteracio non est nisi inter accidencia, ergo, nulla est ibi alteracio intercepta. Item, si disposiciones accidentales adderentur super primum gradum essencie materialis substancialem promovendum continue in ultimum gradum substancialem, et res generata componitur ex primo gradu et ultimo, quero de istis mediis gradibus accidentalibus, aut cedunt in nichil quod est inconveniens, aut componetur generatum ex eis cum primo gradu et ultimo, et ita fieret substancia ex substancia et accidente. Item loquamur de generacione alicujus speciei ex materia communi, ut de generacione ignis, et sit illa materia communis in aqua, et fiat ignis ex aqua per corrupcionem aque et | educcionem ignis de potencia materie. 70 a 1.
Si igitur gradus inter potenciam materie et exitum ultimum forme substancialis in esse sit accidens, ut caliditas, et accidens non renovatur nisi per renovacionem sui subjecti, quia proprium subjectum cujuslibet accidentis precedit natura ipsum accidens, ergo prius natura inducetur ibi subjectum proprium caliditatis. Set hoc non potest esse nisi substancia ignis; quare substancia ignis precedet natura saltem calidi-

---

12 Methaphisice] x. 22, 24.

---

2 ab omnibus *om. FD* 6 promovetur] promoveatur *F* 9 scilicet] set *D* quia *om. F* 10 rei *om. F* 12 Ergo] Ergo cum *F* 15 disposiciones] deposiciones *D* 16 substancialem] substanciale *F* 21 cum] tamen *D* 24 et fiat] ut fiat *D*

tatem et omne accidens ignis; et ideo generacio precedet alteracionem per naturam, si ibi esset alteracio. Item, cum alteracio est a subjecto in subjectum actu existens in esse specifico, ut Aristoteles determinat, non erit hic alteracio, cum non sit subjectum manens in actu, set ens in potencia D. 63 b. pro subjecto. Subjectum enim vocatur hic terminus | affirmatus, ut album, nigrum, set terminus generacionis a quo non est ens, et ideo non est a subjecto in subjectum, set alteracio est a subjecto in subjectum ut ab albo in nigrum, a calido in frigidum. Et propter hoc dicendum est quod nulla est hic alteracio, quia hic non generatur accidens nisi per generacionem subjecti sui subjecto communi existente ente in potencia et non in actu, quod est materia naturalis. Et ideo est ibi generacio substancie que vocatur generacio simplex vel simpliciter, et generacio accidentis que vocatur generacio secundum quid. Unde omnes disposiciones inter potenciam materie et ultimum actum sunt gradus substanciales et nulla accidentalis. Impossibile enim est hoc sicut probatum est.

Capitulum 2^m^. *de intencione et remissione forme substancialis.*

Sed tunc gravior occurrit dubitacio. Si enim hec sunt 70 a 2. vera, tunc substancia suscipit magis et minus in | generacione cum extrahitur de potencia ad actum, et suscipiet intencionem et remissionem, et hoc iterum probatur per Aristotelem in 7° *Phisicorum*, ubi dicit quod majus et minus sunt in quantitate, magis et minus in qualitate. In substancia vero sunt differencie intencionis et remissionis, set non sunt nominate. Et iterum in 8° *Methaphisice* dicit quod forma substancialis cum materia recipit magis et minus et Averroys

---

26 **Phisicorum**] vii. 25 sqq. 29 **Methaphisice**] viii. 10.

---

3 in subjectum *om. D* 8 non est *om. D* 15 vel simpliciter *om. D* 16 quid] quod *D* 20–21 Capitulum . . . substancialis *om. F* 23 magis et *om. D* 24 suscipiet] suscipiat *D* 27 vero] quedam *F* 28 *pr.* sunt] sunt quidem *D*

super quartum *Celi et Mundi* hoc idem demonstrat ; quoniam si caliditas ignis potest per corrupcionem remitti secundum partem aliquam, stante forma substanciali integra, eadem racione si remittatur secundum aliam partem, et terciam, et omnis remanebit substancia ignis illesa non remissa. Ergo posset propria passio corrumpi totaliter, subjecto manente in actu, quod est impossibile ; quare remissionem accidentis sequitur remissio substancie subjecti sui, et ita ad intencionem accidentis in generacione, oportet ponere quod simul tempore sit intencio substancie. Item mixtio contrariorum elementorum, ut fiat mixtum ex eis, fit per remissionem miscibilium in unam naturam compositam ex eis. Set si nichil remitteretur nisi accidens ex parte eorum, nullum compositum generaretur nisi accidens, ergo generacio mixti non esset generacio substancie, set solius accidentis, quod est impossibile. Quapropter cum substancia | mixta generatur, oportet F. 110 a 2.
quod miscibilia remittantur in substanciis suis, set eadem natura miscentur et generantur adinvicem, ergo quando unum transmutatur in aliud, ut aqua in ignem, ibi | erit remissio 70 b 1.
substancie sicut accidentis, et ideo alterius substancie generacio. Quod si obiciatur Aristoteles in *Predicamentis*, quod substancia non suscipit magis et minus ; dicendum quod secunda substancia potest comparari ad primam in qua due prime vel plures conveniunt, et sic tota substancia illa secunda et totaliter est in qualibet prima, ut animal in hoc animali et illo, et homo in isto et illo. Et hoc dicit Boecius in 3° libro *Commentarii super Periarmenias*, et ideo Aristoteles dicit in *Predicamentis* quod unus homo non est magis homo quam alius, et sic solum intendit Aristoteles quod substancia non suscipit magis et minus.

Aliter potest substancia universalis considerari in linea

---

1 **Celi et Mundi**] iv. com. 32. 21 **Predicamentis**] c. de substantia.

---

1 quoniam] quod *D* 3 substanciali] substanciali non remissa set *D* 10 mixtio] mixtum *D* 11 ut fiat] ubi *D* : ubi fit *F* 17 substanciis] naturis et substanciis *D* 18 quando] quod *F* 22 magis] majus *D* quod] quoniam *DF* 23 qua] quantum *D* : quam *F* 30 et] aut *D*

sue generacionis, et singularis in sua prout ipse vadunt de D. 64 a. potencia ad actum, et sic cum | hic exitus fit per multas disposiciones precedentes ultimum complementum forme substancialis in esse, que disposiciones ut prius ostensum est, non possunt esse accidencia set gradus substancie; oportet quod tam prima substancia quam secunda suscipiant intencionem et remissionem in generacione et corrupcione. Et sic Aristoteles intendit in 7° *Phisicorum* et octavo *Methaphisice*, ut probatum est. Eciam si substancie prime considerentur secundum se sub suo universali, ut duo asini individui, vel duo leones, differunt secundum nobilius et vilius, et secundum gradus, et est unum individuum maximum in specie qualibet quod est nobilius omnibus aliis, scilicet, in quo sub ultimo complemento reperiatur materia propria et forma individuorum, quia unum est nobilioris complexionis quam alterum, et habet animam nobiliorem et corpus similiter. Hoc bene assero in omnibus preterquam in homine de quo est major | 70 b 2. questio propter animam racionalem, cum tamen a parte complexionis sit intensio vel remissio, et hec patent per Aristotelem ex 13° *Methaphisice* et libro *De sensu et sensato* in quo inter individua ejusdem speciei ponitur unum et minimum, et Aristoteles exemplificat de hominibus sicut de equis et aliis. Substancie autem universales adinvicem comparate sub genere suo, ut patet, differunt penes gradus nobilitatis, quia ex 3° *Methaphisice* et 10° manifestum est quod omne genus dividitur in duas differencias specificas, quarum una est nobilior alia, et se habet per modum habitus, reliqua per modum privacionis. Unde animal racionale est nobilius quam animal irracionale, et ideo vult in decimo *Methaphisice* quod in omni genere est unum primum et maximum quod est nobilius aliis. Si vero obiciatur quod magis est quod habet minus de con-

20 **Methaphisice**] xiii. c. 3. 25 **Methaphisice**] iii. 10, x. 13. 29 **Methaphisice**] loc. cit.

4 ostensum] dictum *D* 11 differunt] differant *F* 14 complemento] complimenti *M* forma] forma propria *F* 16 Hoc] Hec *DF* 19 intensio vel] tam intensio quam *F* 20 13°] 10° *F* 23 Substancie autem] Set habeant *F*

trario, et minus quod habet magis, ut dicitur 5° *Phisicorum*; et in substanciis non est contrarietas, ut dicit Aristoteles; patet quod non est ibi contrarietas formarum vel naturarum circa idem subjectum constitutum in actu specifico ut in qualitate, sicut albi vel nigri circa Socratem. Est tamen ibi contrarietas formarum et naturarum substancialium circa subjectum, quod est ens in potencia et non in actu, quod est res alicujus generis, vel individui ejus quod est materia naturalis. Prima igitur negat Aristoteles a substancia in *Predicamentis*, set non aliam, quoniam in fine *De Generacione* et primo *Phisicorum* dicit substanciam esse contrariam substancie, et in genere substancie esse unam contrarietatem primam.

Capitulum 3^{m}. *de successione generacionis forme substancialis.*

Set si ita sit, tunc specialiter sequitur dubitacio de ipso exitu materie de potencia ad actum qui est generacio | et 71 a 1. concluditur ex dictis quod ipsa fit successive, et sit motus non mutacio. Si enim hic exitus currat super gradus intencionis nature substancialis, quorum quilibet ad alium additur, oportet quod sit successio in hoc exitu, et tempus. Et ideo Aristoteles dicit 16° *De Animalibus* quod prius tempore est animal in embrione quam equus, et in 6° *Phisicorum* probat de generacione et corrupcione sicut de alteracione et loci mutacione et augmento et diminucione, quod ad divisionem temporis in infinitum accidit divisio generacionis | et D. 64 b. corrupcionis et e contrario. Et in eodem 6° probat | quod F. 110 b 1. nulla virtus finita agit in instanti, quia tunc major virtus potest agere in minori, et hoc patet ex 8° *Phisicorum* in

1 Phisicorum] v. 10. 11 Phisicorum] see i. 52 and 50. 22 De Animalibus] *de Gen.* ii. 3. 29 Phisicorum] viii. 69, 86.

4 actu] esse *M* 5 Sor, Sortis *pro* Socrates, *hic et ubique* MSS. 10 non] non solum *D* 14 Capitulum . . . substancialis *om. F* 19 super] supra *F* 20 quilibet] quelibet *D* 22 16°] 26° *D* 29 potest] posset *DF*

fine, quoniam proprium est infinite virtutis agere in instanti, et ideo si virtus finita ageret in instanti, essent equales et haberent saltem comparacionem, quod est impossibile. Set natura agens est virtus finita, ergo non producit formam substancialem in instanti. Si vero dicatur quod Aristoteles dicit in 5° *Phisicorum* quod generacio non est motus set mutacio, dicendum est quod motus sumitur dupliciter, uno modo pro omni transmutacione successiva, et sic cadit motus in diffinicione temporis, cum dicit quod tempus est numerus motus secundum prius et posterius, unde motus, ut cadit in diffinicione temporis, est propriissime motus, et hec est prima significacio motus et principalis. Et ideo cum generacio dividitur secundum divisionem temporis, oportet quod generacio sit motus, id est, transmutacio successiva. Set in 5° *Phisicorum* aliter accipitur motus et equivoce, scilicet, pro transmutacione que est a subjecto in subjectum, ut ibi dicit, et hoc est dictum a subjecto in actu et affirmato, ad subjectum idem numero et specie in actu et affirmatum, ut in alteracione ab albo
71 a 2. in nigrum fit | transmutacio a Socrate albo in Socratem nigrum, et in loci mutacione a Socrate existente sursum ad Socratem factum deorsum; et in augmentacione a Socrate parvo in Socratem magnum. Set in substancia non est sic, quia ibi est transmutacio a subjecto in potencia ad subjectum in actu, ut a genere in speciem, seu a materiali principio usque in esse specificum, quod est terminus generacionis. Non enim est ibi transmutacio a Socrate in Socratem, nec ab aliquo in actu ad aliquem in actum, set a potencia in actum. Et sic motus sumptus est specialior quam prius, artatur enim transmutacio successiva ad subjectum in actu specifico. Set mutacio opposita primo motui est in instanti, nullam habens successionem sicut ille motus. Set mutacio

---

6 **Phisicorum**] v. 8. 14 **Phisicorum**] v. 56.

---

3 haberent] haberet *D* Set] Si igitur *F* 6 5°] 7° *F* 12 et principalis *om. M* 13 divisionem] diffinicionem *D* 14 motus] verissime motus *DF* id est] et *F* 22 substancia] subjecto *F* 23 potencia] potenciam *F* 28 sic] sic alteracio *D*: sic in alteracione *F* 29 artatur] apptatur *F* 30–31 primo . . . habens] tali motu habet *D* 30 primo] tali *F* 31 sicut ille motus *om. F* Set mutacio . . . successiva *om. D*

opposita secundo motui est successiva, et ideo non est illa mutacio in instanti set in tempore, et hec mutacio est generacio vel corrupcio. Si dicitur quod generacio est mutacio a contradictorio in contradictorium, et inter contradictoria non est medium, ergo, non sunt gradus medii in quibus currat motus, set solum erit exitus ab uno contradictorio in aliud, dicendum quod ens in potencia, quod vocatur non ens respectu entis in actu specifico, non est purum extremum contradiccionis, quia pura negacio est non ens, quod neque est actu neque in potencia, et tale non ens non est subjectum generacionis, nec ab eo itur ad ens, nec est aliqua transmutacio naturalis a non ente sic ad ens. Creacio enim est a non ente puro ad ens, set generacio est a non ente in actu specifico, quod est ens in actu generali; et ideo utrumque extremum generacionis est vere ens, et cadunt sub uno extremo contradiccionis, scilicet, sub affirmacione, in qua affirmacione, quia multi 71 b 1. gradus sunt inter incompletum et completum, currit generabile successive per transmutacionem que est generacio, et ideo generacio est motus. Et cum solebat obici quod nos videmus gravia et levia successive ferri propter resistenciam medii, quia si esset vacuum et nulla resistencia fieret trans- D. 65 a. mutacio in non tempore et in instanti, quia vacui ad plenum non est proporcio, ut arguitur 4° *Phisicorum*; set in exitu de potencia ad actum: non est resistencia aliqua, quia perficitur potencia per actum; dicendum est quod nos videmus quod motus celi fit cum successione, licet non sit resistencia in hoc motu, et ideo motum simpliciter non facit resistencia set spacii divisibilitas in motu locali, vel magnitudo in augmento et diminucione, et forme accidentalis divisibilitas in alteracione, et substancialis in generacione et corrupcione. Quod autem obicit de vacuo; dicendum est quod quantum est de racione vacui fieret transmutacio in instanti, si aliqua

23 **Phisicorum**] iv. 71, 72.

1 est successiva] in successione sicut ille motus *F* 6 aliud] alium *M* 9 quod] que *DF* actu] in actum *F* 13 generacio *om. F* 20 successive ferri] successione fieri *D* ferri] fieri *F* 21 esset] fieret *F* 24 non *om. M* 27 hoc] illo *D*

posset fieri in vacuo, quia vacuum non habet resistenciam debitam que est in pleno, que resistencia moderata facit motum (F. 110 b 2.) non simpliciter | set naturalem, et ideo cum vacui ad plenum nulla est proporcio quantum ad hanc proprietatem densitatis medii, sequeretur sub hac racione quod transmutacio in vacuo naturalis non fieret in tempore. Est tamen motus racione divisibilitatis spacii in vacuo, quia posuerunt vacuum esse spacium dimensionatum, et quod esset divisibilitas in trans- (71 b 2.) muta|cione facta in vacuo et ita successio, quamvis non esset motus naturalis rectus, ut Aristoteles solum concludit propter defectum proporcionis vacui ad plenum in proprietate naturali ipsius medii, que est aliqua densitas, nec omnino cedens nec omnino resistens. Set prius tamen ostensum est quod neque motus neque mutacio potest fieri in vacuo, quia non cedit corpori. Si vero dicatur quod Avicenna dicit 3° *Phisicorum* quod substancia corrumpitur et generatur subito, et quod non est motus nec successio in ea, et nec suscipit magis nec minus, et hoc nititur declarare ; dicendum quod in prologo libri *Sufficiencie*, qui est de omnibus partibus philosophie, cujus liber *Phisicorum* est una pars, dicit quod in isto libro *Sufficiencie* sequitur opiniones aliorum per totum, et non est secundum ejus sentenciam, et ideo non est mirum si aliqua falsa contineantur, sicut in libris quos recitat Algazel de logicalibus, naturalibus, et methaphisicis, ad imitacionem libri Avicenne, de quibus Algazel in prologo librorum illorum asserit quod omnia que recitat in eis sunt secundum opinionem aliorum, in quibus dicit multa contineri que vult reprobare et aliter exponere in libro suo *De controversia philosophorum*. Ceterum Avicenna dicit in eodem prologo quod postea voluit facere librum *Dependencium*, quod sit glosa hujus libri *Sufficiencie* ; ex quo patet quod non est confisus in isto libro. Set precipue hoc manifestum est ex eodem prologo, ubi

---

15 Avicenna] *Suff.* ii. c. 3. 21 Sufficiencie] Kitab-al-Shifa. 23 Algazel] not in printed text. 30 Dependencium] Kitab-al-Najät.

---

2 debitam] propriam debitam *DF* 3 naturalem] naturalem et rectum *F* 4 nulla est proporcio *om. D* 21 aliorum] Aristotelis *F* 23 falsa] falsa ibi *F* 27 multa] multa falsa *F*

postea dicit hec verba : 'est autem alius liber preter hos duos
in quo posui philosophiam secundum id quod ejus est in
natura et secundum id quod exigit opinio pura, non obser-
vando semitam aut partem | ad quam declinant participes in 72 a 1.
arte, neque formidando a suarum ictibus lancearum, hoc quod
fuit in aliis formidatum, et hic est meus liber in *Philosophia
Orientali.*' Sapientissimus | enim philosophorum post Aristo- D. 65 b.
telem scivit quod propter invidiam et superbiam multorum,
et impericiam vulgi, oportebat eum loqui ut plures in edicione
vulgata, quamvis cum paucis senciendum sibi foret in secreta
philosophie doctrina. Sic enim Aristoteles ejus magister
edidit vulgatas scripturas de partibus philosophie preter illas
quas in armariolis retinuit sinceriora sapiencie secreta, ut vult
Tullius 5° *Achademicorum* libro. Et ideo non debent Avi-
cenne ascribi que recitantur in libro *Sufficiencie*, quia recitator
est ibi sentenciarum philosophie vulgatarum, absque eo quod
determinet in eo quid sit tenendum et quid non; quod in
libro *Dependencium* fecit, et maxime in *Philosophia Orientali*,
ubi puram philosophie veritatem determinavit. Et ideo per
libros Avicenne de philosophia vulgatos nunquam debet
argui tanquam per auctoritatem Avicenne, quia ipsemet eis
suam denegat auctoritatem tanquam aliorum sentenciarum
recitator. Et hoc omnino considerandum est pro libris qui
Avicenne ascribuntur et Algazeli, quoniam eis non sunt
ascribendi nisi tanquam recitatoribus non auctoribus, sicut
ipsimet volunt in prologis illorum librorum. Set illi prologi
vulgo sunt invisi, propter quod errat circa autoritatem illorum
librorum, et tunc utitur eis tanquam auctoritate Avicenne
et Algazelis essent stabilita. Et magnum inconveniens
oritur ex hoc, quoniam alique graves falsita|tes recitantur in 72 a 2.

6, 18 **Philosophia Orientali**] Al-Hikmat al-Mashriqiyyat. No MS. known. See Lexicon Haji Khalfae (Flügel, iii. 104). The note is not in any of the printed editions, Latin or Arabic. 14 **Tullius 5° Achademicorum**] *De Finibus* v. 4, 5.

1 alius] alius mihi *F* 2 philosophiam] phisicam *F* 5-6 hoc ... formidatum *om. F* 10 secreta] recta *M* 12 illas] has *D* 13 sinceriora] interiora *D* 17 in eo quid sit] hoc ibi sic *D* 21 eis] ei *F* 23 qui] que F 24 ascribuntur] attribuuntur *D* 27 invisi] amisi *D* 28 tunc *om. F*

istis libris, et vulgus accipit ea pro veris propter hoc quod auctoritati Avicenne et Algazelis hoc ascribit. Unde, precipue in naturalibus et methaphisica sunt errores aliqui qui sunt omnino vitandi, sicut in naturalibus de generacione substancie et in methaphisica de produccione universi secundum ordinem intelligenciarum, et de pena animarum post F. 111 a 1. hanc vitam, quamvis pauce sunt iste falsitates | in enarrabilibus et pulcherrimis veritatibus constipate, et magnificis secretis philosophie interposite. De logicalibus autem et partibus mathematice in nullo dubitandum est, quin eorum auctoritati et sentencie possunt ascribi, quia in talibus apud sentencias philosophorum vulgatas error non reperitur nec diversitas, ut dicit Algazel, et ideo eas approbant et confirmant.

Capitulum 4^{m}. *de mensura ultimi esse termini a quo.*

Postquam habitum est quod successio temporis exigitur in generacione substancie, tunc gravius oritur contencio de mensura ultimi esse ipsius termini a quo; an debeat esse in instanti aliquo, an in aliqua parte temporis. Similiter, de instanti quod habet mensurare finalem corrupcionem termini a quo, et complementum generacionis termini ad quem. Et fuerunt hic tres principales opiniones. Una dicebat quod in instanti, quod est finis temporis mensurantis generacionem termini ad quem et corrupcionem termini a quo, sit ultimum esse ipsius termini a quo, in quantum est finis preteriti temporis dicti. Et cum idem instans sit principium alterius temporis D. 66 a. quod habet continuare esse termini ad | quem, | dicit hec opinio 72 b 1. quod in eodem illo instanti fit finalis corrupcio termini a quo et completa generacio termini ad quem, in quantum illud instans est principium temporis sequentis, et ita potest mobile, seu materia generacionis et corrupcionis, esse simul in eodem instanti sub utroque termino, ut simul sit aqua et non aqua, et aqua et ignis, albus et non albus, et albus et niger, et contradictoria verificari, quia instans habet raciones diversas hinc

1 istis] illis *DF* 3 methaphisica] mathematica *DF* 4 vitandi] recitandi *D* 12 nec . . . Algazel *om. DF* 15 Capitulum . . . quo *om. F* 22 principales *om. F*

inde. Et pro hac opinione allegatur quod Aristoteles dicit 4° *Phisicorum*, quod instans, ut est finis preteriti et principium futuri, habet diversitatem qualem habent duo puncta in duabus extremitatibus unius linee, ergo duo sunt instancia in quantum considerantur finis preteriti et principium futuri, et hec diversitas nascitur in instanti propter fluxum temporis et esse ipsius, quia non habent esse stabile sicut linea et punctus. Punctus enim inter partes linee fixus est, set instans fluit, et ideo alterum et alterum est, ut Aristoteles dicit, quapropter ponunt quod non est inconveniens quod in tali instanti sint contradictoria vera.

Set hoc est contra sentenciam Aristotelis in VIII° *Phisicorum* ubi solvit hanc disputacionem dicens quod illud instans est totaliter posterioris passionis, et quod nullo modo est mobile sub termino a quo in illo instanti. Deinde primum principium falsificaretur, scilicet, quod de nullo simul affirmacio et negacio. Set de quolibet alterum tantum, quia si in instanti possent esse simul vera, multo forcius in tempore quolibet, ergo non posset principium, quod est verissimum, habere veritatem. Et maxime non possunt esse simul in eodem instanti, quoniam major est divisi|bilitas et diversificacio temporis penes partes et esse 72 b 2. quam instantis. Et in nullo tempore dato contingit dicere quod res simul est et non est, et quod contradictoria verificentur simul, nec isti hoc dicunt qui istam fantasiam cogitaverunt, quapropter multo magis nec in instanti, licet habeat diversitatem predictam. Ceterum tempus futurum non pertinet ad transmutacionem de qua loquimur, set solum preteritum tempus. Tempus enim futurum respondet continuacioni esse ipsius termini ad quem, non generacioni ejus, quoniam si non esset futurum tempus sequens illud instans ita quod solum esset instans terminus preteriti, compleretur generacio termini ad quem et corrupcio termini a quo. Quapropter corrupcioni

---

2 **Phisicorum**] iv. 90 sqq. 12 **Phisicorum**] viii. 69.

---

1 opinione] racione *F* 7 *pr.* esse *om. F* habent] habet *F* 10 quod non *om. D* sint] sicut *F* 18 vera, multo forcius] multo magis *F* 21 diversificacio] diversitas *D* 22 instantis] instans *F* et] set *F* 29 quoniam] quod *F* 30 ita] in *F* 31 compleretur] completur *F*

termini a quo et generacioni termini ad quem respondet instans, ut est finis preteriti, ergo ei sub tali racione non respondet ultimum esse termini a quo, quare ultimum esse termini a quo non mensurabitur instanti quod est finis temporis, et ideo mensurabitur ipso tempore precedente. Et ex hoc patet quod racio istius posicionis non habet hic locum, quia in transmutacione generacionis et corrupcionis non operatur instans, ut est principium futuri, sic enim facit ad continuacionem esse ipsius termini ad quem, et non habet respectum ad ejus generacionem aliquo modo. Et proculdubio diversitas illa instantis non sufficeret ut in eodem instanti essent simul contradictoria vera, quia diversitas ejusdem temporis que major est diversitate instantis non sufficit ; immo oportet quod in D. 66 b. uno tempore diverso sit albus et in alio | non albus. Nullus F. 111 a 2. enim de tempore aliquo concederet contradictoria | esse in eo 73 b 1. vera, nec illi qui hanc stulticiam fabricaverunt ausi | fuerunt nec potuerunt istud dicere, quia tunc tota veritas principii primi periret, nec enim verificari posset in tempore nec in instanti, et ideo nunquam haberet veritatem. Et istud magis patebit ex secunda posicione cujus veritas destruit illam.

Ponitur igitur ab aliis quod corrupcio successiva termini a quo fit in aliquo tempore, et quod in instanti, quod est terminus illius temporis, fiat corrupcio finalis, ita quod non sit dare aliquod instans in quo dicatur ultimus terminus a quo, set solum aliqua pars temporis mensurantis totam corrupcionem. Ponitur eciam quod in eodem tempore numero sit generacio successiva termini ad quem, et in instanti dicto compleatur generacio, et sit in eo ultimus exitus in non esse termini a quo et exitus primum in esse termini ad quem. Et ita, in illo instanti jam corruptum est et jam generatum est ; ita quod finis motus corrupcionis est in eo, et finis motus generacionis, qui fines non habent nomen, set vocantur motum esse et corruptum esse et generatum esse. Et ponitur tunc juxta hoc quod motus corrupcionis et genera-

3 quare ultimum . . . a quo] et ita *D* : *om. F* 5 mensurabitur] mensurabilis *M* 13 diversitate instantis *om. D* 14 non albus] sit niger *D* 17 istud] illud *F* 23 fiat] fit *D* finalis] finalis termini a quo *D* 24 ultimus terminus] ultimum esse termini *D* : alterius esse terminus *F* 28 in non] et non *F* 29 exitus primum] ultimus exitus *DF. M corr.*

cionis durant in toto tempore dato usque ad instans exclusive, et quod esse termini a quo mensuratur illo tempore et non aliquo instanti, et per totum illud tempus denominatur mobile sub esse termini a quo. Quia Aristoteles dicit, 5° *Phisicorum*, oportet esse quod corrumpitur secundum quod corrupcionem dicit motum, et similiter in 8° *Phisicorum*, dicit quod in tempore illo toto mobile dicitur esse sub termino a quo, set secundum quod dicit mutacionem, sic est in instanti. Et mobile dicitur esse sub non esse termini ad quem toto illo tempore, quamvis semper aliquid adquiratur de esse ejus, set quia nondum habuit complementum essendi, set est in via et motu semper ad terminum, ideo non denominatur a termino ad quem | sicut a termino a quo, quem complete habuit et 73 a 2.
possedit in quiete. Omnia igitur hec probantur sic. Corrupcio finita est, et ideo completur in tempore finito aliquo. Sit illud A, ita quod ultra ipsum A finitum non expectetur aliud tempus nec instans quod deserviat corrupcioni, quia si aliud tempus exigeretur cum A, tunc ponamus illud tempus aggregari cum A, ut fiat tempus equale corrupcioni precise, et illud adhuc vocetur A. Non enim querimus nisi tempus precisum corrupcionis, nec preter tempus finitum A oportet requirere aliud instans quam finem suum, quia illud instans erit terminus alterius temporis quod non pertinebit ad corrupcionem; ergo, nec finis ejus a parte ante, quod est illud instans secundum falso assignatum a vulgo, quod ponit duo instancia. Illud enim instans secundum, quod est principium secundi temporis sequentis, diversum a fine temporis precedentis, non posset habere respectum ad corrupcionem nisi per tempus cujus est principium, quia instans non queritur, nisi propter tempus, non enim potest esse tempus nisi finiatur, et ideo instans requiritur. Nec posset corrupcio transire ultra finem sui temporis, quoniam coequatur ei, et ideo non attingit ad aliquod instans extra

---

5 **Phisicorum**] v. 4. 6 **Phisicorum**] viii. 62.

---

1 dato *om. D* 3 illud *om. D* 5 secundum] esse secundum *D* 6 corrupcionem] corrupcio *MD*: corpus *F* 8 instanti] instanti dicto *DF* 9 ad quem] a quo *M* 10 tempore] termino *D* ejus *om. M* 16 expectetur] exigatur *DF* 17 deserviat] terminet *D* 23-1 (p. 254) ergo . . . suum *om. D* 24 secundum] secundo *F* 25 a vulgo . . . instancia *om. F* 27 non] ideo non *F*

tempus suum. Corrupcioni igitur respondet tempus A finitum et nichil aliud. Set finis temporis est instans, et a parte una non potest habere nisi finem unum, ergo hoc tempus A non potest habere nisi unum instans a parte post, sicut una linea habet unum punctum a parte una. Sit igitur illud instans C; igitur complebitur tota corrupcio in A finito per C; set sicut D. 67 a. in tempore sunt | duo, sic in transmutacione ei respondente sunt duo, scilicet, aliquod successivum in utraque parte, et aliquod | 73 b 1. indivisibile similiter. Sicut enim essencia temporis successiva se habet ad corrupcionem successivam, sic finis temporis ad finem corrupcionis; ergo sicut tota corrupcio successiva est in toto tempore, sic indivisibile seu finis corrupcionis, quod est corruptum esse seu ultimus exitus in non esse, erit in fine temporis; ergo in C corruptus est finaliter terminus a quo et complete non est, ergo in eodem C non potest dici quod sit. F. 111 b 1. Quare pro C non contingit | dicere nunc ultimo est terminus a quo; nec est ibi aliud instans, ergo non contingit dare aliquod instans in quo ultimo est terminus a quo. Set si dicamus 'nunc ultimo est', erit ergo pro aliqua parte temporis ultima que per intellectum potest accipi per divisionem tocius A temporis in aliquot partes aliquotas, ut medietates vel tercias vel quartas vel quot volumus, et ita patet primum quod suppositum est, scilicet, quod corrupcio finalis termini a quo est in fine temporis mensurantis corrupcionem ipsam successivam, ut non contingat dare aliquod instans in quo contingat dicere, 'nunc ultimo est terminus a quo,' set solum aliqua pars temporis mensurantis totam corrupcionem.

Secunda veritas istius posicionis est quod generacio successiva termini ad quem est in A tempore, et finis generacionis est in fine temporis, scilicet in C, ita quod in instanti C generatum est, et fit ultimus exitus et completus in esse termini ad quem. Et primo patet quod, dum fit corrupcio successiva, fit generacio successiva, et dum fit ultimus exitus in non esse termini a quo, fit ultimus exitus in esse termini ad quem.

1 respondet] respondebit *D* 6 finito] *om. D* 8 in] ex *F* 9 Sicut enim] Set sicut *F* 13 seu . . . esse *om. F* 15 sit. Quare] sic queritur *F* 16 nunc] cum *F* 19 ergo] hoc *DF* 22 quot volumus] quotlibet volueris *D*: quotlibet voluimus *F* ita *om. F* 31 generatum est] *om. D* 33 in] et *F*

Quia Aristoteles probat in 6° | *Phisicorum* quod omne quod 73 b 2 movetur partim est in termino a quo et partim in termino ad quem. Quam cicius enim amittit partem termini a quo, recipit partem termini ad quem, ergo quam cito aliquid termini a quo corrumpitur, tam cito aliquid termini ad quem generatur, et sic de singulis partibus eorum. Ergo, dum totus terminus a quo corrumpitur, generatur totus terminus ad quem. Item, si non simul fierent corrupcio termini a quo et generacio termini ad quem, tunc vel generacio precederet corrupcionem, quod est manifeste falsum, quia contraria essent simul in actu in eadem materia, vel sequeretur in alio tempore post corrupcionem termini a quo, quare materia naturalis continuo et successive amitteret unum contrariorum non recipiendo aliquid de altero, ergo in fine corrupcionis esset vacua utroque contrariorum, quod est contra Aristotelem et impossibile, quoniam semper est sub altero contrariorum, vel sub utroque mixtim et secundum partes, quia materia hec est res alicujus generis que semper est sub altera differencia specifica, vel sub esse composito ex utraque. Quapropter materia dum amittit per viam corrupcionis terminum a quo simul recipit terminum ad quem.

Et quia sicut se habet generacio termini ad quem ad corrupcionem termini a quo, sic generatum | esse ad corruptum D. 67 b. esse; erunt generatum esse et corruptum esse simul, sicut generacio et corrupcio sunt simul. Set simul hic vel dicit indivisionem ejusdem temporis in quo sunt hec corrupcio et hec generacio et indivisionem ejusdem instantis in quo sunt generatum et corruptum esse, et sic habetur propositum, vel dicit concomitanciam diversorum temporum in quorum uno est corrupcio et in alio generacio, et similiter concomitanciam duorum instancium, in quorum uno est | corruptum esse et in 74 a 1. alio generatum esse. Set hoc est impossibile; ergo reliquum

1 **Phisicorum**] vi. 7.

4 quam] cum *F* 10 manifeste falsum] manifestum *F* 11 in eadem materia *om. F* in alio] generacio in alio *F* 12 continuo] continue *D* 13 unum contrariorum *om. D* 20 terminum *bis*] aliquid termini *D* 28 propositum] oppo^{m} *F*

est necessarium. Et quod hoc sit impossibile patet, quia Aristoteles determinat expresse in 4° *Phisicorum*, et Avicenna, et Averrois, quod non possunt duo tempora simul esse, nec duo instancia. Unde duo menses simul esse non possunt, nec duo anni nec duo dies nec due hore; et hoc demonstratum est superius. Set quia hic proprie accidit infinitus error ex ignorancia hujus demonstracionis, ideo volo hic eam presentibus assignare. Omne dimensionatum ex parte ea qua dimensionatum est, licet excludat aliud, tamen a parte ea qua non est dimensionatum, non excludit aliud, ut possumus videre de simul loco, quia enim corpus undique dimensionatum est, ideo undique excludit aliud, set superficies secundum profundum non excludit aliud, quia sic est indivisibilis et indimensionata, et ideo possent infinite superficies esse simul loco secundum profundum, quamvis secundum longum et latum excludant se mutuo, sunt enim hiis modis dimensionate. Linea vero secundum profundum et latum non habet dimensionem, et ideo non excludit aliam secundum latum et profundum, F. 111 b 2. unde infinite linee possent esse simul | secundum has vias, quamvis secundum longum quelibet excludit quamlibet, quia sic dimensionate sunt. Punctus autem, quia ex omni parte caret dimensione, oportet quod non excludat alios punctos quamvis infinitos, quia primus non habet unde a loco suo proprio excludat secundum, nec secundus tercium, et sic de infinitis. Quapropter similiter erit de simul duracione, quod omne dimensionatum secundum hanc viam, licet excludat aliud secundum quod dimensionatum est, tamen ea 74 a 2. racione qua non est dimen|sionatum, a sua duracione non excludit aliud. Set omnis transmutacio successiva sive motus habet solum dimensionem linearem secundum dimensionem spacii a priori in posterius in spacio. Set ista dimensio est solum per decursum a preterito in futurum, et non respectu

---

2 **Phisicorum**] iv. 90.

---

1 necessarium] necessarium, scilicet, quod in eodem A etc. *F* 5–8 et hoc . . . assignare.] Et demonstratur sic. *D*: Et hoc demonstratur sic. *F* 10 aliud] aliquod *F* 13–15 non excludit . . . profundum *om.* *D* 14 possent] possunt *F* 15 excludant] excludat *F* 30 linearem] linearum *F*

presentis, quia preteritum respondet priori in motu et magnitudine, et futurum posteriori, quare secundum hanc viam solam excludet unus motus alium, et non secum compacietur, scilicet, per decursum a preterito in futurum, unde motus preteritus seu prior non excludit futurum, quapropter per comparacionem ad presens erit omnis motus indivisibilis et sine dimensione, et non poterit alium excludere. Ergo duo motus et tres et sic de infinitis debent necessario simul esse in eodem presenti, quapropter non possunt duo motus vel plures presentes habere plura tempora presencia, ergo nec duo fines motuum simul existentes possunt habere duos fines duorum temporum | vel D. 68 a. duo instancia, scilicet presencia. Quapropter in eodem presenti tempore numero erunt corrupcio termini a quo et generacio termini ad quem, scilicet in A tempore, et in eodem instanti numero erunt corruptum esse finaliter termini a quo, et generatum esse finaliter termini ad quem, et hoc est propositum. Item, eadem accio numero habet eandem duracionem numero, set generans eadem racione et virtute producit unum contrariorum et destruit reliquum, non enim generans operatur una virtute circa produccionem termini ad quem et alia virtute circa corrupcionem termini a quo, nec diversas facit acciones simul, et ideo eadem virtute et accione producit unum et corrumpit reliquum, et ideo eadem | duracione numero, qua- 74 b 1. propter corrupcio et generacio sunt in eadem duracione. Item non corrumpit nisi per accidens quia semper intendit esse primo et per se, set duracio accionis, scilicet naturalis, respondet sue intencioni, id est nature; ergo cum non intendit non esse nisi propter esse, et super ipsum esse solum fertur intencio sua primo et per se, tempus accionis erit per se mensura ipsius esse adquirendi. Set si essent duo tempora coequa, tunc tempus deberetur primo et per se corrupcioni sicut generacioni; set hoc esse non potest, sicut nec intencio nec accio nature, ergo oportet quod unum tempus numero sit utriusque set per se generacionis et per accidens corrupcionis. Et hoc est verum. Et

2 solam *om. F* 5 non *om. F* futurum] futurum seu posteriorem *F* 6 sine] siue in *F* 12 scilicet presencia *om. F* 26 scilicet naturalis *om. F* 27 id est nature *om. F* 30 adquirendi] adquirendi et per accidens non esse amittendi *DF* 34 et per accidens corrupcionis *om. M*

ideo in illo instanti quod est finis tocius temporis mensurantis transmutaciones terminorum duorum simul concurrentes, dicendum est quod nunc est mobile sub termino ad quem complete et prius non fuit, et nunc non est sub termino a quo set prius fuit. Si ergo materia transmutetur ab aqua in ignem, dicam quod in fine A temporis, quod est C, nunc primo est ignis quantum ad denominacionem completam et absolutam et prius non fuit ; nunc non est aqua, set prius fuit, et istud prius non est aliquod instans, quia ante C et inter tempus A non fuit aliud instans, nec habet A duos fines, quapropter istud prius est totum tempus A vel aliqua pars ejus aliquota signanda per divisionem temporis illius in partes tales apud consideracionem intellectus. Et hoc Aristoteles determinat in fine octavi *Phisicorum* manifeste, ubi ponit casum quod Socrates sit albus
74 b 2. et transmutetur ab albo in non album | seu nigrum, et sit hec transmutacio in A tempore, et sit C ejus finis, sic enim ponit nomina. Dicit ergo quod Socrates est albus in toto A preterquam in ejus fine quod est C. Jam enim C est posterioris passionis, scilicet termini ad quem ut in eo jam Socrates sit non
F. 112 a 1. albus et niger. Si | vero arguatur quod Aristoteles vult in 6° *Phisicorum* quod si aliquid transmutetur in aliquo tempore transmutetur in quolibet ejus, set dum transmutatur est sub aliqua passione, ergo sub illa passione erit in quolibet ejus, et ita in fine ejus ; verum est in quolibet, id est, in qua-
D. 68 b. libet | parte ejus ; et hoc vult in sexto : set non in quolibet ejus, ita ut extendatur distribucio ad partem et terminum temporis ; sic enim negat in octavo. In illo enim termino non est motus set jam motum est, et ideo nec illa passio set jam corrupta est, nec est finaliter. Si vero dicatur quod sicut contingit sumere primum in esse completo ejus termini ad

---

14 **Phisicorum**] viii. 69. 21 **Phisicorum**] vi. 36. 29 from 'nec est' *F* omits to p. 262, l. 16 'corrupcionem successivam', presumably a leaf of original.

---

2 simul] sunt simul *F* dicendum] Et dicendum *F* 11 signanda] aliquota signanda *F* 12 divisionem] dimensionem *D* 14 ubi] ibi *F* 16 tempore] tempore, ut ponit *D* 19 eo] esse *D* 25 sexto] *FM in marg.* octavo 27 negat] notat *D* 28 nec] et non *DF*

quem, sic ultimum in esse incompleto ipsius termini a quo, ergo sicut contingit accipere primum instans mensurans primum complementum termini ad quem, sic ultimum ipsius termini a quo. Ergo dicetur pro aliquo instanti nunc ultimo est terminus a quo.

Set non nisi in C, ergo ultimum esse termini a quo est in C instanti. Dicendum quod cavillacio ista decipit multos in hac parte. Set considerandum est quod primum in esse termini ad quem est dupliciter, scilicet, ultima pars sui esse; ultima, dico, in execucione generacionis, cum tamen sit prima in intencione nature generantis. Aliter dicitur primum in esse termini ad quem, scilicet, mutatum esse sive generatum esse, quod est indivisibile, et terminus generacionis. Set terminus a quo non habet quantum ad suum esse talia duo distincta. Solum enim habet | unum quod respondet primo 75 a 1
in esse a parte termini ad quem, sicut enim terminus ad quem habet partem aliquam que ultimo adquiritur et prima in complemento et dignitate vocatur. Sic esse termini a quo habet ultimam partem jam dicte parti termini ad quem respondentem, scilicet, que ultimo corrumpitur et perditur, et de utraque parte concedendum est eas esse simul in eadem duracione, que est ultima pars temporis aliquota, quia partes esse ipsorum terminorum succedunt sibi invicem secundum partes temporis mensurantis corrupcionem et generacionem, et non sunt extra ipsam generacionem. Extra dico, ita quod non in fine ejus, finis enim temporis illius est extra essenciam successivam illius. Unde nulla pars termini ad quem adquiritur in instanti C, nec aliqua pars termini a quo amittitur in eodem, quoniam partes hee divisibiles sunt sicut partes temporis et ideo mensurantur partibus temporis. Sumendo igitur primum in esse termini a quo, ut dictum est, inveniemus ultimum in termino ad quem ei proporcionale, set nec illud est in instanti aliquo, set in parte temporis. Si A aliter accipiamus primum in esse termini ad quem, scilicet, pro generatum esse, quod est finis generacionis esse ipsius termini, scilicet, ad

1 incompleto] completo *D* 6 in C] instans *D* 9 dupliciter] dupliciter uno materie *D* 14 talia] elementa *D* 25 ita quod non] quod *D* 31 quo] quem *D* 32 quem] quo *D* nec illud *it. M*

quem, sic nullum ultimum per modum affirmacionis in esse termini a quo potest inveniri consimile et proporcionale primo in esse termini ad quem, quoniam esse termini a quo non vadit in perfeccionem et complementum essendi, sicut esse termini ad quem, sed vadit in deficiendo continue usque quo totaliter deficiat, et ideo nullum ultimum in esse termini a quo post corrupcionem que motus est potest reperiri. Set magis ultimum in non esse ad quod terminatur corrupcio successiva, unde ex hac parte debet non esse ipsius termini a quo as-
75 a 2. similari esse termini ad quem, quia sicut generacio termini | ad quem currit super esse ejus, sic corrupcio que hic simul est, currit super non esse termini a quo. Et ideo debet hic com-
D. 69 a. parari non esse termini a quo ad esse termini | ad quem, quia natura intendit hic per corrupcionem adquirere non esse termini a quo, sicut per generacionem adquirere esse termini ad quem. Et in hoc non esse inveniemus duo que respondent duobus a parte esse termini ad quem. Quia quando primo inducitur aliquid de esse termini ad quem, simul adquiritur de non esse termini a quo ; et sic currunt per successionem donec in execucione generacionis veniatur ad ultimam partem esse ipsius termini ad quem, que est prima dignitate et complemento et primo a natura intenta. Et similiter fit in execucione corrupcionis, donec veniatur in ultimum non esse termini a quo, quod est primum in intencione nature corrumpentis, et ista duo seu ultima seu prima, ut expositum est, sunt simul, set non in eodem instanti set parte temporis minima que potest accipi secundum naturam. Similiter secundum quod primum in esse termini ad quem vocatur generatum esse et finis generacionis, quod est indivisibile et in instanti C, sit primum in non esse, quod est corruptum esse finaliter et finis corrupcionis, est in eodem instanti C, et ideo patet quod decepcio magna accidit et turbans multos, propter hoc quod male accipitur ultimum a parte termini ad quem. Illud enim C a quo ultimum in execucione seu primum intencione, quod respondet generacioni, dupliciter debet accipi, in non esse termini a quo, et non in esse ejus, ut patet ex dictis. Si vero dicatur quod si instans quod est finis temporis mensurantis

8 ultimum] primum *D M in marg.* 32 multos] multis *D*

non esse termini ad quem, debeatur ultimo exitui | ejus in 75 b 1. esse, seu ei quod vocamus generatum esse, tunc si transmutetur a non esse motus in esse ejus, dicendum est quod in instanti dicto sit esse primum ipsius motus, ergo motus erit in instanti, quod est impossibile. Et dicendum est quod sentencia predicta solum tenet in permanentibus generandis non in successivis; et in generacione naturali de potencia materie nunquam producitur aliquid successivum nec motus set permanens, et ideo cessat hec objeccio.

Capitulum 5m. de differencia produccionis permanencium et successivorum.

Et juxta hoc tunc possumus considerare quomodo sermones vulgares, quantum ad exitum in esse et non esse, habent verificari in permanentibus et successivis diversimode. Nam res permanens habet aliquod instans in quo finaliter et complete est, et non habet instans in quo finaliter non est ante esse, set aliquam partem temporis ultimam, qua minorem non potest natura capere, et ideo contingit dicere, 'nunc primo est et prius non fuit.' Set illud nunc est C instans, et finis temporis mensurantis non esse ipsius termini ad quem. Et illud prius est ultima pars temporis vel totum tempus cujus finis est C. Et ideo si proprie accipiatur incepcio in rebus permanentibus, dicendum est quod incepcio est in illo instanti, et tunc cum dicitur, 'homo incipit esse,' debet dici, 'nunc primo est,' id est, in C, et 'prius non fuit', scilicet, in ultima parte ipsius A, vel in A toto quantum ad esse absolutum, ut hic loquimur quod esse sequitur complementum existencie rei generande. Semper enim ante ultimum exitum, completum in esse denominabitur mobile a non | esse termini ad quem, D. 69 b. quia nondum exivit in esse, set est in via ad exitum. Nec adhuc possedit mobile quietem ⟨in⟩ esse | ipsius termini ad 75 b 2. quem, licet partes divisibiles ipsius esse adquirat omnes. Set esse non ponitur in specie et in actu nisi post motum et transmutacionem et per quietem mobilis in termino ad quem. Secure igitur potest dici in terminis permanentibus incipit esse quod

2 transmutetur] transmutacio *D* 6 generandis] generacionis *D* 28 exitum *om. D* 31 possedit] possit *D*

nunc primo est pro C instanti, et prius non fuit pro tempore precedente vel aliqua parte temporis non pro instanti, si loquamur de incepcione que est instantanea. Set si loquamur de incepcione temporali et successiva, tunc res incipit esse quando prima pars ipsius esse adquiritur in principio generacionis, et tunc adhuc exponitur per posicionem de presenti et privacionem de preterito, ut nunc primo est et prius non fuit. Set quia in denominacione mobilis non prevalent partes esse termini ad quem ante ultimum exitum in esse, ideo proprie sumitur incepcio priori modo et non isto. Desicio vero similiter, propriissime sumpta, est instantanea et est corrupcio finalis in C instanti, et ideo in permanentibus; cum dicitur, desinit esse, exponitur per privacionem de presenti et posicionem de preterito, ut nunc non est set prius fuit. Et illud nunc est instans finis temporis, et illud prius est tempus mensurans corrupcionem successivam vel aliqua pars ejus, et est eadem pars que accipiebatur in incepcione, sicut instans idem est utrobique, quia incepcio est termini ad quem et desicio termini a quo.

Si vero loquamur de desicione que est successiva, tunc ejus principium est quando prima pars esse termini a quo corrumpitur, et tunc non exponitur per esse quantum est de proprietate desicionis, licet terminus ad quem sit, nec per non esse absolute, quia semper in denominacione mobilis prevalet esse termini a quo, quapropter non est regularis exposicio secundum predicta. Set debet dici desinit esse, nunc primo declinat
76 a 1. ad | non esse, vel nunc primo amittit aliquid de esse, vel nunc primo recipit de non esse aliquid, et prius non declinavit, vel prius non amisit, vel prius non recepit. Quoniam vero, ut dictum est prevalet semper in mobili denominacio ab esse termini a quo usque ad corruptum esse, quia possedit illud in quiete et complete et moratur in ejus radicibus semper usque ad ultimum exitum, non dicitur proprie desicio nisi in fine temporis in quo finaliter corrumpitur terminus a quo et in-

---

16 *F* begins again.

---

2 precedente] presenti *D* 25 secundum *om. F* 34 a quo . . . terminus *om. F*

ducitur terminus ad quem. Et ideo proprie loquendo debet exponi 'desinit' per privacionem plenam de presenti, et posicionem absolutam de preterito, scilicet, nunc primo non est set prius fuit, et hoc in permanentibus. Set in successivis incepcio potest magis proprie accipi pro prima parte temporis in qua est prima pars motus, ut incipit cursus. 'Nunc primo est et prius non fuit,' potest eciam exponi per negacionem de presenti, ut incepcio sit instantanea, scilicet, pro instanti ante primam partem motus sic. Incipit moveri, nunc non movetur, set postea movebitur. | Set prima exposicio magis D. 70 a.
evidens est, quia incepcio sonat in affirmacionem magis quam in negacionem. In permanentibus autem non oportet quod incepcio dicat primam partem temporis in quo continuatur esse rei, quia ejus esse prius totaliter adquisitum est in instanti, et ideo non exponitur in eis pro prima parte temporis ut in motu. Desicio vero, quia sonat in negacionem et defectum, ideo proprie est in instanti quod est finis temporis mensurantis motum, et ideo cum dicitur, 'desinit moveri,' sensus est, 'Nunc non est motus set prius fuit.' Nec potest aliquo modo exponi aliter hic, licet in permanentibus potest extendi exposicio pro prima parte temporis in qua terminus a quo amittit primam partem sui. | Quia ibi est motus corrupcionis per se, vadens in 76 a 2
non esse termini a quo, et corrumpens partes ejus, et ad hoc ordinatus, et ideo contingit sumere desicionem et defectum termini a quo successive et primum desicionis et defectus. Set in successivis non est motus corrupcionis aliquis ordinatus a natura, ut currat super destruccionem parcium motus, quia motus non est primo in aliquo tempore ut postea corrumpatur in alio tempore sicut permanens, set cum sua generacione deficit pars prior, adveniente posteriore; et hoc est de racione sui esse, quoniam habet partem post partem, et nullam cum alia in eodem tempore. Et ideo hec corrupcio successiva que accidit in motu non debet nominari corrupcio, quoniam includitur in sua generacione. Non enim potest habere esse aliter, et propter hoc non potest motus dici desinere, licet aliqua pars

2 plenam] primam plenam *F* 5 magis] magis satis *F* 9 nunc] nec *F* 10 movebitur. Set prima] movebitur, scilicet, pro prima parte temporis in qua est motus. Prima tamen *D* 28 ut] nisi *F* 35 dici *om.* *F*

prior deficiat adveniente posteriori, quia hoc est de condicione sui esse et sue generacionis, et ideo desicio ejus et corrupcio non sunt nisi in instanti, quod est finis temporis mensurantis motum.

Capitulum 6[m]. *de reprobacione opinionis tercie circa exitum rerum in esse.*

Si igitur omnia predicta sunt vera, tunc tercia posicio principalis in exitu rerum in esse, que, scilicet, ponit duo instancia diversa respondencia existenciis terminorum a quo et ad quem, non potest stare. Quoniam aut oportet ymaginari quod tempus generacionis et existencie termini ad quem sequatur tempus corrupcionis termini a quo, in quo tempore terminus a quo semper dicitur esse, licet continue deficiat, aut oportet quod hec tempora sint simul. Si primo modo, tunc terminabuntur per duo diversa instancia, et tunc sit primum tempus A, et C sit ejus instans finale, et secundum tempus sit
76 b 1. B, et D sit ejus instans | iniciale. Si ergo diversa sint numero
F. 112 a 2. hec instancia, sicut duo puncta | in diversis lineis, et due superficies in diversis corporibus, tunc secuntur duo inconveniencia. Unum est quod corrupcio successiva aut nullo modo terminaretur, aut terminabitur ad esse, quia sicut tempus mensura illius corrupcionis se habet ad suum terminum, sic corrupcio successiva ad suum. Set nichil respondet termino suo nisi esset instans finis temporis ei respondentis, set in illo instanti, dicit hec posicio quod terminus a quo habet esse, ergo corru-
D. 70 b. pcio non terminabitur | nisi ad esse. Non enim contingit quod corrupcio hec terminetur ad instans sequentis temporis, quia illud tempus est omnino aliud a mensura corrupcionis, et ideo ei impertinens, et finis corrupcionis, quod est corruptum esse, non esset ei conjunctus ea conjunccione que exigitur per naturam, quoniam terminus motus conjungitur motui, sicut terminus temporis tempori, quare non potest terminus motus inveniri in alio instanti ultra terminum temporis mensurantis motum, quod instans sit in alio tempore numero. Cum illud instans secundum non sit terminus temporis mensurantis

1 quia] et *F* 4–5 de . . . esse *om. D* : Capitulum . . . esse *om. F*
12 terminus a quo *om. F* 18 in] eciam *F* secuntur] sequentur *F*
30 terminus *om. F* 32 alio] alico *F* 33 alio] alico *DF*

motum. Deinde sequeretur quod corrupcio totalis et omnium parcium termini a quo fieret ante generacionem alicujus partis termini ad quem, et ideo esset mobile sine utroque contrariorum, quod esse non potest. Si vero dicat hec posicio, duo tempora simul currere, scilicet, tempus mensurans terminum a quo et tempus mensurans terminum ad quem, que sunt diversa et ideo habencia diversa instancia in finibus eorum, sit A tempus mensurans esse termini a quo, et C ejus finis, B mensurans terminum ad quem, et D ejus finis ; tunc si terminus a quo est in instanti C, sequeretur primum inconveniens predictum, scilicet, quod aut | nunquam terminabitur corrupcio, aut 76 b 2. ad esse terminabitur, quorum neutrum stare potest. Quia si in C sit adhuc terminus a quo et non potest requiri finis corrupcionis in alio instanti vel tempore extra A, manifestum est quod corrupcio termini a quo successiva non terminabitur nisi ad esse ultimum ejusdem termini, quod dicitur esse in instanti. Quod autem ad nullum aliud instans quod sit alterius temporis potest corrupcio terminari, manifestum est, sicut prius, quia finis corrupcionis est ei unicus sicut finis temporis, unde est terminus intra et non extra. Quapropter si motus corrupcionis est in tempore, finis corrupcionis est in fine temporis. Preterea tempus sequens est tempus in quo esse termini ad quem continuatur, et ideo continuatur istud tempus tempori B, in quo currit generacio ipsius termini ad quem, quapropter unum instans numero est finis ipsius B et principium sequentis temporis. Si ergo in instanti illo quod est principium sequentis temporis esset corrupcio finalis termini a quo, tunc in D instanti, quod simul est cum instanti C, esset corrupcio termini a quo, quapropter simul esset et non esset, quod est impossibile. Et iterum, non potest hoc stare, quia nullam comparacionem habet hoc instans nisi ad tempus generacionis termini ad quem, et ad tempus continuacionis esse generati. Et est omnino diversum et divisum a tempore corrupcionis et impertinens ei, quare impertinens est corrupcioni. Sic specialiter arguitur contra illam posicionem de pluribus instantibus,

3 esset] non esset *F* 22 Preterea] Quapropter *D* 23 ideo] non *D* 32 continuacionis] generacionis *D* 34 ei, quare impertinens *om. D*

quamvis ex supradictis contingit omnia illa cumulare que pro opinione illa adducta sunt.

Et hec omnia sunt necessaria questionibus theologie maximis, scilicet, de transsubstanciacione panis in corpus Christi, et de casu angeli et de motu angeli et de justificacione impii, et in aliis multis.

Capitulum 7[m]. *de ipso generato, quid est quod generatur.*

77 a 1. Habito igitur de principiis naturalibus generacionis, et de modo generacionis rerum naturalium quantum est a parte ipsius decursus qui est in generacione, tercio est consideracio principalis de eo quod generatur an sit compositum vel forma tantum. Set tamen hec veritas patet ex predictis circa principium materiale, scilicet, per ejus differencias specificas inventas a generalissimo ad specialissimam. Si enim super materiam cujuslibet generis addatur materia specifica sicut super formam generis additur forma specifica tunc cum natura generat semper aliquam speciem specialissimam de potencia generis proximi vel remoti, manifestum est quod per generacionem renovabitur materia specifica sicut forma, ergo stabit generacio ad materiam specificam et formam specificam. Set hee due nate sunt facere compositum et appropriantur sicut forma generalis et materia generalis et adinvicem corespondent, quapropter terminus generacionis est compositum ex materia et forma renovatis. Et omnes raciones que differencias specificas materie certificabant et eas probabant addendas super materiam generalem probant propositum hic, et ideo non opor-
F. 112 b 1. tet eas repetere | et hoc Aristoteles dicit et demonstrat in 7° *Methaphisice* et Commentator ejus. Et in primo *De Generacione* dicit quod generacio est conversio tocius in totum. Set totum est hic compositum non forma tantum nec materia tantum, et omnis accio est conjuncti, ut Aristoteles dicit primo *De Anima*, ergo accio agentis debetur conjuncto in quantum

11 generatur] end of *D*. 28 De Generacione] i. 10.

3-6 *om. FD* 7 Capitulum . . . generatur *om. F* de . . . generatur] de generacione *D* 12 tamen] tantum *F* 25 certificabant *om. F* 32 conjuncto] conjunccio *F*

hujusmodi, licet forma sit instrumentum istius accionis. Set effectus assimilatur agenti, ergo effectus productus per generacionem erit per se compositus et non simplex, et Commentator dicit super primum *De Anima* quod, sicut anima leonis differt ab anima animalis alterius secundum speciem, sic corpus et membra; set a parte corporis et membrorum at|tenditur 77 a 2. materia, ergo materia diversificatur secundum speciem sicut forma in duobus compositis diversis secundum speciem, et oportet quod generata diversa sint composita diversa et non forme tantum. Quod autem invenitur ab Aristotele et aliis quod forma est finis et terminus generacionis, hoc intelligendum est antonomatice respectu materie propter nobilitatem forme quia natura principaliter intendit eam. Non tamen hoc intelligendum est respectu compositi si de forma pura loquamur, quia compositum est nobilius forma, ut docetur 7° *Methaphisice*, et planum est quia compositum habet totam nobilitatem forme et materie que est vera substancia et nobilis secundum se, licet non ita nobilis sicut forma et compositum. Et ideo dicendum ad omnes tales auctoritates, quia forma vel formale sumitur non solum pro eo quod est vera et pura forma, scilicet, altera pars compositi, set communiter ad omne illud quod ultimo advenit et complet et habet magis de actu, et hoc est compositum specificum respectu compositi generis, et materia specifica respectu materie generis, sicut forma specifica respectu forme generis. Omne enim quod est in potencia ad aliud et completur per illud et recipit esse actuale per illud vocatur materiale sive sit compositum incompletum seu forma seu pura materia, quia tales sunt proprietates materie. Similiter formale vocatur omne illud quod habet consimiles proprietates nature forme, scilicet, tres predictas, et tale formale est universaliter terminus generacionis. |

---

4 De Anima] i. 53. 15 Methaphisice] vii. 7. 31 end of *F*.

---

17 nobilis] nobilius *F* 19 quia] quod *F* 22 ultimo *om.* *F* 23-24 materie . . . respectu *om.* *F* 30 nature] vere *F*

⟨Distinccio secunda de generacione rerum in speciali.⟩
⟨Capitulum 1^{m}. *de generacione elementorum.⟩*

Dictum est jam de principiis generacionis, et de ipsa generacione secundum se, et de termino generacionis, que omnia sunt communia omnibus generabilibus, et que oportet supponi in singularum rerum generacione; nunc dicendum est in speciali de quibuslibet generatis, quomodo generacio eorum procedit.
77 b 1 Generabilia vero | sunt elementa et mixta, et quod ex putrefaccione nascitur, et generacio plantarum, et que fiunt ex divisione corporis anulosi (nam partes diverse sunt animalium, ut in divisione anguille), et generacio brutorum et hominum, et generacio monstruosa. Generacio quidem elementorum vocatur simplex generacio, et potest fieri vel ex uno elemento vel ex mixto, sicut videmus quod cadaver convertitur in pulverem terre et fit terra pura. Facile vero est de cetero dare modum generacionis in omnibus quantum ad multa per communia que dicta sunt. Modus vero generacionis elementi ex elemento consistit in hoc quod materia aliqua communis est duobus elementis, et hec materia est genus aliquod respectu duarum specierum, vel individuum generis respectu duorum individuorum diversarum specierum. Et loquamur de speciebus generandis quia facilius est loqui de hiis, set idem est circa individua. Quibuslibet vero elementis datis, potest dari aliquod commune eis ut omnino contrariis, sicut sunt ignis et aqua, utrumque enim est corpus elementare. In hoc enim conveniunt, et hec est materia eorum que semper habet alteram speciem. Cum tamen est sub una, non completur ejus appetitus omnino, et ideo novam speciem appetit. Et propter hoc, si agens assit quod possit corrumpere speciem presentem in materia tali et inducere speciem contrariam, complebitur generacio. Verbi gracia aqua est corpus elementare et preter hoc habens materiam specificam aque. Si igitur ignis vel virtus celi que potest ignem facere agat in aquam, tollet totam ejus naturam specificam usque ad radicem communem ei et igni, scilicet, usque ad materiam communem que est essencia generis hujusmodi corporis elementaris, et de ejus
77 b 2. potencia | producet naturam ignis specificam, quia essencia

illa est in potencia ad duo contraria, scilicet, ad aquam et ignem. Et sic est si generetur ignis de aqua et sic est de quolibet elemento. Nam quodlibet elementum est in potencia ad quodlibet, ut Aristoteles dicit secundo *De Generacione*, et hoc est dictu, non quod contrarium sit in potencia ad suum contrarium racione contrarietatis, set racione nature communis que est in pluribus, que natura est materia elementorum, et est essencia alicujus generis, quod genus facile est reperire per veram divisionem predicamentalem. Nam elementa contraria in utraque qualitate minus conveniunt in natura substanciali, et elementa contraria in una plus conveniencie habent in substancia. Nam aqua et ignis conveniunt in corpore elementari, et similiter terra et aer, nec est plus eis commune. Set terra et aqua conveniunt in corpore elementari gravi, et aer et ignis conveniunt in corpore elementari levi. Et semper illud in quo immediate conveniunt est pro materia que est in potencia ad utrumque contrariorum. Et agens potest esse elementum vel virtus celi, quia quod potest virtus inferior potest superior in hac parte. Et nos videmus hoc per experienciam. Nam sol per sui appropinquacionem facit calorem in estate et per sui elongacionem facit frigus in yeme. Et Saturnus habet potenciam faciendi frigidum et siccum, et Mars calorem et siccitatem ; Venus facit calidum et humidum, et Jubiter similiter ; Luna frigidum et humidum, Mercurius operatur secundum quod conjungitur aliis. Et stelle duodecim signorum possunt facere has naturas elementorum, et cooperantur cum planetis, et planete variantur secundum quod sunt in eis. Et hec sunt que sunt necessaria ad generacionem elementorum, scilicet, materia et efficiens, et fit ipsa generacio, ut dictum est. Si vero | obiciatur quod elementum unum secundum 78 a 1.
totum, ut est spera terre, non est generabile nec corruptibile et eadem est natura tocius et partis, ergo nec secundum partem. Et dicendum est quod de natura particulari tocius elementi est generabile, quia qua racione parum de terra potest generari, et plus et ita tantum quantum spera ejus. Set ex lege nature universalis est quod non possit totum generari, nam non posset tantum generari nisi ex alio elemento destrueretur magna pars

4 De Generacione] ii. 6.

que est necessaria mundo. Elementa enim sunt ad duo, scilicet, ad mundi constitucionem, et hoc est secundum se tota, et ad mixtorum generacionem, et hoc est secundum partes. Natura autem universalis, de qua dictum est superius, intendit semper mundum integrum salvare, et ideo non generabitur neque corrumpetur una spera elementaris. Et similiter eadem natura intendit generacionem elementi ex elemento, et precipue propter mixtum, et hujusmodi generacioni sufficiunt partes elementorum, et ideo elementa secundum partes sunt generabilia et corruptibilia.

Si obiciatur quod pars unius elementi non potest generari nisi aliquid de alio corrumpatur, ergo illud est corruptibile, ergo generabile, quia omne corruptibile est generabile, ergo exivit in esse per generacionem, quod falsum est, nam elementa creata sunt totaliter ; dicendum est quod cum dico ‘omne corruptibile est generabile’, hic est distribucio accomoda, sicut ‘celum tegit omnia’. Si enim sumeretur simpliciter et plena universalitate, falsa esset hec proposicio—‘omne corruptibile est generabile’, sicut hoc—‘celum tegit omnia’, quia instancia esset in uno, scilicet, in se, et ita est hic de partibus elementorum creatis que corruptibiles sunt set non generabiles. Similiter hoc—‘omne generabile est corruptibile’—habet distribucionem accomodam
78 a 2. non plenam, | instancia enim est in uno, ut inferius patebit.

Si obiciatur de efficientibus quod ignis non agit secundum quod ignis, ut Aristoteles dicit in libro *De sensu et sensato*, set secundum quod contrarium, ut in quantum est calidus et siccus, et sic solum aget secundum qualitates suas accidentales non secundum formam substancialem, quod eciam confirmatur per ipsum secundo *De Generacione*, ubi de accione elementorum non ponit nisi qualitates quatuor, calidum et frigidum, humidum et siccum. Set accidens non potest producere veram substanciam, quia omne generans est nobilius generato et agens acto, ut Aristoteles vult universaliter, ergo non generabitur elementum set aliquod accidens, quod falsum est, eo quod accidens non potest generari sine suo subjecto proprio. Et substancia elementi producitur quia mixtum fit ex substanciis

25 De sensu et sensato] c. 2. 29 De Generacione] ii. 1.

eorum. Dicendum est quod natura substancialis elementi producit naturam substancialem sibi similem de potencia materie, et natura accidentalis ejus producit accidens, quia certum est quod non solum accidens producitur set substancia. Set impossibile est quod accidens producat substanciam, nec per se quia tunc esset nobilius, neque per accidens quia tunc generacio substancie esset accidentalis et non principaliter intenta a natura. Set substancia nobilior est accidente, ergo ejus generacio est principalis, quare a principaliter agente producetur. Set tale producens non potest esse accidens, quia ignobilius esset producto, quod non potest stare.

Nec potest dici quod virtus celi producit substanciam elementi et non forma substancialis elementaris, quia sicut se habet accidens elementi ad produccionem accidentis, sic substancia ad produccionem substancie, nisi substancia non esset activa. Set est, quia de nobilitate accidentis est quod potest sibi simile generare. Et ideo, cum substancia sit nobilior accidente sine comparacione, poterit sibi simile producere, et ideo substancia generabit substanciam, sicut accidens generat | accidens. Et istud in universali demonstratum est in tractatu 78 b 1. *De agentibus*, et ibi exposita est hec dubitacio, cujus exposicionis summa est quod in 2° *De generacione* non facit expressam mencionem in exemplis, nec in libro *De sensu et sensato* similiter, nisi de contrarietate sensibili penes qualitates quatuor, quia philosophus naturalis sensibilis est et principaliter sensibilia pertractat. Nichilominus tamen methaphisicus invenit contrarietatem in substancia sicut in qualitatibus, et philosophus naturalis aliquando facit mencionem de ea, ut primo *Phisicorum* et in fine *De generacione*. Et ideo cum dicit quod ignis non agit in quantum ignis set in quantum contrarium, sermo hic est communis contrarietati in substancia et in qualitate. Set sensibilis est in qualitate, et ideo eam explicat in exemplo, et insensibilis in substancia, et ideo tacuit pro sua voluntate, non enim singula in singulis locis explicat. Nec fiat vis de hoc quod dicit ignem non agere in quantum ignis set in quantum contrarium, quia similiter calidum non agit in quantum cali-

21 **De agentibus**] see p. 17 and Bridges, ii. 507. 28 **Phisicorum**] i. 50 sqq.

dum set in quantum contrarium, nam nullum agens elementare agit nisi contrarium suum, et ideo nisi in quantum contrarium; unde hoc verbum non excludit substanciam sicut nec qualitatem, set est commune utrique.

Si obiciatur quod celum est locus elementorum et locus salvat locatum, et unum elementum est locus alterius, ergo, non corrumpitur pars elementi per aliud elementum, nec per celum, et ideo nec generabitur pars elementi, quia sine corrupcione alterius non potest generari. Et ad hoc est quod Averroys dicit, 2° *De Anima* et 4° *Celi et Mundi*, quod elementa non habent ex sua natura in speris suis qualitates quatuor. Dicendum est quod elementa ut fuerunt creata simplicia et pura
78 b 2. in speris suis non corrumpebant se, et dum sic | durabant non corrumpebant se set salvabant in toto et in parte. Et si adhuc essent in sua puritate non corrumperent se; set jam exiverunt ab ista puritate per celum. Set hoc est intelligendum sic. Celum enim racione orbis sui est locus elementorum, non racione stellarum, nam stelle sunt corpora sperica undique, ut Aristoteles demonstrat secundo *Celi et Mundi*, et ideo non locant set locantur; et non sunt partes orbis, nec de natura ejus, immo differt stella a stella secundum speciem, et ideo ab orbe qui minus convenit cum stella. Hec in celestibus demonstrari habent. Et ideo celum lune, unde locus est, salvat speram ignis; set luna et stelle cetere alterant ignem in parte inferiori ubi celum non tangit, et alia elementa per totum, et convertunt ea adinvicem et miscent ea. Nam Aristoteles vult secundo *Metheororum* quod in hyeme convertatur aer in aquam a parte aquilonis, et in estate aqua in aerem ex eadem parte per virtutem solis, secundum quod accedit et recedit ab aquilone et meridie. Et sic per stellas alias sepius convertuntur partes elementorum adinvicem in confiniis, ita quod inferior pars ignis est similis aeri et aer similis igni, propter quod non potest fieri fraccio radiorum in spera aeris, sicut in tractatu *De radiis* prius manifestavi. Et aer in parte inferiori assimilatur aque et aqua aeri, et aqua in inferiori parte assimilatur terre et terra

10 De Anima] ii. com. 39. Celi et Mundi] iv. 27. 19 Celi et Mundi] ii. 48. 27 Metheororum] ii. 2. 33 De radiis] see p. 27.

aque, cujus signum est quod in eorum confinio fit lutum quod nec est pura terra nec pura aqua. Et sic patet quomodo celum salvat per naturam loci, et quomodo stelle faciunt generacionem et corrupcionem elementorum et mixtionem in confiniis suis. Elementa eciam se salvant et agunt, set salvant ubi in sua simplicitate et puritate persistunt. Corrumpit autem unum aliud | dupliciter, vel quando ablatum est ei de spera sua 79 a 1.
aliquid, verbi gracia, in hyeme a parte aquilonis corrumpitur aer in aquam propter elongacionem solis, quia frigus tunc multiplicatur in aquilone, quod est qualitas aque, et hoc frigus generatum in aqua confortat ipsam et vincit super aerem, precipue cum frigus similiter sit in aere generatum sicut in aqua, ita quod et frigus aeris et aque agit in aerem et corrumpit illum in aquam. Set in estate quando sol appropinquat ad aquilonem, tunc calor generatur in aqua et in aere ; et aer tunc agit in aquam que generata fuerit ex aere et convertit illam aquam in speram suam. Nec propter hoc per viam hanc corrumpit aer aliquid de spera aque, cujus aer est locus naturalis, set de aqua que de aere generabitur prius. Ceterum aqua in hyeme vel alias per Saturnum et ceteras stellas potest in tantum frigefieri, etsi non esset in aere frigus set remaneret aer in sua puritate, quod aqua converteret purum aerem in aquam. Et similiter potest aer convertere puram aquam in se. Et hoc est quia aqua vel aer convertens fit per stellas extra suam naturam simplicem. Et potest hoc duobus modis intelligi, vel quod data sit aque agenti vel aeri qualitas activa accidentaliter, propter hoc quod Averrois declinat ad hoc quod elementa non habent secundum se qualitates activas, aut licet habeant eas ex creacione, tamen non agunt nec nata sunt agere dum remanent in sua puritate, quia sic sunt qualitates loci et locantis, et ideo ex lege nature universalis non nocent nec ledunt nec corrumpunt. Nam ligatur eorum potencia activa per forciorem virtutem, scilicet, virtutem nature universalis, que intendit salutem sperarum elementarium et | habitancium in eis, secundum 79 a 2.
Averrois 2º *De Anima*. Et est simile de aqua contenta in vase perforato in fundo, que non descendit quando orificium obstruitur. Nam potencia sue quantitatis activa et motiva ligatur ex lege

35 **De Anima**] ii. 41.

nature universalis que vacuum non patitur, quia si aqua descenderet nichil remaneret in vase, propter hoc quod aer non potest intrare orificio obstructo. Set stelle excitant qualitatem aque activam, et intendunt eam et augmentant, et tunc quia exit naturam propriam, agit in terram locatam a se et in aerem, et similiter aer in aquam. Nec hoc est per naturam loci nec in quantum sunt locata et loca, set in quantum transcendunt hanc naturam. Qualiter vero virtus stellarum potest fieri in speris elementorum ut fiat generacio et corrupcio, expositum est cum agebatur de natura virtutum agencium in tractatu *specierum rerum activarum*, tam de luce quam aliis. Ex mixto quidem potest elementum generari, ut tetigi a principio, nam causa materialis concordat. Quia aliquod genus est commune elemento et mixto, ut corpus non celeste, quod est materia naturalis respectu eorum et est in potencia ad utrumque cum agens sufficit. Set a parte agens non est defectus, nam virtus celi potest sufficere ad hoc per se. Et iterum excitat et intendit naturam unius elementi, et illud destruit alia et convertit ea in suam naturam, et hoc potest fieri per quodlibet elementum secundum quod virtus celi ejus naturam in diversis temporibus et locis confortat et intendit. Et tercio modo fit elementum ex mixto, quia terra finaliter convertit alia, eo quod terra est
79 b 1. locus mix|tionis, et quodlibet elementum est forcius in loco suo, et ideo terra mixti vigoratur necessario per virtutem spere terre in qua quiescit illud mixtum ; et ideo omnia que sunt in terra convertuntur in terram finaliter, ut videmus quod animata cadunt in pulveres quando corrumpuntur.

⟨*Capitulum* 2m. *de generacione mixtorum et plantarum.*⟩

Habito de generacione elementorum, dicendum est de mixtis, qualiter et quomodo generantur. Set hoc copiose discussum est in tractatu *alkimie speculative*, scilicet, in *minori opere*. Nam nichil scripsi ita diligenter, propter hoc quod magna fundamenta philosophie naturalis et medicine et alkimie et theologie sunt ibi. Et ibi in universali manifestavi quomodo

10–11 in tractatu] see pp. 20 sqq. 31 minori opere] see *Op. Min.*, ed. Brewer, pp. 359 sqq.

fit mixtum et quomodo potest esse unum ex quatuor elementis, et que sit forma mixti, et multa circa hec in communi que habeant apud vulgum errores magnos et multos. Et postea quomodo generantur prima mixta et quot sunt, ut humores simplices et compositi, et quomodo potest mixtum equale generari. Unde descendi ad complexiones omnes, et inveni humores quatuor inequales, et quintum equale, quod tamen natura sola rarissime facit, quia non est nisi in auro purissimo. Et extendi consideracionem ad omnes modos mixti ex elementis, secundum quod Avicenna in libro suo majoris alkimie ponit centum quadraginta .v. composiciones mixti ex elementis. Et exposui Avicennam in hac parte, nam, sicut alkimista, occultavit multa in hoc loco. Et elevavi tractatum ad statum innocencie hominis, et ad hunc statum corrupcionis, et post resurreccionem | ut sciretur quando 79 b
pervenire potest natura humana ad equalitatem, et quando prope eam, et quando elongatur ab hoc. Et tunc addidi totam generacionem metallorum. Et ex hoc patet satis generacio mixti in universali et generacio mixti inanimati quantum presens persuasio requirit, propter quod transeundum est ad animata que sunt in quadruplici differencia vel in quintupla propter aliqua specialia circa hominem. Plante vero animate sunt et nomen plante est commune ad omne vegetabile secundum Aristotelem in libro suo *De Plantis*. Animata vero omnia que generantur per propagacionem habent quedam communia ex quibus dependet specialis generacio eorum. Nam omnia habent animam vegetativam que est principium generacionis, illa enim habet tres operaciones secundum tres ejus virtutes. Nam virtus nutritiva digerit cibum et potum, ut sit aptum ad nutriendum, quoniam assimilat nutrimentum partibus rei animate et convertit quod necesse est in eas propter restauracionem deperditi, que deperdicio accidit ex mutua accione elementorum contrariorum ex quibus partes rei animate componuntur. Et in juvenibus ante quantitatem debitam respectu generacionis, virtus augmentativa residuum alimenti digesti convertit in quantitatem corporis. Et quando sufficienter est augmentatum,

10 **Avicenna**] see *Sanioris Medicinae* (1603) for fragments.

secundum Aristotelem et Avicennam in libris *De Animalibus*, tercia virtus operatur que, scilicet, est generativa, et accipit residuum alimenti et transmittit ad locum generacionis et decindit, ut fiat individuum simile in specie. Hec virtus generativa est duplex, una est masculina, alia feminina. Virtus enim feminina dat semen unde fit corpus individui generandi, virtus vero masculina est motrix, et primo movet ad hoc, ut
80 a 1. excitetur virtus feminina ad decisi|onem seminis, secundo movet et transmutat illud semen, ut Aristoteles et Avicenna docent multis racionibus, secundum quod exponetur quando fiet verbum de homine specialiter. Et ideo hee virtutes due sunt necessarie omni generanti secundum propagacionem. Et sunt in plantis sicut in animalibus, ut Aristoteles docet in libro *De Plantis*. Set in plantis sunt simul in eodem individuo, quia planta est affixa terre, et non possunt plante adinvicem convenire. In animalibus vero sunt separati sexus, quia possunt se localiter conjungere. Et aliquid est commune semini et animato generando, et illud est corpus mixtum in potencia ad utrumque, et hec est materia communis utrique. Et quando agens invalescit potens animatum producere, corrumpit naturam specificam seminis et educit animatum corpus de potencia illius materie communis. Generans vero particulare et proximum est anima propagantis et dividentis semen, et ejus instrumentum est semen masculi quod penetrat partes seminis femine per virtutem anime ipsius propagantis. Et virtus celi est agens universale et cooperatur anime, et dirigit eam et semen maris usquequo perficiatur generacio. Et hec tria agencia corrumpunt materiam specificam seminis feminei usque ad materiam communem de qua educunt animatum. Et quia anima propagantis est agens particulare, et agens univocum et ejusdem speciei cum generato, ideo potest producere animam principaliter, et non virtus celi que est inanimata, quia omne agens est nobilius acto, et animatum est nobilius non animato.

Ad hoc eciam addendum est quod celum non operatur hic nisi per suum motorem, qui est intelligencia seu angelus, et est

1 **De Animalibus**] xvi. 1.　　　14 **De Plantis**] i. 1.

nobilius quam anima, et ideo potest mediante celo cooperari anime | ipsius propagantis ad hoc ut anima producatur de 80 a 2. potencia seminis. Hec igitur sunt generalia omnibus animatis que per propagacionem generantur, specialia patebunt per ordinem suo loco.

Dicendum igitur quod virtus masculina in planta decindit aliquid de semine masculino et excitat virtutem femineam in eadem planta ut decindat de semine femineo, et semen masculinum ingreditur semen femineum et operatur ibi partes plante nove, et producit eas paulatim. Unde virgulta sic nascuntur ex radicibus arborum et rami novi producuntur ut videmus in vineis omni anno, et in aliis. Et dicit Aristoteles in libro *De Morte et Vita* quod in planta est ubique in potencia radix et germen, nam ubique est uterque sexus in qualibet parte plante et semen utriusque. Et ideo quelibet pars plante potest producere radicem et germen, id est, plantam aliam que habet radicem et corpus plante germinans ex planta generante. Quod vero Aristoteles dicit libro *De Plantis* quod aliqua palma est masculina et alia feminina, et sic de aliis arboribus, dicendum est quod masculinum est equivocum et femineum similiter. Nam masculinum sumitur pro sexu et pro aliquo simili sexui tali, seu pro illo in quo expressius apparent proprietates masculine ; et similiter femineum est dupliciter, secundum igitur quod sumitur pro sexu. Sic omnis planta est masculina et similiter feminina, quia utrumque sexum habet, et sic non loquitur in verbo dicto, set accipit masculinum pro eo quod assimilatur magis masculo, et femininum quod femine sit eciam magis simile. Unde aliqua planta habet proprietates masculi ex|pressiores quam femine, et illa vocatur mascula planta, quia 80 b 1. magis assimilatur masculo, et aliqua habet proprietates femineas expressas et illa vocatur feminea, et nichilominus tamen est uterque sexus in utraque confusus. Et in planta generata per propagacionem agens est planta ipsa cum motore celi qui est agens universale mediante tamen celo et omnium illorum instrumentum est semen plante masculinum quod non movet localiter cum sit corpus, nisi aliunde moveatur, et ideo per animam

12–13 De Morte et Vita] c. 1. 18 De Plantis] i. 3.

dirigitur sicut securis per artificem. Et si queratur quo devenit illud post generacionem quia ex semine femineo generatur planta; dicendum quod cedit ⟨quod est⟩ loco spiritus in animali, et in aliquod simile spiritui in plantis. Set hoc explicari non potest sufficienter nisi cognita generacione animalis.

⟨*Capitulum* 3^{m}. *de generacione brutorum animalium.*⟩

De brutis animalibus prius dicendum est quam de homine, et loquor de generacione brutorum per propagacionem; mas autem et femina distinguntur in eis secundum Aristotelem et Avicennam in libris suis *De Animalibus*. Mas decindit semen et excitat feminam ad decisionem seminis, et nichilominus semen patris est motor et est, ut dicit Aristoteles, sicut filius unus expulsus de domo patris querens sibi domum, et sicut manus figuli in olla, et penetrat semen matris et facit primo cor. Deinde, secundum Aristotelem et Avicennam, facit foramina in corde que sunt capita nervorum et venarum, et perforat residuum seminis, faciendo venas et nervos usque ad cerebrum et epar. Nam hoc probant Aristoteles et Avicenna in suis libris supradictis, quamvis medici sint eis contrarii, quod nervi oriuntur a cerebro et vene ab epate. Set Avicenna
80 b 2. dicit primo *Artis* | *Medicine* quod opinio medicorum, licet ad sensum sit manifestior, tamen opinio Philosophi verior est. Et cum perscrutati fuerint veritatem, invenerunt ut ait, sicut dicit Philosophus. Et ideo Avicenna tercio *De Animalibus* multum invehitur contra Galienum pro hac re, et arguit quod ubi est origo virtutis anime, ibi debet esse origo vasorum et instrumentorum anime. Set nervi et vene sunt hujusmodi vasa et instrumenta in quibus anima operatur, et ideo oportet quod cum apud cor sit origo virtutis anime, quod ibi sit origo nervorum et venarum. Et Aristoteles multum laborat ad hoc ostendendum, ut patet ex 12° *De Animalibus*. Primo igitur fit cor, et secundo nervi et vene, et deinde cerebrum et epar: sic principaliora membra facta sunt, deinde alia per ordinem donec compleatur generacio. Et tunc, secundum Avicennam

21 Artis Medicine] Fen 1, Doct. 5, cap. 1. 24 De Animalibus] lib. iii. c. 1 (pp. 31, 41, ed. 1508). 31 De Animalibus] *De Partibus* iii. 4.

nono *De Animalibus*, semen patris fit spiritus, nam spiritus radicales fiunt de semine patris et fetus fit de semine matris. Et dicit quod hoc est consilium Aristotelis, et multum vituperat Galienum in hac parte qui contradixit sentencie huic. Dicit ergo ‘ et mirati sumus super homine illo qui contradixit Aristoteli, licet enim multum sciverit de ramis philosophie, tamen ignoravit radices ’. Et postea dicit ‘ quod olfecit medietatem hujus rei ’, et ideo erravit in multis. Et jam patet per hoc quomodo dicendum de semine masculino in planta. Nam completa generacione plante cedit in aliquid quod est in planta generata loco spiritus in animali. Nam Aristoteles dicit in libro *De Plantis*, quod planta, licet non habeat partes quales animal, habet tamen similes eis, ut habet radicem pro ore, et corticem pro cute, et medullam pro corde, et sic de aliis, et ideo, licet non habeat spiritus, tamen habet aliquid simile spiritui, quod est vapor diffusus a medulla in | ceteras partes plante ad 81 a 1.
exercendum opera anime ipsius plante, sicut spiritus in animali est quoddam simile vapori qui fluit a corde in omnes partes animalis quod est instrumentum anime. Et cor continue evaporat per dilatacionem et constriccionem et emittit vapores subtiles ad confortacionem tocius corporis, qui vapores sunt spiritus subtiles generati ex sanguine puro.

⟨*Capitulum* 4^{m}. *de generacione hominis.*⟩

Sed de generacione hominis est specialis difficultas, nam propter consanguinitatem et cognacionem volunt multi quod semen ex quo proles generatur non sit de nutrimento set de substancia corporis. Set hoc penitus est contra Aristotelem et Avicennam in suis libris *De Animalibus*, nam evidenter et potenter docent quod hoc esse non potest, et quod semen sit residuum nutrimenti optime digesti quo non indiget corpus ad restaurandum deperditum nec ad augmentum. Quoniam post conversionem nutrimenti in corpus non potest separari aliquid a corpore vel parte corporis sine dolore et pena, ut patet si dividatur una pars carnis vel nervi vel ossis vel

1 De Animalibus] ix. 1. 5 et mirati sumus . . .] loc. cit. ix. 1. 2. f. 41.
12 De Plantis] i. 2.

6 sciverit] scivit *M*

alterius. Set decisio seminis non est cum dolore nec pena. Item, quelibet pars carnis caro est, et quelibet pars ossis os est, et nervi nervus, et sic de aliis ; ergo relinquetur quod si aliquid a carne separetur vel osse vel nervo, hoc erit aliquod frustum carnis vel aliquod fragmen ossis, vel aliqua porcio nervi, et sic de aliis, set semen non est hujusmodi. Item, si fieret semen de osse et carne et aliis, tunc aut per divisionem partis a toto, et hoc stare non potest propter raciones duas nunc tactas, aut per transmutacionem naturalem et conversionem alicujus partis carnis vel ossis in semen. Set hec conversio fieri non potest 81 a 2. nisi per corrupcionem illius partis carnis in semen, | et ita esset corrupcio carnis et generacio seminis, sicut generatur ignis ex aqua et quidlibet ex quolibet per naturam. Set in tali generacione non dicimus quod unum sit de substancia alterius secundum sentenciam istius posicionis, quando dicitur quod semen ex quo generatur filius est substancia parentum, quia hic sermo pretendit quod non fiat ibi corrupcio set sola decisio alicujus. Item, filius est ita attinens patri sicut matri vel magis, set tamen semen solius matris cedit in substanciam corporis filii, corpus enim fit ex materno semine, licet spiritus, qui non sunt partes substanciales et fixe in corpore, set quidam vapores confortantes corpus, fiant de semine patris, et illi non durant in corpore set evanescunt, eo quod continua est deperdicio spirituum et generacio continua. Semen igitur patris quantum ad corpus filii et partes ejus substanciales non pertinet ad filium. Ergo, non refert utrum sit de substancia patris vel de residuo nutrimenti, et tamen est affinitas naturalis et consanguinitas, ergo, non oportet quod semen sit de substancia parentum. Multas vero alias raciones ponunt Aristoteles et Avicenna et salvant affinitatem naturalem per hanc viam, videlicet, quod nutrimentum matris optime digestum, quod residuum est post restauracionem deperditi et post augmentum, est in potencia caro et os, et jam simile in actu persone in qua est, et hic incipit primus gradus affinitatis naturalis. Nam ita factum est simile quod est in potencia proxima ut fiat animatum et salvet personam cujus est. Deinde secundo, a natura recolligitur ad vasa generacionis in quibus eciam servatur, et virtus generativa, que est tercia

potencia anime vegetative, agit in illud et assimilat illud humane nature vehementer et quantum potest fieri et debet. Et ideo jam | transmutatum est ad hoc ut sit in potencia 81 b 1. homo et non asinus nec alia species animalis dum adhuc est in matre. Et quando sic alteratum est ut sit simillimum humane nature, tunc magis manifestatur affinitas naturalis. Et quando semen patris decinditur et excitat virtutem generativam matris ad seminis decisionem, tunc quod decinditur a matre recipit virtutem a semine patris, nam semen patris est motor et efficiens. Et augmentatur affinitas naturalis respectu parentum, set longe magis per virtutem anime matris, quia semen utrumque remanet in matre in loco debito generacioni. Et sic perficitur naturalis affinitas ut fiat humana natura de semine illo. Et non quocunque modo, set similis et connaturalis patri et matri, et non aliis hominibus. Nam patri propter tria, scilicet, quia ejus semen est causa decisionis seminis materni, et semen paternum transmutat semen in membra, sicut manus figuli lutum convertit in ollam, et semen patris tercio cedit in spiritus radicales et primos. Et matri affinis erit proles propter tria. Nam semen matris cedit in substanciam corporis et partes substanciales, et virtus anime matris semper continuatur super illud formandum cujus instrumentum est semen patris; et tercio continet ac fovet semper in corpore suo, scilicet, in matrice embrionem. Unde non agit in rem extra se sicut ignis agit in aquam, set in rem contentam semper in se. Propter igitur has causas oritur proprietas sufficientis affinitatis naturalis inter prolem et parentes secundum sentenciam Aristotelis et Avicenne ut non requiratur quod semen sit de substancia parentum. Sic igitur tenet philosophia, nec volo hic descendere ad theologica | propter 81 b 2. nimietatem contencionis, et quia superflua fieret digressio.

⟨*Distinccio tercia de anima.*⟩

⟨*Capitulum* 1m. *de produccione parcium anime.*⟩

Set de produccione parcium anime in esse non est minor difficultas. Omnes enim ante viginti annos posuerunt quod sola anima intellectiva detur, et quod vegetativa et sensitiva in

homine producantur de potencia materie per viam nature. Et adhuc theologi de Anglia et omnes philosophantes hoc celebrant. Nam Aristoteles dicit 2° *De Anima* quod intellectiva potencia separatur ab aliis sicut perpetuum a corruptibili, et in 16° *De Animalibus* dicit quod solus intellectus est ab extrinseco veniens, et alie potencie educuntur de potencia seminis, et in XI° *Methaphisice* illud idem docet, et nichil tantum certificat in sua philosophia. Et Avicenna et Averrois et omnes philosophi dicunt illud idem, et hoc concordat cum fide, ut sola ymago Dei creetur, set hec est anima intellectiva. Nec est aliquid contra hoc nisi quedam auctoritates duorum librorum qui non sunt autentici, scilicet, *De Spiritu et Anima*, et *De Ecclesiasticis Dogmatibus*. Non enim sunt Augustini, ut periti theologi sciunt, licet aliqui estimare solebant quod essent Augustini. Set nec Gregoriani sunt, nec Heronimi, nec Ambrosii, nec Bede, nec alicujus auctoris famosi. Et in illis libris videtur dici ad literam quod concreentur vegetativum et sensitivum cum intellectivo, et separentur in morte. Et quia hii libri sunt apocrifi, ergo non potest aliquid probari per eos, precipue ubi summa difficultas et contencio accidit infinita. Et considerandum est quod sancti multa verba protulerunt ex incidenti secundum modum vulgarem loquendi,
82 a 1. de quibus non inquirebant certitudinem circa alia | occupati, sicut omnis homo in perpetrando aliqua principaliter loquitur aliquid incidenter de quo non certificat illa vice. Et ideo dixerunt sancti que postea retractaverunt, et si plus vixissent adhuc plura retractavissent aut se exposuissent. Unde beatus Gregorius dicit in Omelia quod plante non habent animam set viriditatem, et ecclesia recitat. Set tamen omnes philosophantes et theologi sciunt quod plante habent animam vegetativam, licet non sensitivam. Aut ergo beatus Gregorius non percipit veritatem in hoc casu, aut vulgariter locutus est, quia multitudo hominum non estimat quod anima sit nisi in animalibus, aut accepit animam pro ea que est in brutis et

3 De Anima] ii. 150. 5 De Animalibus] *de Gen. An.* i. 18. 12 De Spiritu et Anima] by Alcher of Clairvaux (12th cent.). 13 De Ecclesiasticis Dogmatibus] by Gennadius of Marseilles, c. 495. 28 Gregorius] in the eighth lesson on Ascension Day.

hominibus, sicut vulgus accipit cui predicavit. Immo vulgus laicorum in multis regnis adhuc credit quod soli homines animas habent, unde derident clericos qui dicunt canes et cetera bruta habere animas. Sic igitur in libris multis qui sunt in usu theologorum sunt multa scripta que non habent veritatem et vulgariter dicta sunt et que debent exponi, et maxime ubi multitudo sapientum dicit contrarium.

Tota igitur philosophia clamat quod solus intellectus creatur, et omnes theologi alicujus valoris et philosophantes ante viginti annos, et adhuc omnes Anglicani qui satis inter alios homines sunt et fuerunt studiosi. Et arguunt ad hoc non solum per auctoritates Aristotelis et aliorum philosophorum, set per raciones. Quia heedem operaciones vegetative et sensitive sunt in homine sicut in plantis et brutis, set natura has animas potest producere in vegetabilibus et aliis animalibus ab homine, ergo et in homine. Item, arguunt per experienciam. Nam embrio ante infusionem | anime racionalis 82 a 2. nutritur et crescit, et si pungatur sentit, et hoc sciunt mulieres ex parte in talibus, et Aristoteles hoc vult in libro *De Animalibus*, et alii auctores concordant. Manifestum est igitur quod anima vegetativa et sensitiva sunt in embrione hominis antequam intellectiva producatur. Set si vegetativa et sensitiva essent concreate cum intellectiva, ut publice ponunt multi modernorum, tunc non precederent ipsam intellectivam in esse, et ideo coacti sunt dicere quod duplex est vegetativa et duplex sensitiva; et dicunt unam produci de potencia materie per viam nature, et aliam per creacionem cum intellectiva. Set nullo modo potest istud habere racionem, nec sunt auctoritates sufficientes ad hoc, et ideo periti in philosophia reprobant istud tanquam prophanum. Nam ista vegetativa que inducitur per naturam sufficit ad omnes operaciones vegetative in homine, sicut videmus quod in brutis et vegetabilibus sufficit. Set eedem sunt operaciones utrobique, ergo reliqua vegetativa superfluit. Set nec natura nec Deus facit aliquid ociosum. Similiter de sensitiva, quoniam ad omnes operaciones sensus sufficit illa que per naturam inducitur, ut videmus in animalibus. Quoniam ita

20 **De Animalibus**] *de Gen. Anim.* v. 1.

bene videt et audit canis sicut homo, et sic de aliis operibus sensitive virtutis. Et multa animalia melius senciunt quam homo, ut linx qui videt per medium parietem. Et homo habet olfactum pejorem omnibus animalibus, ut Aristoteles docet, et multa cercius et acucius audiunt. Ergo manifestum est quod illa sensitiva que per naturam inducitur sufficit ad operaciones anime sensitive tam in homine quam in brutis; si enim ita
82 b 1. bene et melius quam in hominibus fiant opera sensitive, | tunc illa sensitiva que naturalis est in homine sufficit.

Deinde ubi et quando manifestantur opera istius vegetative create et sensitive certe non possunt assignare. Nam alie que naturales sunt occupant instrumenta et membra hominis sicut in brutis, ergo omnino superfluunt et non erunt. Deinde si separantur cum intellectiva, ut dicunt, et nate sunt habere esse separatum sicut intellectiva, tunc de proprietate earum est quod sint substancie separate sicut intellectiva. Set omnis substancia separata a materia est actu intellectus, ut Aristoteles vult in XI° *Methaphisice*, ergo habent necessario virtutem intellectivam. Item certum est quod vegetativa omnis et sensitiva omnis est virtus organica, et non operantur nisi mediante organo, ut virtus visiva non videt nisi mediante oculo, et virtus nutritiva nisi mediantibus membris nutritivis. Set in separacione ista non habent organa, ergo carebunt suis operacionibus specificis. Set nulla res dum est potest privari sua operacione specifica. Et iterum erunt ociose ibi, et intellectiva sola habebit suam operacionem intelligendi, et hec et hujusmodi allegantur contra hanc opinionem, que nullam potest habere racionem, quoniam statim dissolvatur tanquam festuca, nec auctoritatem nisi apocripham, et que potest exponi sicut necesse est in hac parte.

⟨*Capitulum* 2^{m}. *de anima sensitiva.*⟩

Sed capita vulgi philosophancium Parisius in alios errores nephandos cadunt, quibus theologici contradicunt, maxime in duobus articulis, et de tercio contendunt adinvicem, quidam veritatem, quidam quod falsum est estimantes. Ab annis

18 Methaphisice] xi. 2.

decem igitur inolevit o|pinio per hominem erroneum et 82 b 2.
famosum quod ante animam racionalem presupponitur differencia substancialis specifica educta de potencia materie que ponit hominem sub specie animalis, ita quod intellectiva non faciat hoc, set anima sensitiva specialis addita ad naturam sensitivam animalis communem, sicut anima sensitiva specialis asini additur super animalitatem ut fiat asinus species animalis. Set istud porro est contra totam philosophiam Aristotelis et omnium auctorum. Nam et ipse et sui sequaces dividunt animal per immediata in racionale et irracionale, ut racionale sit differencia specifica hominis, nisi vellemus addere mortale. Set ante racionale nec Porphirius nec Aristoteles nec alii ponunt aliquid preter genus. Set racionale est in homine a sola anima intellectiva, igitur illa ponit hominem in specie animalis, et nichil est inter eam et genus. Item una differencia specifica sufficit cum genere proximo ad speciem. Nam Boecius dicit in libro *Divisionum*, nisi esset penuria vocabulorum, omnis diffinicio constaret ex genere et una differencia, id est, ex differencia signata per unum vocabulum, ita quod non essent nisi duo vocabula in diffinicione, ut unum sit generis et alterum differencie. Sed diffinicio indicat rei essenciam, ergo una differencia addita generi sufficit ad complendum speciem. Set non est species humana completa antequam embrio habeat animam racionalem, ergo cum illa non sit genus, importabit differenciam specificam hominis. Ergo alia non erit per predicta, quia una sufficit. Item, si ista differencia ficta faciet hominem in specie animalis, tunc racionale non faciet set aliquid aliud, quia racionale est aliud in essencia quam illa differencia, ut planum est, cum sit sensitiva. Quero ergo quid faciet racionale, et | de quo serviet? 83 a 1.
Et arguo sic: omnis differencia addita generi speciem facit: set species hominis in genere animalis fit per differenciam naturaliter eductam, ut dicit hec posicio, et pro nulla alia causa posset racionale addi, nisi ad constituendum speciem animalis; ergo cum ante sit constituta racionale serviet de nichilo.

Si dicatur quod illa que naturaliter inducitur est in potencia respectu intellective et incompleta, tunc sequitur quod non est

17 Divisionum] p. 641 (ed. Bas. 1570).

differencia specifica, quia omnis differencia specifica facit speciem, nec est ordinata ad ulteriorem differenciam, nam omne quod ordinatur ad ulteriorem differenciam, que specifica est, est subalternum, ut patet in linea predicamentali. Ergo relinquitur quod illa differencia naturalis sit subalterna ; et si hoc, tunc est communis homini et alii, ergo non est differencia specifica hominis. Item si hec differencia perficeret hominem in specie animalis, tunc si non adveniret anima racionalis, esset sicut species alia animalis que caret intellectu, ut asinus vel aliud habens solam animam sensitivam. Et possit vivere et moveri et opera animalis exercere secundum proprietatem sue speciei, sicut asinus secundum suam. Set asinus quia sic facit non est in potencia ad ulteriorem formam specificam, ergo nec illa species animalis potest esse in potencia ad animam racionalem, quia non poterit anima racionalis recipi in hac specie animalis, sicut nec in asino vel leone. Quoniam vero nullam habent racionem ad hanc insaniam que sit digna solucione, et magis asserunt quam racionentur. Nec video aliquid quod posset racionabiliter adduci pro hac fantasia, ideo transeo ad aliud quod est majus inconveniens, et error pejor, et heresis nequior, immo nequissima. Temporibus autem meis non fiebat mencio de istis erroribus, quia cuilibet fuit manifestum quod
83 a 2. heretica fuerunt, sicut quodlibet aliud contra | fidem et philosophiam, nec dignati sumus movere questionem de hiis propter stulticie magnitudinem.

⟨*Capitulum* 3^{m}. *de unitate et pluralitate anime intellective.*⟩

Et est istud secundum de unitate et pluralitate anime intellective. Ponunt ergo quod anima intellectiva sit una numero in omnibus. Palliant ergo errorem suum quando artantur dicentes quod per philosophiam non potest aliter dici nec per racionem potest haberi aliud, set per solam fidem. Set menciuntur tanquam vilissimi heretici. Nam cum meritum et demeritum sint penes animam et omne opus virtutis et vicii, non solum secundum fidem set secundum doctrinam Aristotelis in *Ethicis* et secundum omnes philosophos, tunc si una

anima esset in omnibus hominibus, sequeretur quod eadem esset rea vicii et virtute repleta et ita eadem esset bona et mala, justa et injusta, quod esse non potest secundum philosophiam neque secundum fidem. Item, cum non solum regula fidei set philosophie magna potestas, ut probavi in partibus *Moralis Philosophie*, doceat quod virtuti servientes fruentur vita beata et peccatores punientur pena infernali, et anima in morte hominis separatur ad penam vel ad gloriam, tunc cum non omnis homo bonus est nec omnis sit malus, eadem anima erit simul glorificata et dampnata, quod est insanum et contra omnem racionem, et contra fidem, et contra philosophiam, et sic destruit leges moralis philosophie.

Quod autem destruat leges nature potest ostendi sic. Aristoteles per totam philosophiam naturalem supponit quod materia propria appropriat sibi formam propriam et e converso. Set anima racionalis in Socrate est forma propria et perfectiva ejus, ergo, non potest esse | in alia materia quam 83 b 1. in corpore Socratis. Et hoc expressius habetur per Aristotelem, in casu proposito. Nam hoc modo argumentandi invehitur 3° *De Anima* contra Pictagoricos, qui posuerunt animam mutare se de corpore in corpus post mortem. Et ibi hoc reprobat; dicens quod materia propria appropriat sibi formam et e converso, ergo, nec potest una anima separari ab uno corpore et ingredi in aliud. Ex quo tunc arguo propositum: si per Aristotelem non potest una anima successive esse in diversis corporibus, ergo nec multoforcius potest esse simul et semel in diversis. Item Aristoteles dicet iiij° *Phisicorum*, capitulo de vacuo, quod si aliquid unum numero potest esse in duobus locis, potest esse eadem racione in tribus, et si in tribus potest esse in quatuor, et sic in infinitis. Si essent, ergo, essent potencie infinite, et ita Deus. Et ideo omnino procedit hec racio de anima dum est actus et perfeccio corporis et persone. Nam de anima separata est sicut de angelo, ut superius est notatum. Item, si una est anima in pluribus hominibus, tunc eadem erit simul et semel ignorans

5-6 Moralis Philosophie] *Op. Maj.* vii. 1. Bridges ii. 241 sqq. 20 De Anima] i. 53. 27 Phisicorum] iv. 76, 77.

et sciens respectu ejusdem, quod est impossibile. Si dicatur, ut Averrois in 3° *De Anima* docet respondere ad hoc argumentum quod diversitas est per ymaginacionem diversam in diversis hominibus, et ideo anima scit in isto et ignorat in alio propter aliam et aliam ymaginacionem, considerandum est tunc qualiter ymaginacio impedit intellectum vel operatur ad ipsum. Nam verum est quod virtutes sensitive deserviunt intellectui, et quando leduntur, ut in stul-
83 b 2. tis naturaliter et in freneticis, quia lesio ac|cidit organo virtutis sensitive, tunc impeditur operacio intelligendi, quia error est in sensitiva et non potest species venire ad intellectum secundum rectum esse et veritatem; immo destruitur esse speciei ut intellectus non possit informari, et tunc fit homo stultus vel amens seu juvenis seu senex. Set si organa sensitivarum virtutum sint illesa, tunc virtutes sensitive sunt similiter sane et debito modo representant species rerum ipsi intellectui, et tunc intellectus intelligit et facit operacionem suam completam, nec impeditur in aliquo. Si igitur excludamus hujusmodi lesionem, planum est quod ymaginacio non diversificabit intellectum in diversis ut unus sit ignorans et alius sciens respectu ejusdem si unus est intellectus, quia utrobique est intellectus in sua potestate et virtus sensitiva in bona et sana disposicione. Quare non faciet ymaginacio hanc diversitatem, set erit in ipso intellectu, et ita erit ignorans et sciens.

Quod autem Averrois arguit in contrarium, dicens ‘si intellectus sit multiplex numero et numeratus secundum numerum hominum, tunc res intellecta erit multiplex numero’. Istud est insanum, nec ipse ibi verificat hanc consequenciam. Ex dictis tamen suis in eodem capitulo et alibi extrahitur fantasia pro hac consequencia verificanda, scilicet, quod ex intellectu et intellecto fit unum vere et verius quam ex materia et forma, et ideo si intellectus sit numeratus in hominibus, tunc idem intellectum seu res intellecta eadem numerabitur cum intelligitur a pluribus. Set multi multipliciter exponunt, quidam de re intellecta et quidam de specie rei apud animam. Si ergo |

2 De Anima] iii. com. 30.

intellectum vocet hic rem intellectam ut ex ea et intellectu 84 a 1. fiat omnino unum. Manifestus est error, nam tunc ex anima et lapide fieret unum vere et ex eadem anima et equo et celo et omnibus intellectis fieret unum vere, et hoc est impossibile propter duo impossibilia manifesta. Nam nichil componitur ex rebus distantibus. Set stella intellecta distat ab homine et ab anima ejus. Et iterum, si vere unum fieret ex anima et lapide vel stella, tunc esset aliqua res existens in hoc mundo quod non esset anima nec lapis, set non contingit assignare hoc. Et est ridiculum dicere quod ex anima et celo vel lapide vel quocunque intellecto fiat unum, ergo verbum suum, cum dicit ex intellectu et intellecto fit vere unum, hoc erit de anima et specie rei intellecte que est apud eam. Set si hoc ponamus, et simul cum hoc quod anime hominum sunt plures, nullum sequitur inconveniens, nam cum infertur quod species apud animas diversas multiplicabitur, concedo quod diversa species ejusdem rei potest esse apud diversos, quia res facit speciem suam secundum omnes diametros, ut ostensum est in tractatu *De speciebus*, et ideo, sicut in diversis partibus aeris species sunt ejusdem rei diverse et ad oculos diversorum veniunt diverse, sic apud intellectus diversos.

Cum vero arguit quod si anima numeratur in diversis, tunc sciencia que est in magistro generabit scienciam in discipulum sicut ignis generat ignem, aut nichil sciet discipulus, non verificat hanc consequenciam, et est pessima. Nam sufficit intellectus agens pro causa interiori et magister exterius. Magister enim est sicut agricultor respectu segetis, et sicut medicus respectu sanitatis. Agricultor | enim et medicus sunt instru- 84 a 2. menta nature, nam preparant et excitant et juvant naturam que interius operatur. Sic magister facit argumentum veridicum ad concludendum veritatem, et intellectus agens illuminat possibilem et facit scire, et hec duo sufficiunt ad hoc quod sciencia complexorum fiat in anima. Noticia vero incomplexorum quantum ad vocem signata fit per magistrum

---

19 **De speciebus**] p. 36.

---

13 erit *corr. in marg.*

exponentem quid est quod per voces significetur. Set rerum noticia significatarum habetur partim per magistrum ostendentem et exemplificantem, et partim per sensus experienciam et partim per influenciam agentis. Nam res per doctorem potest visui ostendi et exemplificari, et species rei venit ad intellectum per sensum, et intellectus agens illustrat, et sic nascitur in anima habitus cognitivus, et ita per has vias sufficienter potest fieri sciencia in discipulo, ita quod non oportet quod sciencia generet se.

Si eciam obicitur quod quilibet gramaticus scit eandem scienciam gramaticam, et quilibet logicus scit eandem scienciam logicam, et sic de aliis scienciis, ergo, omnes habent eandem scienciam numero in animabus suis; set eadem res numero non potest esse in diversis subjectis; ergo, oportet quod una sit anima omni, sicut est una sciencia. Et hec est cavillacio involuta valde, et credidi diu quod posset solvi sic ut dicatur quod sciencia est duplex. Una est habitus anime cognitivus, quo anima scit aliquid scibile objectum intellectum, sive sit Deus sive angelus sive eciam aliqua sciencia, ut gramatica vel logica vel alia. Et hec que est habitus cognitivus in anima diversificatur in diversis hominibus et animalibus,
84 b 1. et numeratur secundum numerum earum. | Set aliter sumitur sciencia que, scilicet, est objectum intellectus, que est quoddam scibile et intelligibile, ut alia intelligibilia que debent sciri ab anima, ut logica, gramatica et sciencie cetere. Et sciencia hoc modo sumpta creditur una et eadem scita ab omnibus qui sciunt eam, sicut Socrates unus et idem est licet intelligitur a multis. Set videtur michi modo quod istud non sufficit. Nam si intelligibile, quod non est sciencia, habeat in anima habitum cognitivum alium a se, scilicet, scienciam qua sciatur, hoc non est mirum, immo necesse est. Set quod sciencia habeat scienciam aliam non videtur stare, quia tunc iretur in infinitum; qua racione enim una habet aliam, et illa alia aliam, et sic in infinitum. Ceterum sciencia, ut gramatica, logica, vel quecunque alia, est una res et accidens; et non est accidens corporis, ergo, solius anime. Set omne accidens est in subjecto suo cujus est, ergo, si sciencia priori modo dicta, que est habitus cognitivus numeretur secundum animas in

quibus est, sic similiter hec sciencia secundo modo dicta. Nec est dicendum quod hec sciencia est in libris vel in sermone, quia si libri non essent nec sermo, adhuc potest sciri. Set non scitur nisi sit aliquid, et in aliquo, set non in alio quam in anima. Et iterum, scriptura et sermo non sunt nisi signa eorum que sunt in anima, ut vult Aristoteles primo *Peryarmenias*. Si igitur sciencia omnimoda sit accidens anime, ergo sicut anima multiplicatur sic et sciencia, et ita numerabitur gramatica in diversis et logica, ita quod logica in diversis animabus est una specie et non numero, et similiter gramatica, et sic de aliis, et per se scitur | non per alium habitum nec per 84 b 2.
aliam scienciam. Causa quare non videatur sic prima facie est quia videmus quod alia intelligibilia ut homo et asinus et cetera non generantur, licet a pluribus intelligantur et similiter quia de sciencia et de aliis que sunt in anima unius possunt homines diversi habere cognicionem, ut Socrates scit virtutem suam vel vicium vel artem vel scienciam que sunt in anima sua, et alii homines possunt scire virtutem Socratis vel vicium, et eis est objectum tantum et non est in animabus eorum. Socrati autem est sua virtus objectum et nichilominus accidens anime sue. Set sciencia ut logica vel alia non est tantummodo objectum respectu animarum que sciunt eam, nec est in una anima tantum set est in qualibet earum, et ideo oportet quod numeretur.

⟨*Capitulum* 4^{m}. *de composicione anime racionalis.*⟩

Tercium quod hic conculcatur a vulgo philosophancium et theologorum est de anima racionali, an sit composita ex materia et forma, et hec sunt partes. Nam quidam dicunt unum et quidam aliud, et sunt opiniones solempnes contrarie in studio vulgate. Set ego teneo pro certo quod anima est composita ex materia et forma sicut angeli; eadem enim est questio de angelis et de animabus racionalibus. Sunt autem aliqui qui nimis subtiliantur et volunt quod anima et angelus

6 **Peryarmenias**] **i.** 1.

non sunt in predicamento substancie, nec in potencia generis alicujus, quia de potencia generis produci non possunt, ergo, si essent in potencia generis tunc frustra essent ; set natura nichil facit frustra nec Deus. Et istud fingunt ut sic principia generis substancie, que sunt materia et forma excludant ab angelo et ab anima racionali, per hoc volentes fingere quod anima 85 a 1. racionalis est | simplex et angelus similiter. Set hec eorum erronea defencio porro est infamis, quia tota philosophia et actores clamant quod solum sunt decem predicamenta et quod hec omnia comprehendunt preter Deum sicut incipit liber *De ortu Scienciarum*: Scias nichil esse preter substanciam et accidens. Si ergo angeli et anime non sunt in predicamento substancie, tunc facient undecimum predicamentum, quia predicamentum non est nisi colleccio specierum et generum seu maneries rerum diversarum, distincta ab alio predicamento. Si enim colleccio qualitatum facit unum predicamentum, multoforcius colleccio tam nobilium rerum que sunt angeli et homines. Et si corpora faciunt unum predicamentum, multiforcius spiritus.

Quod vero allegant de potencia generis, dicendum quod potencia generis potest promoveri in speciem, vel per creacionem vel in tempore, unde sicut secundum ordinem temporis prius est animal quam equus eductus de potencia hujus generis, sic secundum ordinem nature prius est substancia quam substancia spiritualis, et promovetur essencia generis in speciem, set tamen simul duracione sunt, quia simul concreantur. Similiter certe possent creari corpora celestia et elementa in suis speris, quia non sunt generata set creata, et ideo secundum eos accidet quod pellentur extra predicamentum substancie, sicut spiritus creati. Ceterum, omne quod non est accidens et fit verum subjectum accidentis est substancia vera, quia creator non est subjectum accidentis, et ideo nec substancia, nisi equivoce dicatur substancia, non enim erit substancia que substet accidenti. Sed angelus et anima non sunt accidencia, et veraciter substant accidentibus, ut sciencie et virtuti et 85 a 2. gracie et glorie et hujusmodi, ergo oportet quod sint | vere substancie, et ideo oportet quod sint in predicamento substancie. Set non sunt in eo sicut principia, ut materia et forma, ergo

sicut principiata et species, quare componentur ex materia et forma.

Item, si substancia spiritualis non sit species substancie, tunc non fiet divisio generalissimi in species. Nam contra substanciam corporalem non cadit aliquid in divisione nisi substancia spiritualis. Ceterum sic idem esset substancia in communi et corpus, et tunc corpus esset genus generalissimum in predicamento substancie, quod est absurdum et contra Aristotelem et omnes. Item, composicio prima est ex materia et forma, et composicio secunda ex subjecto et accidente que creatur ex prima composicione, quia materia cum forma causa est omnium accidencium que fiunt in ea, ut dicitur primo *Phisicorum*, et secundum non potest esse sine primo in ullo genere, quia posterius non reperitur sine priore. Cum ergo in angelis et animabus est composicio ex accidente et subjecto, oportet quod ibi sit composicio ex materia et forma. Item, 4° *Metheororum* dicit Aristoteles quod prima materia est tantum materia, forma prima est tantum forma, quicquid est aliud ab hiis est compositum ex materia et forma. Item, angelus et anima sunt in potencia de natura sua ad multa, ut ad scienciam graciam et gloriam, et possunt recipere et pati multa, ut patet in bonis animabus et angelis malis. Et ex alia parte sunt in actu multiplici et operacione. Set actus et agere debetur rei racione forme, et potencia et pati et recipere racione materie, sicut vult Aristoteles libro *De Generacione*. Item, subjectum generacionis est compositum, et ideo compositum generatur et non forma tantum, ut probatum est prius ; ita quod subjectum generacionis vadit semper per gradus compositos acquirendo |
semper esse compositum plus et plus perfectum usque ultimus 85 b 1.
gradus complementi veniet qui erit compositus sicut ceteri. Set hic ultimus gradus in aliquibus fit per operacionem nature, in aliis per opus supra naturam ut in hominibus. Cum ergo anima racionalis sit ultimum complementum embrionis humani quod est compositum, oportet quod hec anima sit composita, ut ejus forma perficiat formam embrionis, et ejus materia compleat materiam embrionis. Et sic aperitur via ad solvendum

13 **Phisicorum**] i. 67. 25 **De Generacione**] ii. 52, 53.

cavillaciones in quibus maxime confidit pars adversa. Nam arguit sic. Materia est in potencia ad formam non ad materiam, quia materia non est materie set forme, ergo embrio non erit in potencia nisi ad formam tantum, et ideo anima racionalis est forma pura non composita. Et per supradicta patet quod magnus error est apud eos qui sic arguunt, et qui propter hujusmodi errorem et cavillacionem fingunt simplicitatem anime racionalis. Nam ostensum est quod, sicut una forma est materialis et in potencia ad aliam, sic una materia est formalis respectu alterius, et quod materia generis incompleta est in potencia ad materiam specificam, sicut forma generis est in potencia ad formam specificam, et totum genus ad differenciam specificam compositam, et ideo sine differencia specifica inducatur in esse per naturam, sive per creacionem. Oportet quod sit composita, et ideo anima racionalis composita est. Unde quod maxime allegant pro se evidenter est contra eos, si eorum dictum exponatur.

Quod autem alique auctoritates philosophorum exprimunt, quod sunt substancie simplices et separate a materia, omnes
85 b 2. intelligende | sunt de materia sensibili et corporali. Nam de anima vulgariter loquimur, et eam nescimus, quia spiritualis materia nobis est occulta. Quod autem dicitur 7° *Methaphisice*, quod materia est qua res potest esse et non esse, loquitur ibi de materia generabilium et corruptibilium, et sic alias multa dicit de materia que non sunt intelligenda de materia prima, set de materia naturalium.

⟨*Capitulum 5m. de virtutibus, utrum sint partes anime.*⟩

Quartum quod hic consideratur habet multos errores apud vulgum, licet sapientes bene senciant in hac parte; et hec est magna utilitas et multa consideranda sunt, et fertur consideracio super partes anime. Primo enim queritur an potencie anime sint partes ejus et de substancia anime, ut scilicet vegetativum sensitivum et intellectivum. Et vacillant sine causa hic. Nam hoc nomen, potencia, non est nomen datum a

22 **Methaphisice**] vii. 8.

sanctis, set a Philosopho, ergo judicandum est de hoc secundum vias philosophie principaliter. Set Philosophus qui vocat potencias anime, ipse ante capitulum *de potenciis* et post illud potencias vocat partes, quoniam in principio secundi dicit, sicut se habet tota anima ad totum corpus sic partes anime ad partes corporis, et in principio tercii dicit, dicamus de parte anime qua cognoscit et sapit et hec est potencia intellectiva, et sic pluries potencias vocat partes et e converso. Item Boecius dicit in *Topicis* quod sunt partes virtuales, et ideo fallit utraque posicio communis. Una dicit quod potencie anime sunt accidencia, et alia dicit quod potencie anime sunt medium inter substanciam et accidens. Et hec secunda non solum hic fallit, set est contra principium philosophie. Nam non est medium inter substanciam et accidens, quia tunc esset aliquod predicamentum medium inter predicamentum substancie et predicamentum accidencium. Prima eciam posicio fallit per | supradicta, nam vegetativa in plantis 86 a 1.
est vera substancia non accidens, et est forma substancialis plantarum, in brutis est sensitiva vera substancia et non accidens, ergo, cum sint verius in homine non erunt accidencia. Et intellectum in angelis est vera substancia, ergo, et in homine. Item, vegetativum et sensitivum inducuntur in esse per generacionem, ut prius probatum est. ergo, earum substancia prius introducitur quam substancia cujus intellectivum est potencia, ergo, non sunt potencie ejusdem substancie. Set propter hoc ponuntur accidencia, quia ponuntur in eadem substancia, ergo, non potest hoc esse.

Si dicatur cujusmodi partes sunt, dicendum quod virtuales, ut dicit Boecius, et ita potenciales, et ideo potencie, et non sunt partes essenciales, quia ille componunt rem sicut materia et forma, et sunt due tantum, set sunt partes integrales, quia ex *Methaphisicis* patet quod omnis pars vel est subjectiva vel integralis, et integralis aut est duplex tantum, et sic vocantur essenciales ut materia et forma, aut due et hoc dupliciter, quoniam aut in corporalibus, et sic vocantur partes quantitative, aut in spiritualibus, et sic vocantur partes virtuales, id est,

3 de potenciis] *de Anima* ii. 51 sqq. 4 secundi] *de Anima* ii. 9. 6 tercii] *de Anima* iii. 1.

spirituales. Et sic evacuantur cavillaciones quas faciunt in contrarium de partibus. Nam primo arguunt quod anima est substancia simplex per multas auctoritates que intelliguntur de simplicitate per privacionem quantitatis corporalis et non per privacionem parcium virtualium. Item, arguunt quod non sunt partes, quia tunc essent partes integrales, et sic quantitative, non estimantes has partes nisi in corporalibus. Set decipiuntur, quia partes integrales sunt eque in spiritualibus ut in corporalibus, unde, sicut cor caput et epar et hujusmodi partes constituunt corpus, sic vegetativum et sensitivum constituunt animam.

86 a 2. Set ad evidenciam istorum | queritur an sint diversa in essencia et substancia, an una substancia cujus sunt iste potencie. Et Aristoteles 2° *De Anima* probat quod diversa sunt secundum speciem et essenciam, nam facit hoc argumentum. Operaciones sunt diverse in essencia et secundum speciem ut intelligere sentire et vegetari, ergo nature quarum sunt hec opera. Item, vegetativum in planta differt secundum speciem a sensitivo in animali, et utraque istarum differt secundum speciem ab intellectivo in homine, ut planum est. Set vegetativum in plantis est ejusdem nature cum vegetativo in homine propter opera eadem, et sensitiva in brutis et in homine propter easdem operaciones sensus, ergo, manifestum est quod intellectiva et sensitiva hominis et vegetativa non sunt ejusdem nature specifice. Item, si prius inducantur in esse quam infundatur intellectiva, et educuntur de potencia materie et intellectus non, tunc non habent nisi potenciam receptivam respectu intellectus et non activam. Set illud quod solum habet potenciam receptivam respectu alterius est diversum in essencia ab eo, ut patet in loco respectu locati et in embrione respectu illius quod creatur (sive sit tota anima secundum istos, sive sit solus intellectus secundum veritatem), ergo sequitur necessario quod substancia sensitiva alia est a substancia intellectiva. Item, partes sensitive sunt diverse secundum speciem ut visus et ymaginacio et memoria, ut planum est propter operaciones diversas in specie, ergo

14 **De Anima**] ii. 31.

multoforcius intellectivum et sensitivum. Item, partes vegetative sunt diverse in essencia propter operaciones diversas, ergo multoforcius hic. Cum autem arguunt quod tunc erunt multe substancie in anima, cum tamen autores dicant quod est una substancia, dicendum quod est una substancia composita ex | pluribus partibus, sicut corpus, que partes sunt diverse per 86 b 1.
essenciam sicut partes corporis, tamen sit unum per essenciam ex eis, et hoc est vere unum, quia sicut in corpore resultat una forma tocius, copulans omnes partes in unitate essenciali, sic est a parte anime quod una natura substancialis resultat ex partibus pluribus in qua habent unitatem essencialem. Et ex hac veritate patet quod non sunt potencie anime accidencia ejusdem substancie, ut ponit opinio dampnabilis vulgata Parisius, et similiter alia que ponit medium inter substanciam et accidens destruitur per hoc idem.

⟨*Capitulum* 6^m^. *de partibus vegetative virtutis.*⟩

Partes vero sensitive virtutis ego posui cum omni diligencia in principio *Perspective*, quod capitulum est unum in quo totum vulgus errat medicorum naturalium et theologorum, et est unum de dignioribus capitulis que misi, continens sapiencie potestatem. Partes vero vegetative sunt note, tres enim sunt principales, scilicet, nutritiva, augmentativa, et generativa, et jam superius tactum est de eis ubi facta est locucio de generacione animatorum. Et ibi patuit tota operacio generative. De operibus vero principalibus nutritive et augmentative disputavi copiose in hiis que de vacuo in superioribus conscripsi, nam principalis difficultas in hiis operibus est quomodo unitur substancia alimenti partibus solidis corporis. Et ego omnes posiciones famosas reprobavi, et pro sentencia tenui et teneo quod substancia alimenti non sit incorporea set retinet proprietatem corporalem, quia natura supponit semper corpus in omni operacione sua, tam in generacione quam in corrupcione et omnibus. | Set hec corporalis substancia alimenti non retinet 86 b 2.
suas dimensiones divisas et distinctas a corpore in quod con-

18 **Perspective**] Bridges ii. 6. 26 **superioribus**] Brewer, *Op. Tert.* pp. 149 sqq.

vertitur, immo tanta est virtus anime quod ipsum corpus animatum nutriendum convertit corpus nutrimenti in se et fit una substancia ex eis, et per consequens una dimensio corporalis. Et ideo non exigitur vacuum in quo alimentum recipitur nec sunt duo corpora simul. Partes vero vegetative sunt digestiva, expulsiva, retentiva, attractiva, ut Avicenna docet primo *De Anima.* Digestio fit per calidum et humidum, expulsio per frigidum et humidum, attraccio per calidum et siccum, retencio per frigidum et siccum, ut ibidem dicit Avicenna. Qualiter vero fiat digestio quadruplex in animalibus, et in quibus locis, et quomodo in plantis non est tercia digestio secundum Aristotelem 2° *De vegetabilibus* alium tractatum desiderat, sicut de spiritibus et de aliis multis per singula capitula omnia que misi. Nam librorum perfectorum composicio habet hec expedire. Facio tamen modo mencionem de hiis duobus dignioribus et specialibus, quia cum jam dictis coincidunt, et immensam habent difficultatem, et contrariantur medici et naturales, et multa falsa vulgantur. Set elongantur a serie istius persuasionis. Et causa principalis est quia omitto hec et multa quia tempus non habeo. Nam in aliis consideracionibus meis certificavi de hiis, set non habeo scripturam ad presens. Et in tractatu alkimistico quem divisim Johannes habet ab operibus tanguntur radices circa ista.

⟨*Capitulum* 7^m^. *de partibus intellective virtutis.*⟩

Partes vero intellectus estimantur esse diverse per essenciam et hoc multis modis, et hic sunt crudeliores errores quam alibi. Nam ponitur quod agens sit pars anime, quod est improbatum in 2° parte *Primi Operis*, deinde in hoc *Tercio*
87 a 1 *Opere* explanavi hoc, et solvi objecciones | contrarium. Dato vero quod solum sit intellectus possibilis in homine, adhuc est labor quasi infinitus circa ejus partes. Nam omnes questiones de libero arbitrio, que modo fiunt fere innumerabiles, fundantur

6 **De Anima**] p. 2 c. 1 (p. 6, ed. 1508). 11 **De vegetabilibus**] *de Plantis* ii. 1. 21-22 **tractatu alkimistico**] *Op. Tert.*, Duhem, pp. 184, 188, &c. 28 **Primi Operis**] Pars. 2, cap. v. (Bridges iii. 44), *Op. Tert.*, Brewer, p. 75.

13 omnia] omni *M.*

super questionem hanc, an anima racionalis habeat racionem et voluntatem tanquam partes diversas secundum substanciam vel secundum racionem et nomen et opera. Et dominatur intencioni mee ad presens quod una est substancia, habens diversas operaciones et diversa nomina et diversas comparaciones, que primo cognoscit et eadem appetit cognita, sicut Aristoteles vult in hoc verbo : intellectus speculativus per extensionem fit practicus, quia quod theologi vocant racionem et voluntatem vel intellectum vel affectum philosophus vocat intellectum speculativum et practicum. Cum ergo dicit in tercio *De Anima* quod intellectus speculativus veritatis fit practicus per extensionem ejus ad amorem veritatis cognite, ut eam velit opere complere, patet per ipsum quod eadem res est que primo speculatur, et que secundario eciam vult quod speculatum est. Ceterum omnes operaciones quotcunque vel quantumcunque diverse fiunt ab eadem potencia agente, dummodo hee operaciones sint adinvicem ordinate ut lucere et calefacere, nam lux solis primo generat lucem in materia aliqua, et secundario calorem. Sic est hic, quoniam cognicio et amor adinvicem ordinantur, cognicio enim est propter amorem. Item, in vanum potencia anime cognosceret veritatem, nisi posset eam amare, quoniam si alia potencia per essenciam ab illa que cognoscit amaret, tunc cum potencia amativa non potest excitari ad amorem nisi per cognicionem, si igitur illa non cognoscit, nunquam excitabitur, quia diverse potencie per essenciam non excitant se ad operaciones suas, ut visus et auditus. Item, illa potencia que amat est racionalis non irracionalis, et intel|lectiva. Nam Aristoteles 87 a 2. vocat eam intellectum practicum, ergo habet operacionem racionis et intellectus, ergo speculatur primo et postea vult et amat, et ideo dum speculatur vocatur speculativus, dum amat vocatur practicus, quia praxis est operacio, et probacio amoris est exibicio operis secundum Gregorium. Item, sicut a parte intellectus est virtus cognitiva et appetitiva sic a parte sensus, set eadem virtus anime sensitive primo apprehendit et secundo desiderat secundum Aristotelem 3° *De Anima*, nec unquam

7 Aristoteles] *De Anima* iii. 46. 33 Gregorium] *Hom. in Evang.* ii. 30 Probatio ergo dilectionis, exhibitio est operis.

distinxit unam ab alia, ergo ordo nature exigit ut eadem virtus cognoscat et secundario appetat.

Item, secundum opinionem theologorum arguo, omnes enim volunt quod vegetativum sensitivum et intellectivum sint eadem substancia simpliciter, non habens partes diversas in essencia, ergo, secundum eos intellectivum non habebit partes diversas in essencia, quia plus differunt potencie tocius anime quam potencie anime intellective. Concedo igitur posicionem eorum in hac parte, set non in precedentibus. Et cum obicere possunt quod operaciones anime intellective sunt diverse per essenciam, scilicet, intelligere et velle, ergo et potencie, et jam probatum est quod potencie tocius anime sunt diverse secundum speciem, eo quod habent diversas operaciones in specie, dicendum est quod hoc argumentum tenet ubi operaciones non sunt adinvicem ordinate, sicut sentire intelligere et vegetari, set hic ordinate sunt. Si obiciatur quod Aristoteles determinat in 3° *De Anima* de intellectu, et in libro *De Memoria et Reminiscencia* docet de hac parte anime que est reminiscencia, ex quo videtur quod plures et diverse sunt partes anime, dicendum est quod non est diversitas nisi in operacione ejusdem potencie, et de una operacione deter-
87 b 1. minat | 3° *De Anima*, et de alia quia habet diversitatem et difficultatem determinatur in alio libro. Si vero adhuc dicatur quod memoria apud Avicennam ponitur diversa potencia ab estimacione tam in operacione quam subjecto, nam memoria est in posteriori parte ultime concavitatis cerebri et retinet species, estimativa est in prima parte illius concavitatis et recipit species, et non est idem recipere et retinere, ut Avicenna ponit exemplum in cera que recipit et retinet et in aqua que recipit tantum (et hec patent ex principio *Perspective*), set estimacio est loco intellectus in brutis, ut Avicenna docet in libro *De Animalibus* et reminiscencia respondet memorie, ergo erit diversa ab intellectu sicut memoria ab estimacione: respondeo quod secundum veritatem memoria et estimacio sunt una virtus secundum substanciam que diversas operaciones exercet

17 **De Anima**] loc. cit. **De Memoria et Reminiscencia**] c. ii. 30 **Perspective**] *Op. Maj.* ii. 5, 10, ed. Bridges. 32 **De Animalibus**] xii. 7.

in diversis partibus ultime concavitatis, et hec diversitas operacionum requirit diversitatem parcium illius concavitatis, quia siccum bene retinet et humidum bene recipit, et ideo ultima pars illius concavitatis siccior est ut bene retineat species, et propter hoc non est diversitas hec subjecti propter diversitatem virtutis, sed propter necessitatem operacionum diversarum, propter quod cum reminiscencia respondeat memorie, non oportet quod reminiscencia sit diversa potencia ab intellectu, immo minus differet ab eo quam memoria ab estimacione, quoniam operaciones iste, que sunt intelligere et reminisci, non requirunt diversa subjecta nec instrumenta, sicut operaciones memorie et estimacionis. Quia | anima intellectiva 87 b 2. non est alligata organo. Si vero dicatur quod Augustinus et theologi ponunt partes ymaginacionis memoriam intelligenciam et voluntatem, dicendum est quod hec particio non est nisi secundum actus et habitus non secundum virtutes. Et in hoc concordat quod dicit intelligenciam formari a memoria, quod non contingeret si essent diverse virtutes, quia hec diversitas virtutis esset secundum naturam et essenciam et speciem, sicut est de visu et auditu. Unde quod acies intelligencie formetur a memoria hoc non est aliud nisi quia eadem virtus anime, scilicet, intellectus ipse sive anima intellectiva post primam apprehensionem, interveniente quiete vel oblivione, recuperat intelligenciam per species quas ipsa anima habet. Unde secundum quod recolit sic est memoria sive reminiscencia. Si vero quod habet primas apprehenciones sic dicitur intelligencia. Et secundum quod appetit post primam apprehensionem vel post secundam, dicitur voluntas et affectus. Unde operaciones sunt diverse. Et nomina virtutis ejusdem secundum quod habet diversas operaciones diversificantur et non sunt diverse virtutes sicut sensitivum et vegetativum et intellectivum.

Ex quibus patet quid dicendum est de libero arbitrio, de quo multe opiniones sunt contrarie. Nam quidam ponunt ipsum a parte affectus et voluntatis, quidam a parte racionis, quidam utroque modo, propter verbum Augustini qui dicit quod liberum arbitrium est facultas racionis et voluntatis. Set si

36 **Augustini**] *de Trinitate* x. 11.

racio et voluntas essent diverse potencie, impossibile esset quod de essencia liberi arbitrii essent racio et voluntas, quia ex duabus potenciis diversis non fit una, sicut nec ex visu et auditu. Et ideo una est potencia habens opera-
88 a 1. ciones | diversas set ordinatas. Et quia istud non verificatur a theologis, ideo omnes quesciones suas quas faciunt de partibus ymaginacionis et de libero arbitrio, quas multiplicant in infinitum, vacillant, quia fundamentum non habent verificatum et certificatum.

⟨*Distinccio quarta de generacione non recta.*⟩
⟨*Capitulum* 1m. *de monstruosa generacione.*⟩

Postquam dictum est de recta generacione animatorum, dicendum est de monstruosa et peccatis et erroribus nature operantis in generacione. Aristoteles quidem 2° *Phisicorum* docet hujusmodi peccata posse fieri in operacione nature, sicut accidit in operacione artis, ut sicut scriptor scribit bene aliquando secundum artem, aliquando propter ineptitudinem pergameni vel encausti vel calami male scribit et errat in actu scribendi, sic natura aliquando bene agit et regulariter sine errore, aliquando vero errat in sua operacione. Et sic accidunt ea que fiunt a casu in naturalibus et fiunt peccata et errores et encia per accidens, que vocantur encia in minore parte, ut sextus digitus et pluvia in diebus canicularibus et cauma in hyeme.

Set considerandum est quod peccata differunt a monstris. Peccatum est omnis deformitas et error quod contingere potest in operacione nature, set tunc dicitur peccatum tantum, et non monstrum, quando accidit error ex superfluitate materie vel diminucione, ut quod homo habeat sex digitos vel quatuor tantum in una manu, quod habeat duo capita, sicut pluries contingit in mundo, et dividuntur abinvicem usque ad umbelicum, et pugnant adinvicem, et uno comedente alius cessat, et uno moriente alius vivit ad tempus, scilicet, per aliquot dies set paucos propter infeccionem et putrefaccionem; ex quo |
88 a 2. patet quod habent animas racionales diversas, et hoc contingit

14 **Phisicorum**] ii. 77, 82.

ex superfluitate seminis, et natura sollicita in sua operacione quando videt quod non potest totum semen formare in uno individuo format in duobus ne si relinqueret materiam informem ipsa putrefieret et corrumperet subjectum et ideo natura facit quod minus malum est, et producit individuum superfluum ut partem vel totum. Et hoc facit ex intencione secundaria non principali, et ideo per accidens, et propter hoc vocatur ens per accidens.

Set quando individuum alterius speciei seu totum sive pars producatur, tunc non est solum peccatum set monstrum, ut cum mulier enixa est vitulum vel aliud animal, ut legimus in historiis. Et quod filius hominis habuit caput arietis, ut exemplificat Avicenna 18° *De Animalibus.* Et sic de brutis animalibus quod faciunt filios alterius speciei, unde omne monstrum est peccatum, set non convertitur. Et causa monstri duplex est, aut propter commixtionem diversorum seminum sicut mulus generatur ex asino et equa, et ex cane et lupa generantur catuli, et sic plures, aut contingit ex aliqua figuracione celesti, ut Avicenna docet libro memorato. Nam quando complentur motus planetarum alciorum et quando conjuncciones eorum perficiuntur secundum multas revoluciones annorum, fiunt hujusmodi monstra precipue propter conjuncciones Jovis cum aliis planetis, set maxime penes conjuncciones ejus et Saturni, quarum una est in omnibus viginti annis et alia in omnibus ducentis | quadraginta annis 88 b 1. et tercia in omnibus nongentis sexaginta annis. In hiis conjunccionibus variatur natura multum tam in generacione monstruosa quam in recta et fiunt diluvia et terremotus et aeris ignes ut comete et alie impressiones inflammate et gravitas accidit annone et monstra predicta et multa, sicut in aliis scripsi.

Set considerandum est quod hujusmodi peccata et monstra non cadunt in plantis set in animalibus. Nam partes animalium sunt determinate in numero et figura propter nobilitatem sue nature, et propter hoc quando occurrit aliud quam quod determinatum est in natura animalis, tunc accidit

13, 19 **De Animalibus**] f. 63 a 1, ed. 1508. 30-31 **in aliis scripsi**] see *Op. Maj.* i. 256, ed. Bridges.

deformitas et ideo peccatum ut in sexto digito vel duobus capitibus. Set in plantis, ut Aristoteles dicit libro *De Vegetabilibus*, non sunt partes determinate, et ideo, licet multiplicentur rami et folia et fructus, nulla est deformitas, et propter hoc non accidit ibi peccatum ex superfluitate materie vel diminucione. Ceterum non accidit ibi monstrum, licet una planta habeat partes diversarum plantarum secundum speciem, ut aliquando nascuntur poma et pira in eadem arbore et hoc secundum diversas species pomorum et pirorum et aliarum arborum que vel per insercionem fiunt vel per solam operacionem nature. Nam non est tanta distinccio plantarum nec tam determinata natura sicut in animalibus, et maxime in proprietatibus exterioribus, ut in figura et colore et partibus set respectu diversitatis in animalibus, videtur quod plante
88 b 2. quasi omnes habeant solam diversi|tatem in numero sicut essent homines ejusdem speciei, quoniam multi assimilantur externis in cortice et ramis et foliis. Non enim videtur in eis manifesta diversitas specifica, sicut in animalibus que habent figuram et colorem et partes in manifesta diversitate. Et quia sic est, ideo deformitas que accidit in animalibus ex produccione alterius in specie et ex commixtione parcium diversorum animalium non notatur in plantis propter similitudinem plantarum adinvicem. Et ideo nulla deformitas ponitur quando ex una radice et uno stipite nascitur unus ramus de piro, et alius de pomo unius speciei, et alius de pomo alterius. Et non solum deformitas in animalibus hoc facit, set plenior naturarum diversitas propter quam non possunt adinvicem salvari individua diversorum animalium, requirunt enim distincciora nutrimenta. Set plante omnes sunt terre affixe et humorem recipiunt eundem set aliter digerunt per diversas vires anime quas habent.

Quod autem textus Aristotelis propter translacionem malam convertitur ad contrarium jam dictorum, et similiter exposicio Averrois Commentatoris non habet veritatem. Arguunt enim quod natura magis sollicita est circa generacionem hominis

2 De Vegetabilibus] *de Plantis* i. 2.

quam brutorum, et circa generacionem bruti quam plantarum, et ideo si in plantis non accidant peccata et monstra, tunc nec in animalibus et maxime in hominibus monstra non permittet natura. Et jam patet solucio, quia bene contingunt consimilia in plantis et animalibus, set non est peccatum in plantis, sicut est in animalibus propter causas dictas. Deinde potest dici quod argumentum hoc non valet, licet natura sit magis sollicita circa hominem etc., tamen propter nobilitatem animalium respectu plan|tarum et propter nobilitatem hominis respectu 89 a 1.
brutorum, difficilius est complere hominem quam brutum et animal quam plantam. Cicius enim impedimentum potest accidere in magna operacione et nobili quam in viliori, sicut patet tam in artificialibus quam in naturalibus. Et ideo plures enormitates contingunt in filiis hominum quam brutorum. Nam tot videmus homines claudos surdos gibbosos a nativitate et aliis diversitatibus erroneis lesos, et hujusmodi non videmus contingere in brutis nisi rarissime. Et hoc est propter nobilitatem hominis quam difficile est complere et non propter quod natura sit minus sollicita vel aliquid neclexerit in hac parte. Et ideo plura peccata contingunt in hominibus quam in brutis, et in animalibus quam in plantis, quicquid mala translacio Aristotelis et Commentatoris innuant, vel malus intellectus suarum translaccionum. Et si asserunt quod non vidissent in regionibus suis, videmus tamen contrarium contingere in effectu, et ideo hujusmodi objecciones vane sunt.

⟨*Capitulum* 2^m^. *de generacione per divisionem.*⟩

Dictum est igitur de generacione in universali et in particulari de generacione elementorum et de generacione mixtorum, et de generacione plantarum et brutorum et hominum, et non solum de generacione recta set de erronea, nunc autem complenda sunt duo alia de generacione animalium. Quedam enim nascuntur ex divisione animalis, ut cum anguilla dividatur in partes diversas secundum latitudinem, partes vivunt et sunt animalia, ut Aristoteles dicit libro *De Anima*; et sic de

35 **De Anima**] i. 58, 93.

89 a 2. serpentibus | et apibus et pulicibus et omnibus anulosis. Anulosa dicuntur hec que componuntur ex partibus rotundis ad modum anulorum. Set quia non habent organa necessaria vite, ut os et locum digestionis et hujusmodi ideo vivere non possunt nisi ad tempus. Qualiter autem fiat anima in partibus diversis quoniam semper et vix unquam solvitur aliquid quod est dignum. Majores enim solebant dicere et michi aliquando visum est quod virtus celi continue alterat partes talium animalium dum sint in toto, et disponit ad animacionem, propriam educens animam in eis de potencia materie, ita quod nichil deficit eis nisi racio totalitatis quam recipiunt per divisionem. Oportet enim quod sit totum et non pars quod est animal. Set istud stare non potest quoniam natura nichil facit frustra. Set hec educcio anime frustra est nisi sit divisio, et divisio non est in potestate nature set in hominis voluntate, ergo, hoc non potest esse. Item, sic possunt per virtutem celi alia animalia alterari, ergo, in omnibus aliis educentur sicut anime et partes, et fient animalia post divisionem, ut in homine et in asino et aliis. Item, plura corpora nullo modo possunt habere eandem animam, ergo, nec plures anime idem corpus nec eandem partem corporis.

Dicendum igitur quod per divisionem corporis fit divisio anime, et sic manet anima in parte qualibet et cum illud quod fuit pars fiat totum, erit animal. Set obicitur quod anima est impartibilis et indivisibilis, ergo non potest dividi. Dicendum est quod hoc est verum de intellectiva anima, non de sensitiva |
89 b 1. et vegetativa et precipue in brutis, quia anima intellectiva est substancia spiritualis sicut angelica natura, set ad hanc spiritualitatem non potest anima sensitiva pertingere quia educitur de potencia nature et ideo quodammodo corporalis est. Set maxime assimilatur nature spirituali inter omnes formas eductas de potencia materie corporalis. Et quia corporalis est et educta de potencia materie, ideo potest dividi per divisionem corporis saltem per accidens, licet primo et principaliter non cadit divisio super eam. Si dicatur quod tunc anima erit extensa secundum extensionem parcium, set anima est in qualibet parte tota, dicendum est quod hoc verum est de anima racionali quia est tota spiritualis, et non habet propor-

cionem ad quantitatem corporalem, nec situm in corpore, ut prius determinatum est in quescionibus de Angelis, set non est hoc verum de anima sensitiva et precipue in brutis, immo quia est educta de potencia materie corporalis et quante. Ideo oportet quod extendatur ad modum formarum substancialium, hoc est ut pars anime sit in parte corporis, sicut pars forme substancialis ignis est in parte ignis. Inter tamen omnes formas eductas de potencia materie quante et extense, hec maxime recedit a quantitatis proprietate quia nobilior est et magis assimilata spiritualibus. Dicit tamen Aristoteles 2° *De Anima* quod sicut se habet tota anima ad totum corpus sic pars anime ad partem corporis et ideo pars est in parte. Et sic extendit secundario ad extensionem corporis. Set si dicitur quod tunc si pars hominis dividatur vel pars asini vel leonis vel bovis, quod partes fiant | animalia, dicendum est 89 b 2.
quod non sequitur. Et potest dici hic duobus modis. Unus est quod anima vegetativa habet majorem potestatem in plantis quam in animalibus et anima sensitiva habet majorem in brutis quam in homine, quia planta non habet aliam perfeccionem nec sua anima est in potencia ad aliud cui debeat famulari. Nec sensitiva in brutis est in potencia ad aliud, set est domina sui. Non sic vegetativa in animalibus nec sensitiva in homine quia sensitiva et vegetativa in homine impediuntur multum ab operibus suis propter opera intellective cui deserviunt. Et ideo non habent ibi plenum dominium sui nec similiter vegetativa in brutis.

Et inde est quod cum planta sit vilior bruto et brutum vilius homine, accidit quod similiter animalia viliora habent animam sensitivam in majori vigore et potestate, dico primum gradum anime sensitive, in quo communicant dominia animalia, nam alia nobiliora habent multas nobiles virtutes anime sensitive que sunt in eis loco intellectus, ut sunt ymaginacio et cogitacio et estimacio, respectu quarum natura prima sensitiva est in potencia et eis famulatur, sicut sensitiva in homine deservit intellective. Et quia sic est, ideo hujusmodi animalia vilia habent primam naturam sensitivam et valde fortem et

11 **De Anima**] ii. 9.

potentem, et ideo non corrumpitur pars anime talis quando a toto separatur, sicut accidit in aliis ubi non habet tantam virtutis potestatem. Ceterum potest dici quod licet natura prima anime sit debilior in nobilibus animalibus quam in aliis, tamen habent alias virtutes nobiles que non sunt in anulosis.

Cum ergo fit unum ex omnibus virtutibus anime in eodem |
90 a 1. animali, et fit una anima vera per essenciam quod repugnabit virtuti nobiliori, repugnabit virtuti ignobiliori racione unionis ejus cum nobiliori. Set nobiliori virtuti repugnat vivere post divisionem corporis, quia nobilia cum difficultate generantur set de facili corrumpuntur, ut cor quod est nobilius in corpore, si parum ledatur moritur, et per consequens totum animal. Non sic si aliud membrum ledatur ita parum, et ideo virtutes anime nobiles non dignantur destitui ab esse suo nobili quod habent in toto, set statim corrumpuntur. Et quia eis uniuntur virtutes ignobiles in unitate essencie ideo pereunt cum eis in partibus divisis quando ipse pereunt per divisionem tocius.

⟨*Capitulum* 3^m. *de generatis ex putrefaccione.*⟩

De generatis vero ex putrefaccione, licet multa dicantur, tamen videtur michi quod veritas hujus rei consistit in uno verbo Averrois quod dicit in 7° *Methaphisice*, scilicet, quod idem facit virtus solis in materia putrefacta quod virtus patrum in seminibus. Et ideo, sicut virtus patrum seu parentum producit prolem de potencia seminis, sic virtus solis vel celi potest alterare materiam et producere hujusmodi animalia vilia.

Si obicitur quod nullum inanimatum est nobilius animato, et omne generans est nobilius generato, ad hoc potest responderi sufficienter quod per virtutem celi intendit Averroes non solum virtutem corporis celestis, set ejus motoris qui est substancia spiritualis divina et angelica. Et ideo, licet natura corporalis sola in celo non sit nobilior anima, tamen virtus
90 a 2. divina vel angelica que | celos movet et regulat est nobilior anima. Et ideo attribuitur accio ista non tantum corpori celesti, set ejus motori.

21 **Methaphisice**] see xii. com. 31.